

26 maj

Debatter m. m.**Onsdagen den 26 maj**

	Sid.
Meddelande om grundlagsändringar.....	3
Svar på fråga av fru Eriksson i Stockholm ang. den svenska atomvapenforskningen.....	4
Svar på interpellationer av herr Lindahl ang. åtgärder mot rashatspropaganda m. m. och herr Hermansson ang. ökad upplysning bland ungdomen om nazismen.....	5
Meddelande ang. de sista plena under vårsessionen.....	27
Vissa frågor rörande lärarutbildning:	
Utbildning av folk- och småskollärare, speciallärare, förskollärare m. m. samt lärare vid yrkesundervisningen m. m.	30
Lärares fortbildning m. m.	39
Översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser.....	41
Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse.....	45
Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.	54
Ändring i förordningen om allmän varuskatt.....	73

Samtliga avgjorda ärenden**Onsdagen den 26 maj**

<i>Statsutskottets</i> memorial nr 131, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till Bidrag till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet (gemensam omröstning).....	3
— nr 132, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om invalidbostadsbidragets maximibelopp (gemensam omröstning).....	4
<i>Bevillningsutskottets</i> memorial nr 38, ang. uppskov med behandlingen av vissa till bevillningsutskottet hänvisade ärenden	27

	Sid.
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 121, ang. vissa frågor rörande lärarutbildning	27
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 28, om översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser	41
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 128, ang. utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse	45
— nr 129, ang. vissa löneanslag m. m.	54
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 36, om arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.	54
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 110, om anslag på tilläggsstat II till Förvärv av kvarteret Vinstocken inom Nedre Norrmalm i Stockholm . . .	73
— nr 111, ang. ytterligare utgifter på tilläggsstat II (staten för statens allmänna fastighetsfond)	73

Onsdagen den 26 maj

Kl. 10.00

§ 1

Meddelande om grundlagsändringar

Herr talmannen meddelade, att Kungl. Maj:t till riksdagen överlämnat en skrivelse angående förordnande av statsrådsledamöter att uppläsa Kungl. Maj:ts öppna brev till riksdagen angående vissa grundlagsfrågor. Av denna skrivelse, som nu föredrogs och lades till handlingarna, inhämtades bland annat, att Kungl. Maj:t förordnat hans excellens herr ministern för utrikes ärendena Torsten Nilsson att i andra kammaren uppläsa Kungl. Maj:ts öppna brev i ämnet.

Med anledning härav överlämnade herr talmannen ordet till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena Nilsson, som uppläste Kungl. Maj:ts öppna brev till riksdagen av den 21 maj 1965 angående vissa grundlagsfrågor, så lydande:

I skrivelser den 9 april och den 19 maj 1965, nr 162 och 264, har riksdagen anmält, att riksdagen slutligt följande av 1964 års riksdag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antagna förslag, nämligen

1) med bifall till Kungl. Maj:ts proposition 1964:140 förslag till ändrad lydelse av

dels 24 och 26 §§ regeringsformen,
dels 21 § regeringsformen;

2) i anledning av samma proposition förslag till ändrad lydelse av 35 och 36 §§ regeringsformen.

Kungl. Maj:t vill härmed ge riksdagen till känna, att Kungl. Maj:t denna dag gillat och antagit förslaget under 2) samt låtit genom allmänna kungörelser utfärda de beslutade grundlagsändringarna.

GUSTAF ADOLF

Rune Hermansson

Uppläsningen ahördes av kammarens ledamöter stående.

§ 2

Anställdes, jämlikt § 65 riksdagsordningen, omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 131 och 132 föreslagna, av riksdagens båda kamrar godkända voteringspropositioner:

1:a omröstningen

(enligt statsutskottets memorial nr 131)

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 377 och II: 473 samt I: 400 och II: 450, till *Bidrag till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet* för budgetåret 1965/66 anvisa ett anslag av 150 000 kr.,

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren beslutat att, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 400 och II: 450 ävensom med bifall till motionerna I: 377 och II: 473, till *Bidrag till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet* för budgetåret 1965/66 anvisa ett anslag av 210 000 kr.

Sedan efter given varsel kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit uppläst, verkställdes omröstningen medelst omröstningsapparat, och utföll densamma med 102 Ja och 120 Nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Svar på fråga ang. den svenska atomvapenforskningen

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med ... 72 Ja och 68 Nej, vadan, då därtill lades andra kammarens röster eller 102 Ja och 120 Nej,

sammanräkningen visade 174 Ja och 188 Nej, och hade alltså beslut i denna fråga blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Ordet lämnades på begäran till

Herr NILSSON i Agnäs (h), som yttrade:

Herr talman! Jag ber att få anmäla att jag röstade fel.

Vidare lämnades ordet på begäran till

Herr LORENTZON (k), som yttrade:

Herr talman! Även jag ber att få anmäla att jag röstade fel.

2:a omröstningen

(enligt statsutskottets memorial nr 132)

Den, som i likhet med första kammaren vill, att motionerna I: 417 och II: 516, i vad de avser invalidbostadsbidragets maximibelopp, icke må bifal- las av riksdagen, röstas

Ja;

Den, det ej vill, röstas

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren beslutat att i anledning av motionerna I: 417 och II: 516, såvitt nu är i fråga, höja invalidbostadsbidragets maximibelopp med 5 000 kr. till 15 000 kr. fr. o. m. den 1 juli 1965.

Sedan efter given varsel kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit uppläst,

verkställdes omröstningen medelst omröstningsapparat, och utföll densamma med 106 Ja och 118 Nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med ... 74 Ja och 67 Nej, vadan, då därtill lades andra kammarens röster eller 106 Ja och 118 Nej,

sammanräkningen

visade 180 Ja och 185 Nej,

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

§ 3

Justerades protokollet för den 20 innevarande maj.

§ 4

Herr talmannen meddelade, att fröken Ljungberg enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven från och med den 26 innevarande maj och tills vidare.

Fröken Ljungberg beviljades ledighet från riksdagsgörömlen tills vidare.

§ 5

Herr TALMANNEN yttrade:

Detta sammanträde beräknas avslutas omkring kl. 17.00.

§ 6

Svar på fråga ang. den svenska atomvapenforskningen

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON, som yttrade:

Herr talman! Fru Eriksson i Stockholm har, med hänvisning till ÖB 65,

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

frågat mig om jag kan bekräfta att svensk atomvapenforskning är att hänföra till skyddsforskning och icke till konstruktionsforskning och att någon ändring häri icke planeras.

Sedan 1958 bedriver försvarets forskningsanstalt forskning i syfte att studera olika faktorer som är av betydelse för kärnvapnens verkningar samt för att utveckla för skyddet mot atomstridsmedel erforderliga metoder och utrustning. Detta överensstämmer med statsmakternas beslut. En forskning med direkt sikte på konstruktion av kärnladdningar förutsätter — som uttalats till proposition 1958: 110 — beslut av riksdagen. Regeringen har inga planer på att framlägga förslag till riksdagen om sådan konstruktionsforskning. Det av ÖB framlagda förslaget har överlämnats till 1965 års försvarsutredning.

Vidare anförde

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret på min fråga.

ÖB:s rätt att som sin mening hävda, att våra konventionella stridskrafter behöver förstärkas med kärnvapen för att bli tillräckligt stridsdugliga och att den atomvapenforskning som pågår i vårt land därför bör utsträckas till att omfatta även konstruktionsforskning, är obestriddlig. Något tveksamt kan väl däremot vara när denna mening blir så allmänt spridd och framföres med sådan styrka, bl. a. via ÖB:s egna presskonferenser och andra informationsåtgärder, att man uppfattar den som ett uttryck för de ansvariga politiska organens, d. v. s. riksdagens och regeringens — då främst regeringens — uppfattning. Det finns då risk för att det uppstår missförstånd som vällar en viss oro.

Det är därför välgörande att få detta klara besked från försvarsministern. Det innebär att den forskning, som be-

drives på atomvapenområdet, i enlighet med riksdagens tidigare beslut skall inskränka sig till att avse skyddsforskning och att regeringen inte har någon avsikt att lägga fram ett förslag som medför någon ändring härvidlag eller påverkar riksdagens ståndpunktstagande i någon viss riktning.

Jag hoppas att detta besked skall återställa balansen så att de militära uttalandena reduceras till vad de verkligen är, nämligen uttryck för en personligt och yrkesmässigt färgad mening, som framförts av ÖB med stöd kanske av andra militära myndigheter men som icke delas av de politiskt ansvariga instanserna.

Jag är tacksam för svaret och jag hoppas att många skall få del av det och då också känna denna tacksamhet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7**Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Lindahl har till mig ställt följande frågor:

1) Har de svenska myndigheterna, i första hand säkerhetspolisen, tillräckliga resurser för att snabbt uppspara grupper och enskilda som ägnar sig åt stämplingar mot vårt demokratiska samhälle, åt rashatspropaganda och åt rasförföljelse?

2) Är de medel som står till buds för att stoppa verksamhet av detta slag tillräckliga?

3) Är vi i vår ungdomsfostran tillräckligt uppmärksamma på de krav som ställs på ett demokratiskt samhälle att skydda sin ungdom mot inflytelser från kretsar av det slag det här gäller?

Till svar på frågorna får jag anföra följande.

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

I en demokrati är det en avvägningsfråga hur polisens resurser för bekämpning av brott mot rikets säkerhet skall användas. Eftersom det inte är möjligt att låta en polisorganisation av det slag det här är fråga om bli hur stor som helst, måste i varje läge olika behov vägas mot varandra och en fördelning av resurserna göras i enlighet härmed. Säkerhetstjänsten är i dag så dimensionerad, att den har resurser att inom rimliga gränser övervaka extremistorganisationer av det slag som nu blivit aktuellt.

När det gäller de medel som står samhället till buds för att stoppa verksamhet av det slag som interpellanten avser, vill jag först erinra om att det i ett rättssamhälle måste finnas bestämda regler, efter vilka polisen har att arbeta när det gäller att förhindra och avslöja brottslighet mot statens säkerhet eller andra brott. Det är av vital betydelse för den enskilde medborgarens rättssäkerhet att dessa regler iakttas. Vår demokratiska samhällsform innebär också att alla sammanslutningar och deras medlemmar har föreningsfrihet, mötesfrihet, åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Även politiska sammanslutningar av extrem natur är tillåtna och följaktligen är medlemskap i sådana organisationer inte kriminaliserat.

Även om ytterlighetsriktningar av olika slag sålunda inte kan förbjudas, följes givetvis deras organisationer och verksamhet ändock av polisen, som därvid naturligtvis måste iaktta i rättegångsbalken och andra författningar givna regler för övervakningsarbetets bedrivande. Några speciella tvångsmedel som ytterligare ökar polisens möjligheter i detta hänseende kan inte anses önskvärda.

De politiska sammanslutningarnas förut nämnda demokratiska friheter förutsätter självfallet, att de bedriver sin verksamhet på ett sätt som inte strider mot gällande lagar. Ingripanden kan ske i olika fall av brottsliga gär-

ningar. Sålunda kan spridande av anti-semitisk propaganda beivras. Den som offentligen hotar, förtalar eller smådar folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse kan enligt 16 kap. 8 § brottsbalken dömas för hets mot folkgrupp. Detta brott kan också straffas enligt tryckfrihetsförordningen. Sabotage eller förberedelse eller stämpling till sabotage kan enligt 13 kap. 4 och 11 §§ brottsbalken medföra strängt straff. I 18 kap. brottsbalken, som handlar om högmålsbrott, straffbeläggs bl. a. uppror, väpnat hot mot laglig ordning, olovlig kårverksamhet och brott mot medborgerlig frihet. Vidare är det enligt en lag från 1947 förbjudet att bära uniform eller annan klädedräkt som tjänar att utmärka bärarens politiska meningsriktning. Ytterligare må erinras om de i 19 kap. brottsbalken upptagna brotten mot rikets säkerhet, bl. a. spioneri och olovlig underrättelseverksamhet. Slutligen kan nämnas att olaga vapeninnehav straffas enligt vapenförordningen.

Förekommer anledning att brott av dessa slag förövats skall förundersökning inledas. När lagliga förutsättningar föreligger kan misstänkta personer anhållas och häktas, husrannsakan företas och beslag läggas på handlingar m. m. Ett ingripande av detta slag har skett i det nu aktuella fallet. Fullständig utredning föreligger ännu inte om den verksamhet som avses i interpellationen. Vad som hittills blivit känt ger enligt min mening inte anledning till uppfattningen, att de legala möjligheter till ingripande jag här i korthet redovisat skulle vara otillräckliga.

Samhället måste emellertid visa ständigt vaksamhet mot dem som söker underminera de demokratiska institutionerna och som företräder en våldsmentalitet, som är främmande för våra grundläggande värden. Även om den nazistiska verksamheten är av mycket ringa betydelse och dess företrädare framstår som mer eller mindre sär-

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

präglade individer, är det demokratiens skyldighet att motverka en spridning av denna motbjudande ideologi. Å andra sidan vill jag understryka, att vi härvid inte får godta metoder som i sig själva strider mot vår demokratiska rättsuppfattning.

När det gäller att motverka uppkomsten och förhindra spridningen av ytterlighetsriktningar är det av avgörande betydelse att våra demokratiska institutioner ger medborgarna tillgång till en allsidig information om de främmande ideologierna och inte minst om nazismens natur och föregående. Såväl skolan som pressen och organisationerna har här ett gemensamt ansvar och jag delar helt interpellantens uppfattning att inte minst ungdomens fostran har den allra största betydelse i detta sammanhang. På denna punkt, som berör interpellantens tredje fråga, vill jag hänvisa till det svar, som ecklesiastikministern kommer att lämna på en interpellation av herr Hermansson.

Vidare anförde:

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! I en interpellation har herr Hermansson frågat mig, om jag vill vidtaga åtgärder för att i skolundervisningen och på annat sätt, särskilt bland ungdomen, öka upplysningen om nazismens ideologi och ogärningar.

Som ett svar på den framställda frågan vill jag först redogöra för vad som görs för att sprida sådan upplysning som herr Hermansson åsyftar.

Grundskolan har som ett av sina centrala mål att främja elevernas utveckling till dugliga och ansvarskännande samhällsmedlemmar med respekt för människovärdet. Denna ansvarskänsla som skolan vill bibringa eleverna avser inte bara det egna samhället utan har ett vidare perspektiv. Detta framgår klart av en rad ämnen som i samverkan ger undervisning om internationel-

la förhållanden, rasproblem, demokrati och diktatur, totalitära samhällen etc.

Läroplanen framhåller t. ex. beträffande ämnet geografi (s. 265) att undervisningen skall »bidra till att öka förståelsen för andra folk, deras problem och levnadsförhållanden samt klargöra vikten av fred och internationellt samarbete».

Om ämnet samhällskunskap säger läroplanen, att en av »dess viktigaste uppgifter är att ge eleverna socialt värdefulla attityder. Förmågan att leva samman i grupper, vilja till samarbete, respekt för normer, hänsyn till andra, känsla för det gemensamt ägda eller anförtrödda och självständigt ställningstagande är centrala mål». Undervisningen i samhällskunskap har som en väsentlig uppgift att visa eleverna, hur opinioner bildas i deras eget samhälle och deras egen tid och vilka skyldigheter och rättigheter medborgarna har i ett demokratiskt samhälle. Demokratien ställs mot diktaturen i dess olika former och dess konsekvens, det totalitära samhället.

Läroböckerna har beaktat de speciella problem som gäller undervisningen om nazismen jämfört med äldre politiska riktningar och skeden. Historieböckerna för högstadiet t. ex. diskuterar nazismen inte bara ur rent politisk synvinkel utan tar också upp intoleransen och de grymheter och ogärningar som begicks. Koncentrationslägrens fasor skildras i ord och bild. En grundskolelev i årskurs 8 kan säkerligen inte undgå att gripas av och reflektera över fotografier av t. ex. en jämnårig flicka som ryckts bort från sitt hem, utrustad med polisens nummerlapp och davidsstjärnan, som hennes av nazisterna föraktade och förföljda folk måste bära. Och eleverna får dessutom klart för sig att denna flicka visste, att hennes resa skulle sluta med döden i koncentrationslägrets gasugn. Hennes brott var att hon var jude. Den nazistiska raslärens brutalitet och herrefolksmentali-

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

tet får sin konkreta framställning även beträffande andra nationaliteter. Exemplet är taget ur en representativ lärobok för högstadiet.

Gymnasieundervisningen går i historia och samhällskunskap helt naturligt mera på djupet, när det gäller att klargöra nazismens väsen och nazismen som historisk företeelse och maktpolitiskt fenomen. Observeras bör att studiet härav sker huvudsakligen i högsta årskursen. Den mer djupgående undervisningen möjliggöres genom att läroböckernas framställning regelmässigt kompletteras med studium av källor och urkundssamlingar såsom Nürnberglagarna och polisförordningar från krigsåren avseende diskriminering av den judiska befolkningen. Nazisternas »femte kolonnverksamhet» i skilda länder före och under andra världskriget åskådliggöres också genom urkundsexempel. Källstudiets betydelse vid studiet av exempelvis propagandans roll och opinionsbildningen understryks kraftigt i Kursplaner och metodiska anvisningar för gymnasiet.

Det är emellertid uppenbart, att undervisningen om en företeelse som nazismen med allt vad den innebär av aggressivitet, fanatism, hat och verklighetsförfalskning är en uppgift för läraren i psykologi lika mycket som för läraren i historia och samhällskunskap. Den arbetsfördelningen är också möjlig att genomföra i de nya gymnasiala skolformerna. Psykologien ägnar sig då åt att penetrera mekanismerna bakom fördomar och vanföreställningar. Samhällskunskapen granskar gruppbildningar av olika slag, inte minst attityderna mot de s. k. »utgrupperna». Det förutsätts att minoritetsproblem och rasdiskriminering grundligt uppmärksammas i gymnasiet och fackskolans undervisning.

De flesta av skolans ämnen bidrar i vår tids utåtriktade skola till att orientera eleverna i det samhälle de möter och i den värld de lever. Som ett led

i denna orientering görs de uppmärksamma på att det alltjämt förekommer våldsideoiogier och antidemokratiska tänkesätt. De fostras successivt till en propagandakritisk hållning. Skolöverstyrelsen har till lärarnas tjänst gett ut åtskilligt material, t. ex. »Propagandakritik och samhällssolidaritet i skolundervisningen». I specialnummer av Aktuellt från skolöverstyrelsen (ASÖ 1962: 22 och 45) har publicerats sammanställningar av litteratur om den nationalsocialistiska regimen. De upp tar verk av vitt skilda kategorier: samtida reportage och ögonvittnesskildringar, i efterhand nedtecknade minneskildringar och återblickar, tidsdokument och dokumentsamlingar, historiska bearbetningar, allmänhistoriska översikter och bildverk. Dessa sammanställningar har publicerats som ett led i bekämpandet av nynazistisk propaganda bland skolor och avsetts dels för lärarnas orientering, dels för elevernas bredvidläsning. Däri upptas även AV-material, bl. a. en hänvisning till filmen »Den blodiga tiden», som ju på ett synnerligen konkret sätt visar nazismens väg till makten i Tyskland, till europeiskt herravälde och till katastrofen.

Ett samarbete mellan press och skola har pågått sedan länge. Vissa tidningar har beträffande nazisternas illdåd vid skilda tillfällen gjort särtryck och specialnummer för skolbruk, som fått en vidsträckt användning inom både den obligatoriska skolan och gymnasiet. Aktualitetsbevakningen har också poängterats i läroplanerna för grundskolan, gymnasiet och fackskolan, framför allt inom ämnet samhällskunskap.

Sedan ett par år pågår ett samarbete mellan Sveriges Radio och skolöverstyrelsen för att ur radions arkiv sammanställa ett material för gymnasiestadiet och vuxenundervisningen som belyser bl. a. nazismens framfart. Det avses innefatta autentiska röster och situationer inspelade på skiva, komplet-

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

terade med texthäfte som innehåller såväl originaltexter och översättningar som kommentarer och bildmaterial. På detta sätt konkretiseras undervisningen, för att nämna ett par exempel, med radioreportage från bokbål i Berlin, intervjuer med koncentrationslägerfångar m. m.

Värd uppmärksamhet är också den samverkan som förekommer mellan undervisningen i ämnet svenska och skolteatern. Skolteaterverksamheten kommer ju både högstadiets och gymnasiets elever till godo. Till Dramatiska teaterns skolföreställningar av Anne Franks dagbok kom elever inte bara från Stockholm utan också från avlägsna delar av landet. En mera konkret framställning av nazismens väsen kan knappast tänkas.

Inom *folkhögskolan* med dess mindre bundna undervisning har den nazistiska problematiken kunnat specialstuderas ännu utförligare än inom tidigare nämnda skolformer. Detta framgår om man studerar olika folkhögskolors studieplaner.

Inom *ungdomsorganisationerna* är debatten kring den praktisk-demokratiska fostran en central uppgift. I det debattmaterial som olika ungdomsorganisationer framställt för sin verksamhet i denna del tas avstånd från alla tendenser till auktoritärt tänkande. För närvarande ägnas rasförhållelserna i Sydafrika stor uppmärksamhet inom ungdomsorganisationerna.

Inom många *studieförbund* — i första hand inom dem som har anknytning till politiska, fackliga och ekonomiska organisationer och till nykterhetsrörelsen — genomföres årligen en omfattande upplysnings- och studieverksamhet om demokratiens idéer och tänkesätt.

Enligt Samverkande bildningsförbundens årsberättelse studerade under föregående studieår omkring 45 000 personer i 5 000 studiecirklar ämnen som rör uppfostran och undervisning, modern historia, statskunskap och politis-

ka frågor. På samma sätt behandlades dessa ämnesgrupper under 3 000 föreläsningstimmar inom den statsbidragsstödda föreläsningverksamheten.

Den lämnade redogörelsen visar, att vår skola och vårt bildningsväsen är i hög grad inriktade på att sprida upplysning om de totalitära samhällssystemen, bl. a. om nazismens ideologi och ögärningar, och att grundlägga en övertygelse om de omistliga värden som ligger i en demokratisk samhällsordning. Detta är en central uppgift för skolan, och ett mycket viktigt komplement till skolan utgör härvidlag den verksamhet som bedrivs av skilda ungdoms- och bildningsorganisationer liksom av press och radio-TV. De initiativ interpellanten efterlyser tas fortlöpande, och jag kan försäkra att sådana tendenser som framkommit den senaste tiden och även tidigare är föremål för intensiv uppmärksamhet från både regeringens och skolmyndigheternas sida. Jag anser mig också kunna räkna på skolledarnas och lärarnas insikt om det utomordentligt angelägna i för det första att förmedla och levandegöra kunskaper om de förhållanden som här berörts och att därvid skapa förståelse för problemens ständiga aktualitet, samt för det andra att i samarbete med hemmen och med eleverna själva uppmärksamt tillse, att respekt för människovärdet, ansvarskänsla och — på denna grund — frihet präglar livet i och utom skolan. Ett i dagarna framfört förslag att utarbeta en upplysningskrift om fascism, nazism och rasfördomar att spridas till all svensk ungdom i åldrarna 14—25 år finner jag beaktansvärt. Jag kommer därför att med det snaraste inhämta synpunkter på förslaget från närmast berörda myndigheter och organisationer.

Herr talman! Jag anser mig därmed ha besvarat herr Hermanssons interpellation.

Herr LINDAHL (s):

Herr talman! Först vill jag tacka in-

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

rikesministern för det snabba svaret på min häromdagen framställda interpellation.

Jag noterar med tillfredsställelse att säkerhetstjänsten enligt inrikesministerns bedömning har resurser att inom rimliga gränser övervaka extremistorganisationer av det slag som nu blivit aktuellt. Det är också i en tillspetsad situation på sin plats med denna erinran om att det i ett rättssamhälle som vårt finns bestämda regler efter vilka polisen har att arbeta när det gäller att förhindra och avslöja brottslighet mot statens säkerhet eller andra brott. Mot uppfattningen att »givna regler för övervakningsarbetets bedrivande måste följas» kan ingen invändning resas. Den därpå följande redovisningen i statsrådets svar visar också vilka ingripanden som kan göras vid olika fall av brottsliga gärningar.

Jag förstär å andra sidan att inrikesministern under pågående polisutredning inte på alla punkter kan uttala sig i klartext. Låt mig, herr statsråd, starkt stryka under behovet av en ordentlig utredning. Jag hoppas att alla tillgängliga informationer om den åsyftade verksamheten kommer att delges allmänheten. Denna trassliga härva måste verkligen nystas upp.

Till svaret — i och för sig invändningsfritt — vill jag, herr talman, bara knyta ett par reflexioner.

Som påpekades i en debatt i första kammaren den 9 april i år är det genant att enligt internationella juristkongressens uttalande — en kongress som hölls i januari i år i FN-regi — Sverige är ett av ursprungsländerna för sådant nynazistiskt material som exporteras över gränserna. Har inrikesministern någon kommentar att göra till detta anmärkningsvärda och beklagliga förhållande? Inrikesministern räknade vid detta tillfälle upp en rad små partier och rörelser som har en fascistisk eller nazistisk karaktär, men den Carlbergska stiftelsen omnämndes inte. Ansågs den för någon månad sedan som

alltför obetydlig? Okänd var den ju inte.

Finns det fog för den på sina håll spridda uppfattningen, att Carlbergsstiftelsen tillhör gruppen mindre farliga nazistorganisationer, att den varit samlingsplatsen för en handfull fanatiker med snedvridet åsikts- och handlingsmönster samt av en del ungdomar som av ren okunnighet låtit lura sig att delta i verksamheten, men att det finns andra och farligare nazistorganisationer som för närvarande trycker i buskarna?

Denna i och för sig allvarliga affär har enligt många mening genom en stor tidnings starka engagemang och dagliga »kanonreportage» fått överdrivna proportioner. Affären har ju väckt en fantastisk uppmärksamhet — även internationellt.

Överdriven publicitet kan utomlands skapa den felaktiga uppfattningen, att vi här stod inför en omstörtning av det svenska samhället. Det vore att överskatta de små nazistorganisationernas betydelse om man tilltrorde dem något sådant. Det är allvarligt nog att det finns nynazistiska stämningar som bygger på rashat också inom vårt folk.

Den Expressen närstående Göteborgs-Posten skildrar i en artikel, signerad Harry Hjärne, saken på följande sätt: »Den överdrivna publiciteten här hemma blir allvarlig därför att den gett anledning till uppsmällda sensationsartiklar i världspressen och kommit folk att jämföra oss med vissa sydamerikanska republiker, där de politiska kupperna ingår i den normala politiska och militära aktiviteten. Det måste vara påfrestande för Expressens politiska ledning och ansvarskännande medarbetare att gå igenom de senaste veckornas nummer av Expressen. Det är skrämmande.» Så långt Harry Hjärne.

Frågan är hur en sådan affär rent nyhetsmässigt skall bedömas. I pressen, men framför allt i radio och TV, har gamla hel- och halvnazister fått framträda och bedyra sin oskuld. Här-

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

omkvällen fick också den engelske nazistledaren, som lär ha något hundratals anhängare, framträda på bästa TV-tid inför miljoner svenska TV-tittare. De nazistiska idéerna skulle de aldrig få ut via egna skrifter och möten. Kan denna nyhetshevakning verkligen vara sakligt motiverad? Dessa frågor kan ge anledning till en pressetisk diskussion av stort principiellt intresse.

Man kan naturligtvis med Svenska Dagbladet fråga sig: »Hur långt bör och får tidningsmän driva privat spaningsverksamhet utan att underrätta polisen? Att den som får kännedom om försök, förberedelse eller stämpling till uppror eller väpnat hot mot laglig ordning är skyldig att anmäla vad han vet framgår redan av 18 kap. 7 § brottsbalken. Det går alltså icke an att vänta med sådan anmälan för att den egna tidningen skall 'komma först' med nyheten. Likaledes är det klart att en person icke äger rätt att undanröja eller äventyra bevismaterial. Om vapen påträffas i en gömma på Upplandsslätten får de alltså icke på egen hand grävas upp och grävas ned igen, även om det sker i det bästa uppsåt.»

Jag vill i detta sammanhang också ge inrikesministern tillfälle att kommentera en anmärkningsvärd nyhet publicerad i Idun-Vecko-Journalen nr 20. I en stort uppslagen artikel med rubriken: »De som gjorde det» säger en av de två journalister, som talade om sina sju hemliga veckor, att de samarbetade perfekt med polisen samt att de — d. v. s. polisen — »synkroniserade praktiskt taget sina åtgärder med Expressens utgivning och distribution».

Det är den framstående Expressenjournalisten K. G. Michanek, tillika ordförande i Svenska journalistförbundet, som yttrar detta. Uppgiften kan inte viftas bort med påståendet att den kommer från oansvarigt eller oinitierat håll. Detta är en insinuation mot polisen som inte bör stå oemotsagd.

Jag förmodar att uppgiften är felaktig, men jag vill bereda inrikesministern tillfälle att inför kammaren bekräfta eller dementera detta antagande.

Min tredje fråga — den kanske principiellt mest intressanta — gällde vår ungdom och hur vi på bästa sätt skall skydda den mot inflytelser från antidemokratiska kretsar. Inrikesministern har i sitt svar strukit under hur viktigt det är att våra demokratiska institutioner ger medborgarna tillgång till en allsidig information om de främmande ideologierna och inte minst nazismens natur och föregående. Jag delar uppfattningen att skolan, pressen och organisationerna här har ett gemensamt ansvar.

Inrikesministern har också hänvisat till det svar ecklesiastikministern här har lämnat herr Hermansson. Utan att föregripa herr Hermansson vill jag framhålla att det är mycket i detta svar som jag finner beaktansvärt. Det är en intressant redovisning av åtgärder på skolans område som här presenteras. Skolundervisningen är måhända bättre än sitt rykte, men många experter anser att läroböckerna tarvar en fortlöpande bearbetning och förbättring i första hand av de avsnitt som gäller vår egen tid — krigsåren och efterkrigstiden.

Vi skall inte straffa utan uppfostra vår ungdom — ge den en fast insikt om det orimliga och moraliskt förkastliga i de idéer som bl. a. Carlbergstiftelsen representerar. Vi måste se till att det i våra läroböcker och i den muntliga undervisningen ges en fullödlig information och uppfostran beträffande allt det vi innefattar i begreppen demokratiskt samhällsskick och demokratiskt tänkesätt och att vi verkligen ger våra ungdomar medel att mostå den ofta fördolda och lömskt infiltrerande antidemokratiska propaganda av skilda schatteringar som ännu finns i vårt samhälle.

Vi får, ärade kanmarledamöter, inte

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

bagatellisera de nya yttringar av rasfanatism som här kommit till uttryck. Skadeverkningarna kan bli stora bland människor som lidit nog, utsatta som de är för en psykisk press som gör dem speciellt känsliga.

Herr talman! Det är min förhoppning att vi efter den senaste tidens press-, radio- och TV-debatt — vars enskildheter vi kan diskutera och där vi be- träffande metoderna kan ha skilda meningar — skall förstärka våra insatser i demokratiens kamp mot våld och ofrihet.

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Jag tackar ecklesiastikministern för hans utförliga och positiva svar på min interpellation.

Jag vill inledningsvis framhålla, att skolundervisningen på ett objektivt och fullödigt sätt självfallet bör behandla olika antidemokratiska rörelser, vålds- ideologier och med dem förknippade politiska förreteelser. Det gäller t. ex. den förvrängning av socialismen, som vi känner under begreppet stalinism, lika väl som våldsregimer vilka hyllar olika kapitalistiska, borgerliga ideologier.

Nazismen intar emellertid en särställning. Medan såväl i stalinismen som i en rad borgerliga vålds-ideologier terror- åtgärder motiveras såsom nödvändiga avsteg under hårda förhållanden från socialistiska respektive borgerliga frihetsideal och för att möjliggöra förverkligandet av de uppställda målen, är terrorn och utrotningen av människor av annan ras och åskådning för nazismen både medel och mål. Den nazistiska regimens handlingar i Tyskland och i de härtagna länderna kan inte betraktas som politisk verksamhet i vedertagen mening. Det handlade om verksamhet av ett förbrytarband, vilket ställt sig det fruktansvärda målet före att utrota miljontals människor. Tyvärr hade de under en rad år framgång i sina förehavanden. Sammanlagt 12 miljoner människor förintades i de nazistiska

koncentrationslägren i Tyskland. Upp emot 60 miljoner människor beräknas ha lidit döden i direkt eller indirekt samband med krigshandlingar under det andra världskriget. De nazistiska ledarna förklarades med rätta såsom förbrytare mot mänskligheten vid den stora krigsförbrytarprocessen efter kriget.

Det är beklämmande att det tjugo år efter det andra världskrigets slut fortfarande finns grupper och organisationer i vårt land, vilka söker föra vidare nazismens idéer. Jag avser inte enbart den verksamhet inom Carlbergsstiftelsen, vilken nu undersöks av polisen. Det finns också en rad andra nazistiska organisationer, som i flera fall har utländska kontakter och tydligen utgör delar av en internationell verksamhet. Rättegången mot den häktade Lundahl får visa vad som varit korrekt och inkorrekt i de många uppgifterna om dennes och hans kumpaners verksamhet. Lika litet som det finns skäl till panik och överdrifter, lika litet finns det anledning att underskatta de möjligheter till skadegörelse som en kriminell liga har. Överdrifter åt bägge hållen kan skada vakhållningen kring demokratin.

Det avgörande medlet för att motverka uppkomsten av grupper och tendenser, som söker föra vidare nazismens ideologi och med våld omsätta denna i handling, måste anses vara upplysning av olika slag. Det gäller naturligtvis antidemokratiska strömningar över huvud taget. I samband med tidningsdebatten om Carlbergsstiftelsen har i pressen förekommit försök att fastställa hur omfattande kunskapen bland ungdomen är om nazismens ideologi och ogärningar. Det är en mycket svår sak att göra sådana undersökningar. Man kan naturligtvis fråga skolungdomar, men det måste varnas för förhastade slutsatser av enkla intervjuundersökningar. Det material som kommit fram tyder emellertid på att kunskaperna om nazismen

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

är otillfredsställande. I den mån de finns är det enligt vissa omdömen inte skolan som gett dem utan press, radio och television.

Ecklesiastikministerns svar i den del som avser skolundervisningen visar hur det borde och kan vara, men det säger inte så mycket om hur det verkligen är. Det förefaller inte att finnas några undersökningar som visar vilket utrymme dessa frågor faktiskt ägnas i undervisningen, om lärarna hinner med dem eller om undervisningen bedrivs på ett tillfredsställande sätt. Enligt en del omdömen skulle det finnas stora brister när det gäller såväl lärarnas undervisning som lärarutbildningen och läroböckerna i historia. Det är omöjligt för en lekman att med någon bestämdhet yttra sig om alla dessa frågor. Det har emellertid uppgivits för mig att det på den tvååriga linjen för mellanstadie-lärare inte förekommer en enda timme schemalagd undervisning i historia.

Beträffande läroplaner och läroböcker är det emellertid möjligt för var och en att granska innehållet. Vad som slagit mig vid en genomgång av de av skolöverstyrelsen utgivna läroplanerna för grundskolan, fackskolan och gymnasiet — de senare rykande färska — är att jag inte kunnat finna att begreppet nazism över huvud taget nämns i någon av dem, vare sig i själva läroplanen eller i de relativt utförliga anvisningarna och kommentarerna för undervisningen i historia.

Detta är naturligtvis inte avgörande, utan det avgörande är undervisningen i begreppet läroböckernas innehåll. Ecklesiastikministern nämnde nyss en representativ lärobok för grundskolans högstadium. Jag har gått igenom fem av de mest använda läroböckerna i historia för grundskolans klass 8, där de båda världskrigen och deras förhistoria skall behandlas. Jag måste tyvärr säga att jag fått intrycket att redogörelsen för nazismen i en del läroböcker är otillräcklig. Av de fem läroböckerna

nämner samtliga judehat och förföljelser mot judar som karakteristiskt för nazismen. Fyra nämner att Hitler gjorde slut på arbetslösheten och byggde utmärkta vägar, lika många hans kamp mot demokratien och ordet koncentrationsläger. Tre talar om rustningar och krig som betecknande för Hitlers regim. Strävan att bygga ett helt nazistiskt Europa nämns av två. Av två mycket använda läseböcker till detta tidsavsnitt har den ena ingenting alls om nazismen, den andra endast en berättelse om attentatet mot Hitler.

Av fyra läroböcker för årsklass 9 nämns nazismen inte alls, i någon finns namnet Hitler, endast en har en skildring av nazismen. Detta torde sammanhånga med hela uppläggningsplanen i historia under detta skolår.

En dylik genomgång blir naturligtvis alltid tillfällig. Mitt intryck är emellertid att följande moment betonas helt otillfredsställande eller inte alls i läroböckerna i historia i den del som avser grundskolan: nazismens ekonomiskt-sociala bakgrund och sammanhang; våld och terror som en avgörande del i nazismens ideologi och praktik; Hitlers strävan att underkasta sig hela Europa och göra tyska folket till ett herrefolk; att rasläran, terrorn och utrotningsspolitiken riktade sig både mot judarna och mot andra icke-tyska folk. Koncentrationslägren borde ha skildrats utförligare; allt för litet finns om den fruktansvärda terrorn i de ockuperade och krigshärjade länderna. Inte alla böcker nämner ens siffran 6 miljoner mördade judar, inte någon av dessa läroböcker sammanlagda antalet offer för nazismens barbari. Endast en bok talar direkt om de nazistiska förbrytarna och berättar att nazistledarna dömdes som krigsförbrytare. Endast denna bok innehåller också maningen: »Något sådant får inte upprepas. Därför måste vi ständigt vara redo att försvara alla människors rätt till lika människovärde och att bekämpa alla utslag av rashets, folkhat, vålds-

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

dyrkan och förtryck, var vi än möter det.»

Några läroböcker förefaller ha direkt dåliga och olämpliga avsnitt om nazismen. I en lärobok för klass 9 ges följande skildring av Hitlers väg till makten:

»Just då kom den svåra ekonomiska världskrisen i slutet på 1920-talet. Den gjorde 6 miljoner tyskar arbetslösa. Missmod och olust spred sig i landet. Arbetarna gick i stor utsträckning över till kommunismen. Medelklass och bönder såg då räddningen i det national-socialistiska partiet. Hittills hade detta varit obetydligt men fick nu vind i seglen. Dess ledare, Adolf Hitler, började en hänsynslös propaganda och gav Versaillesfreden, socialdemokratin, kommunismen, fackföreningarna och judarna skulden för nöden i Tyskland.»

Det skulle vara intressant att veta vilka intryck av orsakerna till nazismens uppkomst och seger i Tyskland som eleverna har efter att ha läst detta. — I en lärobok för klasserna 7—8 heter det:

»Att det hade gått illa för Tyskland berodde inte på de äkta tyskarna, menade man, utan på förrädare. De värsta förrädarna ansåg man judarna ha varit. I tal och skrift påmindes tyskarna ständigt om detta.»

Är detta objektiv historieundervisning? Det är otvivelaktigt en redogörelse för vissa fakta, men samtidigt är denna skriven på ett sådant språk att den kan bidra till att inympa en felaktig syn. Vad är äkta tyskar? Vad är judar? Det ligger ett stort ansvar hos läraren att på ett riktigt sätt orientera om dessa föreställningar om raser och visa upp de falska begreppen.

Samtidigt som det fortfarande tycks finnas brister i läroböckerna måste man emellertid erkänna att dessa förbättrats. Olika organisationer ger även i övrigt, som ecklesiastikministern framhållit, upplysning om nazismen. Jag noterar med stor tillfredsställelse att regeringen

och skolmyndigheterna ägnar detendenser som framkommit en intensiv uppmärksamhet. Förslaget om en särskild upplysningsskrift om fascism, nazism och rasfördomar avsedd att spridas till all svensk ungdom finner också jag utmärkt. Det var just dylika åtgärder som avsågs i min interpellation.

Herr talman! Frågan om den andliga motståndskraften mot nazismen är inte endast en fråga om stoffet vid undervisningen, utan även om inställningen mellan människorna. Detta har beaktats vid målsättningen för vår skola. Till dess uppgifter hör att hos eleven grundlägga aktningen för individen, hänsynen till andra och rätten att vara annorlunda. Det är inte alls säkert att nazismen återkommer i de gamla kläderna och med de gamla symbolerna. Antidemokratiska tendenser kan dyka upp under förklädnad, men hela tiden handlar det om försök att hävda sig på andras bekostnad, att lura och plåga de svaga.

Jag har det intrycket att dessa problem numera vid skolundervisningen beaktas i högre grad än tidigare. Det tycks dock finnas brister kvar när det gäller undervisningen om nazismen. I anslutning till vad jag tidigare anfört vill jag därför ställa tre konkreta frågor till ecklesiastikministern. Vill statsrådet Edenman medverka till, för det första en vetenskaplig undersökning av vad undervisningen om nazismen egentligen ger eleverna i form av kunskaper, för det andra en revision av läroplanerna i historia, så att nazismen uttryckligen nämnes i dessa, och för det tredje en granskning av använda läroböcker m. m. för att få en samlad bild av hur nazismen och det andra världskriget framställs?

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Jag tror att den avslöjade nazistjuntan är en nyttig läxa för vår demokrati, även om jag vill varken över- eller undervärdera företeelsen som sådan. I och för sig är det inte sär-

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

skilt anmärkningsvärt att det i vårt samhälle finns element som inte vill acceptera demokratin. Vi bygger ju vårt samhälle på åsiktsfriheten, och det betyder att vi normalt sett är beredda att låta även extrema åsikter utanför demokratin komma till uttryck.

Vi är upprörda och indignerade över rasfördomarna på olika håll ute i världen liksom över diktaturregimer och våldsmentalitet. Naturligtvis är det då chockerande att upptäcka att sådana element finns mitt ibland oss, element som vill störta vår demokrati och införa en våldsregim, en terrorregim. Visst kan vi säga oss att förekomsten av dessa element utgör dels en barnsjukdom som bör kunna gå över, dels en form av missanpassning som ett samhälle aldrig helt kan komma ifrån. Vi kan säga oss att existensen av sådana element på intet sätt skakar vårt demokratiska samhälles grundvalar, men redan detta att avsikten varit att göra detta medför att vi måste ha uppmärksamheten riktad på dem. Den avslöjade nazistjuntan är därför som sagt en nyttig läxa för oss.

Vi skall komma ihåg att vår demokrati aldrig får en tryggad ställning, om vi inte ständigt är beredda att försvara demokratin. Såsom inrikesministern framhåller i sitt svar måste en demokrati acceptera även politiska sammanlutningar av extrem natur med nazistiska och andra liknande diktaturideologier. Därmed menar jag inte att vår demokrati inte skulle ha en nödvärnsrätt gentemot ideologier som inte accepterar vår egen ideologi. Naturligtvis kan inte de som inte accepterar demokratin göra anspråk på att bli bemötta med demokratiska metoder. Men demokratiens främsta uppgift är att utan tvång övertyga andra, och jag tror att det är den metoden som demokratin under normala förhållanden skall använda även mot sina fiender.

Framför allt anser jag att frågan om demokratiens säkerhet är en upplysningsfråga. Jag kan inte komma ifrån

att det har brustit i detta avseende. Undervisningen i våra skolor har inte ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt att upplysa ungdomarna om Hitlernazismens verkliga innebörd. Jag finner det angeläget att skolan i ännu högre grad lägger ner intresse på att fullgöra denna uppgift.

Det är en stor fara, om skolundervisningen lämnar ett tomrum som kan utnyttjas för romantisering kring Hitler-tidens förgrundsgestalt. Skolundervisningen och över huvud taget informationen i vårt samhälle måste ge de unga betryggande kunskaper om att nazismen var våld, terror, förtryck och rasfördomar.

Det är här som demokratiens främsta och väsentliga försvarslinje går. Klarar vi denna uppgift på ett tillfredsställande sätt, så är vår demokrati tryggad — det är min fasta övertygelse.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **JOHANSSON**:

Herr talman! Jag lyssnade med intresse till herr Hermansson. Jag kan förstå, om han tyckte att han rörde sig på brännbar mark. Hans uttalande om stalinismen var mycket intressant. Om vår misstänksamhet gentemot kommunismen kvarstår beror det på dess gärningar under gångna år. Gärningarna får tala och vår bedömning av kommunismen rättas därefter. Av den anledningen har jag inte tänkt fördjupa mig i herr Hermanssons resonemang i övrigt, och de direkta frågor, som han ställde gällde statsrådet Edenman.

Såsom herr Lindahl mycket riktigt anmärkte pågår det en polisundersökning som säkert kommer att ge mycken ytterligare belysning av hela problemkomplexet. Vidare sker i den s. k. Strandska parlamentarikerkommittén en allmän prövning av säkerhetsarbetet och främst dess principiella uppläggning.

Däremot vill jag självfallet svara på de direkta frågor som herr Lindahl

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

stälde till mig. Den första frågan gällde det förhållandet, huruvida det här i Sverige finns någon central för antisemitisk propaganda som riktar sig utåt till andra länder. Denna fråga togs upp i medkammaren av herr Palm, och i början av april hade jag anledning att svara honom. Jag skall nu återge ett avsnitt ur svaret. Jag sade bl. a.: »Den distribution av antisemitisk propaganda som skett från Sverige till utlandet vid olika tider har, såvitt är känt, huvudsakligen ombesörjts av en enda person. Denne har på grund av sin verksamhet flera gånger dömts för hets mot folkgrupp och tryckfrihetsbrott. I början av år 1964 förklarade han offentligt att han lade ner sin verksamhet.»

Jag tror att man skall ta uppgifterna om att det skulle finnas en mycket stor central med en viss försiktighet, men vi skall inte nonchalera och förenkla saken. Vi vill följa dessa organisationers verksamhet med uppmärksamhet även när den riktar sig utåt, och vår lagstiftning ger oss också möjligheter till ingripanden om propagandan drivs på detta sätt.

Det är rimligt att man som herr Lindahl frågar om den Carlbergiska stiftelsen var känd av polisen liksom också varför inte denna stiftelse nämndes i det svar som jag lämnade till herr Palm.

I interpellationssvaret nämndes av helt naturliga skäl endast de största nazistiska gruppbildningarna i landet. Dessutom är några smärre grupper kända sedan många år, men med hänsyn till bl. a. deras ringa numerär ansågs det vara att överdriva deras betydelse om man namngav alla i ett interpellationssvar, men det betyder inte att vi underskattar deras existens. Det var en rent praktisk åtgärd i anslutning till svaret.

Jag skall sedan ta upp frågan vad polisen kände till om den Carlbergiska stiftelsen och i anslutning härtill frågan om huruvida polisen hade lagliga medel att inskrida mot stiftelsen.

På den första frågan skulle jag vilja svara, att man från polisens sida mycket väl kände till Carlbergs person och det av Carlberg grundade Svea Rikes förlag, och dessutom var det känt att han författat en hel del skrifter med antijudiskt och nazistiskt innehåll samt att stiftelsen hade till syfte att sprida antisemitisk och nazistisk litteratur och att verka för antisemitiska och nazistiska idéer. Detta fanns antecknat hos polisen.

Beträffande den andra frågan, om man hade lagliga möjligheter att inskrida mot stiftelsen, vill jag erinra om vad jag tidigare sagt i mitt svar, nämligen att innan åtgärder vidtas mot en organisation, exempelvis av den av Carlbergiska stiftelsens slag, måste givetvis misstanke om brott föreligga. På frågan huruvida brott förelåg säger polisen att svaret måste bli ett bestämt nej, därför att i vårt samhälle alla medlemmar i sammanslutningar har föreningsfrihet, mötesfrihet, åsiktsfrihet o. s. v., vilket jag också framhållit i mitt svar. Även politiska sammanslutningar av extrem natur är tillåtna, och det är först när en sådan sammanslutning bedriver verksamhet som bestraffas enligt lag som ingripande kan ske.

Därmed har jag försökt att besvara herr Lindahls fråga. Stiftelsen var således känd, men förutsättningar för ett lagligt ingripande förelåg inte tidigare.

Man kan då kanske invända att det i den Carlbergiska stiftelsens urkund framhålles att avsikten bland annat är spridandet av antisemitiska skrifter, men några bevis om att en sådan spridning skett fanns inte, även om det var känt att Carlberg hade förbindelse med den för tryckfrihetsbrott straffade bokförläggaren Einar Åberg.

Herr Lindahls tredje fråga berör de medarbetare i tidningen Expressen som tog kontakt med polisen och överlämnade ett visst material. I detta fall får väl de fortsatta utredningarna visa vad som verkliga förekommit. Än så länge

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

saknar vi en tillräckligt klar bild. Jag skulle emellertid vilja göra den kommentaren att det självfallet var bra att dessa journalister satte sig i förbindelse med polisen, men jag vill starkt framhålla att det hade varit bättre om de gjort det tidigare.

Jag har tagit del av det uttalande som gjorts i en artikel i Vecko-Journalen, men jag vill, i den mån artikeln kastar en skugga över polisen på grund av någon form av undfallenhet för journalisterna, tillbakavisa att sådan undfallenhet ägt rum. Det kan finnas anledning att erinra om vad som förekom den dag Expressens medarbetare tog kontakt med polisen, och därmed tror jag att man får polisens ställning gentemot journalisterna ganska klar för sig.

På eftermiddagen den tisdag det var fråga om blev polisen uppringd av en av dessa journalister, som begärde ett sammanträde och anförde att det bråds-kade. Man bestämde då att en första kontakt skulle tas kl. 20. Så skedde alltså, och journalisterna anmälde då det spårningsarbete som de hade gjort och överlämnade en del av det skriftliga material de hade.

Polisen ställdes alltså här inför utomordentligt långtgående uppgifter. Det förelåg inte möjligheter till ett ingripande — husundersökning, anhållande eller motsvarande åtgärder — enligt vår lag på grundval av de handlingar som vid tillfället hade överlämnats. Man måste först kontrollera verklighetsunderlaget för de påståenden som hade gjorts och det material som hade överlämnats.

Självfallet måste då också polisen ställa sig frågan: Hur lång tid har vi på oss innan någonting av detta material blir offentligt för att göra kontrollen och sedan eventuellt vidta åtgärder i form av husrannsakan, eventuellt anhållande? Tidningsmännen hade meddelat att de påföljande morgon skulle publicera materialet. De hade också meddelat att det såvitt de kände

till fanns ett alarmsystem. Om man började företa sig någonting löpte man risk att de som var involverade i verksamheten skulle kunna bli derrättade och hålla sig undan, så att det skulle bli omöjligt att göra anhållandena. Man fick då beskedet, att ungefär kl. 7 på morgonen skulle en del material gå till sättning och att risk för läckage därefter skulle finnas.

Det är klart att polisen måste undersöka dessa uppgifter. Men tidningen hade ju bestämt tidpunkten för publiceringen, och polisen kunde inte hindra den. Vad man kunde göra var att snabbt söka kontrollera uppgifterna. Först sökte man efter den uppgivna vapen- och ammunitionslådan vid skjutfältet nära Gävle. Några poliser for dit i bil. Här i Stockholm avvaktade man besked. Kl. halv 3 ringde dessa polismän och meddelade att de funnit lådan och att den innehöll en del av det material som vi numera känner till. Först därefter ansåg sig polisen ha tillräckligt underlag för en husrannsakan. Denna utfördes i den Carlbergiska stiftelsens kontorslokaler, där man fann vapen och ammunition. Därmed hade man ju fått en viss bekräftelse på att det muntligen och skriftligen överlämnade materialet var av den art och karaktär att ett ingripande kunde ske. Anhållandena bestämdes sedan och kunde göras innan det blev publicitet kring dessa uppgifter.

Jag tror att det är angeläget att här få redovisat hur gången har varit. Vad som uttalades i Vecko-Journalen betraktar jag så att någon form av journalistisk iver kanske har låtit beskrivningen sväva ut litet väl långt. Jag tillbakavisar således varje misstanke mot polisen för undfallenhet.

Herr talman! Det skulle kunna vara mer att tillägga i denna debatt, men jag har härmed velat svara på de direkta frågor som ställts till mig. Jag tror det finns anledning att understryka att vi inte skall överskatta men heller inte underskatta vad som förekommit. Jag

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

har också velat framhålla att vi visst inte saknar förutsättningar och möjligheter att följa verksamhet av denna karaktär. Den stora frågan är självfallet i vilken omfattning en sådan verksamhet och en ideologi sådan som den nazistiska har möjligheter att vinna resonans hos vårt folk. Här kommer vi in på den mera långtgående frågan om undervisning och uppfostran som ecklesiastikministern har berört i sitt interpellationssvar.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **EDENMAN**:

Herr talman! Jag har i mitt interpellationssvar velat visa att lärarna i sin undervisnings- och upplysningsverksamhet om diktatur, nazism och andra totalitära åskådningar samt rasfanatism o. s. v. icke saknar centralt utfärdade anvisningar, råd och hjälpmedel. Herr Hermansson berörde ju själv kommunismen. Resultaten av den undervisningen beror sedan på lärarens intresse, kunskaper och engagemang, det kan man aldrig komma ifrån. Självklart växlar därför resultaten från skola till skola och från klass till klass.

Jag har av den inspekterande myndigheten, skolöverstyrelsen, fått många exempel på undervisningsresultat som måste betraktas som utomordentligt goda, men självfallet finns det också exempel på dåliga sådana.

Herr Hermansson ställde här i rask följd tre nya frågor till mig, som var litet svåra att uppfatta. På den första frågan, huruvida jag vill medverka till en vetenskaplig undersökning av vad undervisningen i våra skolor om nazismen egentligen ger, vill jag svara att det är ett mycket intressant kunskaps-teoretiskt problem, och jag har absolut ingenting emot en sådan undersökning — och inte bara på det fältet utan också om vad vi kan ge vår ungdom i form av upplysning och undervisning över huvud taget. Det är ett mycket väsentligt och delikat pedagogiskt problem. Mot

bakgrunden av den pressdebatt som pågått, i vilken man allmänt har velat göra gällande att skolan inte ger någonting på detta område, vill jag gärna försöka medverka till det, på de vägar som kan vara framkomliga.

Den andra av herr Hermanssons frågor gällde en eventuell revision av studieplanerna. Jag har emellertid den uppfattningen att studieplanerna ger lärarna alla möjligheter, och det kan inte råda någon tvekan om att studieplansförfattarna är aktuella i sina anvisningar.

Herr Hermanssons tredje fråga gällde granskningen av läroböckerna. På den vill jag svara att sådan granskning sker kontinuerligt. Det läggs ned ett oerhört arbete på den saken. Eftersom läroboksnämndens ordförande, herr Johansson i Trollhättan här i kammaren, har begärt ordet efter mig skall jag inte ta upp den saken nu. Jag vill emellertid sluta med att säga att den granskningen är en verksamhet på många händer och på många fronter. Det är ett mödosamt arbete som ständigt måste bedrivas. Det framhöll jag också i mitt interpellationssvar. Det kan inte ske genom punktinsatser utan måste vara en allmän inriktning dag för dag och vecka för vecka.

Herr **RIMMERFORS** (fp):

Herr talman! Oavsett hurudan utgången blir av den nu inledda processen mot Carlbergsligan måste de avslöjanden som gjorts i pressen hälsas med tillfredsställelse. Vad som redan nu är känt är tillräckligt skrämmande.

Det som närmast gjorde det mest nedstämmande intrycket på mig — och som fick mig att begära ordet för ett kort inlägg — var de intervjuer med svenska ungdomar som gjorts i några tidningar. Vi har visserligen inte rätt att ställa alltför stora krav på skolungdomen. De måste inhämta ett komprimerat och mycket omfattande kunskapsstoff och dessutom försöka att livsåskådningsmässigt och politiskt orientera sig i den tid i vilken de lever. Men många av oss noterade

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

ända att en del ungdomar ådagalade en mer eller mindre kompakt okunnighet i sina svar på frågorna om nazismens bakgrund både här och i Tyskland, och det är väl detta som har framkallat den oro som ligger bakom några av frågorna i herr Lindahls interpellation. Det svar som i dag givits från regeringsbanken hälsas därför med stor tacksamhet.

Jag fäste mig i synnerhet vid ecklesiastikministerns utförliga och grundliga redogörelse för skolans undervisning sådan den nu är och sådan man önskar göra den. Om det programmet kan förverkligas, kommer vår ungdom att bli bättre rustad mot våldsläror som kränker människovärdet och skadar demokratin, även om enbart kunskap naturligtvis inte gör någon människa helt immun. Resten av den idépåverkan som erfordras får vi väl nu som förr överlåta på hemmen, kyrkorna och ungdomsrörelserna.

Nazismen har en ofrånkomlig skugga, som heter antisemitism. De två, nazism och antisemitism, tycks vara enäggs-tvillingar. Det är skrämmande att svenska medborgare av judisk börd skall behöva gå i fruktan för personliga angrepp, smädelser och diskriminering. Det är skrämmande att vart man kommer i världen — och här talar jag av egen erfarenhet — får man höra talas om eller läsa antisemitisk propaganda som tryckts här i landet och distribuerats från Sverige. Vi har genom tidningsartiklarna kring Carlbergsligan på nytt skymtat dragen av den gamle judefienden Einar Åberg i Norrviken.

Jag vet att det är svårt att förena kampen mot detta ogräs med vår tillämpning av tryckfrihetslagen, men något måste ändå göras. I dag gäller det främst skolundervisningen. Det är mycket viktigt att läroböckerna, och även lärarna i vissa fall granskas kontinuerligt ur dessa synpunkter. Det farligaste är att vi har så lätt för att glömma. Det är en välsignad gåva att kunna glömma, men så länge det finns människor som

ingenting har lärt och ingenting glömt måste vi påminna dem om deras ansvar. Det är inte fråga om att möta hat med hat, ty det är sterilt och ofruktbart, utan här är det fråga om upplysning och åter upplysning.

Liknande tendenser har spårats i andra länder. De inskränker sig inte bara till vårt land. Utvecklingen i nazismens hemland har också en del att säga oss i det stycket. Det råder ingen tvekan om att man där har de största problemen. Tendenserna är mycket motstridande, men det finns otvivelaktigt tecken på nynazism i unga kretsar i Tyskland, kretsar där människorna ingenting vet, ingenting har fått veta av det allvarligaste och djupaste.

Men jag skulle ändå för rättvisans skull vilja framhålla — och det gäller naturligtvis också vårt land — att det bland unga människor finns en vakenthet, en känsla av ansvar för dessa frågor, som inger förhoppningar. Den som besöker de gamla dödslägren i Tyskland med gasugnar och massgravar fäster sig ofta vid att det ligger friska blommor på gravarna. Man ser många ungdomsgrupper stå där tysta och med böjda huvuden. Det finns ibland hyllningsord till nazismens offer, skrivna med barnlig stil på kransarna. Det sägs också att unga tyskar på besök i Amsterdam ofta söker sig till Anne Franks hus för att sitta tysta en stund där inne och tänka över något av det oerhörda, som den lilla judeflickan en gång fick gå igenom.

Vi är tacksamma för vakthållningen, och jag är övertygad om att det i vårt land finns en samlad enig front vilken inte skulle tillåta att detta ogräs växer på nytt. Man kan fråga varifrån den nazistiska och antisemitiska smittan kommer. I Tyskland har man ibland försökt påvisa, att den kommer från kommunistiska stöttrupper, som man antar har fått sina idéer från vissa propagandacentraler i Öst-Berlin. Hur det förhåller sig därmed är det omöjligt att klargöra.

Klarare är man över att spåren nume-

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

ra leder till Kairo och propagandacentralerna i det nutida Egypten, som någon har kallat den moderna antisemitismens och nynazismens Eldorado. Det är ganska betecknande att sådana förbindelser också skymtar i rapporterna om de nu avslöjade nazistungdomarna.

Fröken BERGEGREN (s):

Herr talman! Jag lyssnade mycket nogga till statsrådet Edenmans redogörelse för vad kursplanerna innehåller på de olika skolstadierna när det gäller undervisningen i historia, geografi och samhällslära, varigenom man vill försöka ge eleverna ett samlat kunskapsstoff inte bara om den förflutna tidens historia utan också i den moderna tidens historia och problemställningar, vilket också skall ge dem möjligheter att självständigt ta ställning till de aktuella problemen i vår tids samhälle.

Det förefaller som om man skulle kunna föra ut allt detta till eleverna genom läroplanerna. Om så skedde, skulle vi inte behöva ta del av sådana redogörelser för ungdomens bristande kunskaper i väsentliga avsnitt av samtidens historia, som vi fått läsa om i tidningarna de senaste dagarna. Huruvida dessa påstående om ungdomens bristande orientering verkligen är allmängiltiga undandrar sig mitt bedömande.

Jag skulle dock vilja göra den reflexionen att det, för att dessa läroplaner skall kunna föras ut till eleverna på rätt sätt, inte bara fordras det som statsrådet framhöll, d. v. s. att lärarna besitter tillräckligt mycket av intresse, kunskap och engagemang för att förmedla detta till eleverna, utan kanske också att dessa mycket stora läroämnen får erforderlig plats på skolschemat.

Jag har en känsla av att man, om det problem som nu diskuteras hade varit aktuellt när den stora skolreformen debatterades förra året, ännu kraftigare hade kunnat underbygga kraven på att samhällsläran skulle beredas en något

större plats på skolschemat, även om detta hade fått ske på bekostnad av religionsundervisningen.

Vi är väl alla överens om att den enda möjligheten att bekämpa antidemokratiska tendenser till höger eller till vänster är att ge våra ungdomar ett så stort kunskapsförråd, att de får möjlighet att självständigt ta ställning till, upptäcka och ta avstånd från sådana beklagliga företeelser som t. ex. rasdiskriminering och rasförföljelser, var de än kan uppträda, det må vara i samband med nazismen i Tyskland, judarnas ställning i Sovjetunionen eller zigenarna i Arkösund.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! Det problem som vi nu diskuterar är utan tvivel av djupt allvarlig natur. Jag tänker då inte i främsta rummet på sådana företeelser som Lundsalligan och Carlbergsstiftelsen, vilka i och för sig är allvarliga nog, utan jag avser framför allt den konstaterade okunnigheten hos ungdomen om Hitler-epoken.

Vi äldre, som upplevt denna epok, som har känt nazismens strupgrepp och som ännu kanske vaknar i mardrömmar om denna tid, har svårt att föreställa oss att det växer upp en ungdom, vilken inte har kontakt med allt detta. Det är en ungdom som visserligen har läst om det i skolan som en läxa men som inte har upplevt det — en ungdom vilken ibland med framgång kan utsättas för en propaganda som gör gällande, att jedeförföljelserna under Hitler-epoken är uppiktade och att Anne Franks dagbok är en förfalskning.

Det förekommer sådant inte bara hos oss. Det är konstaterat att själva den tyska ungdomen lever i okunnighet om vad som ägde rum under nationalsocialismens tid.

Ju längre tidsavståndet blir, desto fler årgångar av ungdomen är det som inte har denna omedelbara kunskap om vad

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

som då ägde rum, och det betyder att möjligheterna blir större för nazistiskt fiskafange bland vår ungdom.

Nu är frågan vad man skall göra. Här har uttalats rätt många optimistiska omdömen om vad som sker och kan ske på upplysningens och fostrans område. Jag tror visst att skolan försöker ge upplysning, mer eller mindre bra, men tydligt är att den inte ger upplysning i tillräcklig omfattning och att den inte ger upplysningen till de unga som upplevelse.

Felet kan knappast ligga hos lärarutbildningen, ty de utbildade ämneslärarna på högstadiet och i gymnasiet vet mycket väl vad det är fråga om. Är det då något fel på kursplanerna?

Kursplaner är ju alltid mycket kortfattade, men det finns anvisningar till dem, och de nyutkomna läroplanerna för gymnasiet och fackskolan måste nog granskas just ur denna speciella synpunkt. Men det allvarliga felet ligger hos läroböckerna och därmed hos praxis i skolan.

Läroböckerna är mycket ojämna i fråga om sin framställning om nazismen. Jag tror att jag skall kunna ansluta mig till den uppfattning som herr Hermansson, efter studiet av ett antal sådana läroböcker, har givit uttryck åt. Jag skulle emellertid vilja gå litet längre i min kritik av läroböckerna — inte så mycket då läroböckerna i samhällskunskap utan mer läroböckerna i historia.

Dessa läroböcker är ofta uttryck för en konservativ hållning över huvud taget, och det är ett gammalt arv. Jag minns mycket väl hur jag ännu mot slutet av 1930-talet inte sällan retade mig över den skildring som fascismen och Mussolini fick i våra läroböcker. Där stod ännu efter Mussolinis överfall på Abessinien, att fascismen i Italien var en fosterländsk rörelse, som framför allt skapade entusiasm bland ungdomen och åstadkom ordning i samhällsförhållandena. Där stod ingenting om skräckväldet, ingenting om hela den reaktionära inriktningen hos rörelsen och regimen,

ingenting om att huvudfienden var demokratin och främst arbetarrörelsen.

Och nu kan något liknande sägas i fråga om nazismen. Läroböckerna ger mycket bristfällig analys speciellt av bakgrunden, orsakerna och intentionerna när det gäller nazismen. Särskilt betänklig är — och härvidlag vill jag alltså peka på den konservativa partiskheten i framställningen — att det inte står någonting om den roll som storfinsansens spelade för nazismens seger. Det står ingenting om att det reaktionära högerpartiet, det tysknationella partiet med namn som Hugenberg och Krupp, i själva verket beredde vägen för nazismen och välsignade dess kamp mot arbetarrörelsen.

Och det står ingenting om — det har herr Hermansson redan framhållit — att det inte bara var judarna som utsattes för mordraseri och terror utan också arbetarrörelsens företrädare och över huvud taget alla de som vågade tala ett demokratiskt språk. Det står ingenting om att det gäller historiens största brott och att de agerande i själva verket var storförbrytare.

Den bristande objektiviteten kan man för övrigt konstatera när man jämför framställningen av nazismen med framställningen av kommunismen — i senare fallet är det i allmänhet inte fråga om att skräda orden.

Jag tror att det som behövs är en fingranskning vad gäller läroböckernas objektivitet — det gäller både läroböckerna i historia och läroböckerna i samhällskunskap. Inom läroboksnämnden har tillsatts en speciell granskningsgrupp som skall undersöka kristendoms- läroböckernas objektivitet. Enligt min mening är det nödvändigt att en motsvarande granskningsgrupp tillsätts för att undersöka historieböckernas objektivitet. Och jag kan gott vädja till läroboksnämndens ordförande att ta upp detta problem.

Men jag tror inte det räcker med detta. Läroboksnämnden saknar resurser

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

att åstadkomma en genomgripande förändring. Vad vi behöver är en analys under vetenskaplig ledning av hur läroböcker i historia — speciellt nutidshistoria — bör se ut. För en sådan undersökning krävs material i form av promemorior och förslag, som prövas först i ett mindre antal skolor och sedan kanske i ett större antal skolor. Därefter skulle vi kunna hoppas att förhållandena blir acceptabla.

I avvaktan på att en sådan undersökning kommer till stånd skulle jag vilja vädja till ecklesiastikministern att skolöverstyrelsen får direktiv att direkt ålägga lärarna i de olika skolformerna att uppmärksamma Hitlerepokens problem. Detta bör fastslås som en oavvislig skyldighet för lärarna i en rad ämnen.

Jag tror, herr talman, att denna fråga förtjänar all möjlig uppmärksamhet från statsmakternas sida.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet i två egenskaper i denna även enligt min åsikt mycket allvarliga fråga.

Som ledamot i Strands parlamentariska nämnd kan jag bekräfta inrikesministerns upplysning, att denna nämnd fått en utförlig föredragning i ärendet. Jag har personligen fått det intrycket att säkerhetspolisen iakttagit all den ambition man önskar i fråga om både upprätthållande av den demokratiska rätts-säkerheten och fullföljandet av säkerhetsuppgifterna. Mer tror jag inte att jag behöver säga på denna punkt just nu när frågan ännu inte är färdigbehandlad.

Jag övergår så att tala i min egenskap av ordförande i läroboksnämnden sedan några månader tillbaka. Jag har helt naturligt försökt orientera mig på detta besvärliga område, och jag har bl. a. läst ett stort antal läroböcker i historia och samhällslära och har därvid försökt se på dem just utifrån den synpunkt vi nu diskuterar. Jag har dessutom försökt jämföra dem med de läro-

böcker som fanns tidigare. Självfallet har jag inte vunnit en sådan överblick, att jag kan yttra mig över varje enskild lärobok, men jag tror ändå att jag har läst tillräckligt mycket för att våga mig på några generella slutsatser.

Jag vill då först utan omsvep konstatera att det finns svagheter i en del läroböcker. Men jag vill samtidigt fästa uppmärksamheten på de utomordentligt stora svårigheter som läroboksförfattarna har att brottas med i detta hänseende. De har att på ett pedagogiskt riktigt sätt förmedla kunskaper om sammanhang som ofta är invecklade, och det skall ske på ett ofta mycket begränsat utrymme. Man reagerar ibland mot att framställningarna icke är tillräckligt nyanserade och mot att de saknar synpunkter som man själv tycker är relevanta. Men till en del beror denna brist säkerligen på den svårighet att tränga in ett stort material på ett fåtal sidor som läroboksförfattarna måste brottas med. Men låt mig också fästa uppmärksamheten på att i en skolklass situationen aldrig är den, att man bara har en lärobok till sitt förfogande; det finns också en lärare.

Vad jag emellertid framför allt fäst mig vid vid genomgången av detta material är den förbättring av lärobokstandarderna som har inträtt. På den punkten vill jag gärna säga till både herr Arvidson och herr Hermansson att man alltid måste räkna med att en sådan förbättring tar sin tid och att man får räkna med övergångsfenomen som vi alla reagerar emot.

Denna förbättring framträder framför allt på tre punkter.

För det första ger läroböckerna mer plats än tidigare åt samtidshistoria. Till en del beror detta säkerligen på de nya kursplanerna. Om jag i likhet med fröken Bergegren får knyta an till den debatt om gymnasiets utformning vi förde i fjol, skulle jag vilja säga att vad som nu hänt utgör en bekräftelse på hur rätt vi hade som då hävdade att man borde

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

ge relativt stor plats åt samtidshistoria. Jag hoppas att jag nu inte väcker till liv en debatt om historieundervisningens utformning — den debatten förde vi ju i fjol — men jag vill ändå säga att även om jag ingalunda anser att man skall koppla bort tidigare skeden, så bör tyngdpunkten ligga på en orientering i samtidshistoria. Jag är glad att vi i våra överläggningar före jul kom så långt som vi gjorde i det stycket.

Men jag anser också att en orsak till förbättringen av samtidshistorien är att författarna till läroböcker i historia fått ett bättre material att arbeta med. Tidigare var detta material knapphändigt. Nu finns det sammanfattningar som författarna kan bygga på, och jag har kunnat följa hur en och samma författare varit i stånd att förbättra sin framställning, troligen just därför att ett bättre material kommit att stå till hans förfogande. Det är emellertid inte alltid så lätt att få fram ett samtidshistoriskt material. Om jag parentetiskt får ta upp vad herr Hermansson — även han parentetiskt, såvitt jag förstod — sade om stalinismen är det uppenbarligen mycket svårt för en läroboksförfattare i Sverige att ge en bild av stalinismen, eftersom materialet härom i vårt land är mycket knapphändigt. Jag menar att ju mer man kan forska på detta område och ju mer vetenskapligt material man får fram, desto bättre kan läroböckerna göras.

För det andra är tendensen att man ger ökat utrymme åt framställningen av nazismen, dess ideologi och våldsmetoder. Statsrådet Edenman har gett ett utomordentligt intressant exempel på detta, och av tidsskäl skall jag inte anföra ytterligare exempel.

För det tredje har jag kunnat konstatera att man gett ökat utrymme åt en diskussion om demokratin. Man penetrerar och diskuterar demokratin på ett helt annat sätt än tidigare.

Detta betyder inte att jag menar att allt är väl beställt och att vi kan sätta

punkt här. Tvärtom anser jag att vi har att gå vidare, och det är självklart att läroboksnämnden med största uppmärksamhet skall ägna sig åt granskning av läroböckerna ur denna synpunkt. I vilken form det bör ske får nämnden självfallet överväga. Men nämnden kommer att diskutera vilka möjligheter det finns att skärpa och förbättra granskningen i detta hänseende.

Låt mig emellertid tillägga ytterligare en sak. Man kan diskutera hur denna granskning skall försiggå, men både herr Arvidson och jag har ju med — föreställer jag mig — lika stor entusiasm uttalat oss för att en utredning skall komma till stånd på detta område. Den torde komma. I denna utredning finns det möjlighet att pröva de tankegångar som herr Arvidson här framförde.

Jag har mycket funderat över om vi inte här i landet ur alla synpunkter behöver få till stånd en helt annan forskning än den vi nu har när det gäller framställning av läroböcker. Vid mina studier av detta har jag gjort ytterligare ett par iakttagelser, som jag helt kort vill vidarebefordra till kammaren. Jag ha funnit att hur bra läroböcker än är utformade, så behövs det samtal mellan läraren och eleverna där de diskuterar olika orsaker till nazismens genombrott i Tyskland, resonerar om nazismens ideologi, undersöker innebörden av begreppet demokrati, o. s. v. Det är saker som man normalt resonerar om; det vet vi från studiecirkel där man just sysslar med sådant. Det är sådant som behöver behandlas i största utsträckning. Det finns för närvarande mycket glädjande tendenser i den riktningen, men de behöver förstärkas ytterligare. Flera hjälpmedel står nu till lärarnas förfogande än tidigare, men det är klart att även en förbättring av lärarnas hjälpmedel är önskvärd.

Så kommer man då fram till den verkliga stöttestenen, en fråga som man många gånger haft anledning att ställa

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

sig, nämligen: Går då undervisningen hem? Hur mycket fattar eleverna av det som de undervisas om? Man har pekat på den okunnighet som har framträtt i intervjuuttalanden från elevers sida. Även jag skulle kunna bidra med berättelser om okunnighet om national-socialismen bland gymnasister och andra. Men jag vet inte hur representativa sådana uttalanden är. Jag skulle tro, att om man valde ut en gymnasist på en stockholmsgata och gjorde en motsvarande intervjuundersökning med honom i andra läroämnen, så skulle man nog finna att det inte är så säkert att han kan ge konkreta och korrekta svar. Självklart har jag mycket stor respekt för denna kammares ledamöter; de kan naturligtvis allt om nazismen. Men om de frågar exempelvis sina partivänner ute i landet är det ju inte så säkert att dessas kunskap visar sig vara hundra procentig om man plötsligt överraskar dem med en fråga om nazismen.

Det är klart att vetenskapliga undersökningar på detta område är värdefulla. Det pågår sådan verksamhet, och den kommer givetvis att fortsätta; det gäller ett centralt pedagogiskt problem, nämligen hur inläringen fungerar. Men vi som varit engagerade både som lärare och folkbildare och även som politiker vet alltför väl att inte allt det vi förkunnat faller i den goda jorden. Envar bland oss har nog fått uppleva att somt fallit på hälleberget. Därför behövs en fortsatt information.

Jag skulle gärna vilja understryka en synpunkt som herr Arvidson uttalade. För varje år som går kommer vi längre från nazismens tid och desto färre människor finns det som har en egen upplevelse av dess ondska och elände. Därför krävs en utbyggd information. Skulle jag få framföra något önskemål skulle det vara, att man borde få se ännu mer om nazismen och om demokratin i TV. Jag har nämligen ett intryck av att televisionen kan få både unga och äldre att uppleva detta med

inlevelse på ett annat sätt än vad en lärobok förmår.

Får jag sluta med en allmän synpunkt, så vill jag säga att jag tycker att vad som nu har hänt och vad som har yttrats här i debatten utgör en bekräftelse på vad vi nog många gånger har anat, nämligen att vi aldrig kommer ifrån att varje generation måste erövra demokratin på nytt, om demokratin skall kunna leva vidare.

Herr ARVIDSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte genmäla någonting mot herr Johansson i Trollhättan; vi har samma uppfattning. Men jag kanske kan få komplettera hans redogörelse för läroboksnämndens arbete med en reflexion.

I den granskningsgrupp som har till uppgift att granska kristendomsläroböckerna och där jag är med kom vi mycket snart underfund med att begreppet objektivitet inte var något enkelt problem. Vad menas med att vara objektiv i sin framställning? När vi sedan granskat läroböckerna i kristendoms-kunskap vågade vi — detta är mitt eget omdöme och jag får alltså stå för det ensam — konstatera att det icke finns en läroboksförfattare som analyserat begreppet »objektiv», som över huvud taget haft någon ambition att förverkliga vad jag menar med objektivitet. Jag tror att en granskningsgrupps första uppgift bör vara att analysera begreppet objektivitet. Om någon motsvarande granskningsgrupp tillsätts för att granska läroböckerna i historia och samhällskunskap, så bör den alltså först göra klart för sig vad objektivitet är. Denna kan inte bestå däri att framställningen är en hetspropaganda mot nazismen. Nazismen skall behandlas precis som alla andra rörelser; man skall lägga fakta och sammanhang på bordet. Det är fullkomligt tillräckligt för att avskräcka från all nazism.

Men problemet är inte uttömt med

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

detta. Objektivitet är ett mycket besvärligt problem. Det skulle nog vara riktigt om läroboksnämnden inriktade sitt arbete — och det gäller för övrigt alla ämnen — på att få fram definitioner på vad objektivitet är, så att läroboksförfattarna kan följa dessa regler, när de sätter sig ned för att skriva nya läroböcker.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! För att det inte skall råda någon som helst oklarhet ber jag först att få säga att jag utgår från såsom något självklart att läroböckerna skall kännetecknas av objektivitet.

Däremot, det vill jag gärna tillägga, är vi väl i fråga om alla kursplaner och alla förklaringar från riksdagens sida eniga om att demokratien representerar ett värde.

Låt mig sedan bara ta upp en sak i herr Arvidsons resonemang. Det hör säkert till det allra svåraste att finna ett objektivitetsbegrepp för vissa ämnen. Herr Arvidson är mycket medveten om detta. För både läroboksnämnd, läroboksförfattare och, vill jag gärna tillägga, förslag finns denna svårighet. Man får utgå från de kursplaner som finns. Dessa bygger i sin tur på de beslut riksdagen fattat.

Herr Arvidson och jag har tillhört två särskilda utskott där vi haft att brottas med ett objektivitetsproblem som ingalunda varit lättlost. Jag har gärna för kammarens ledamöter velat fästa uppmärksamheten på svårigheten att nå fram till ett objektivitetsbegrepp. Det är inte något som man så där utan vidare klarar av, utan det tar var en lång och besvärlig diskussion. Däri ligger något av själva kärnfrågan i detta sammanhang.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Jag skall bara göra ett par korta påpekanden. Debatten har nu pågått länge, och jag avstår därför från

att karakterisera innehållet i den varblåsa som här spruckit. Flera föregående talare har gjort det på ett utmärkt sätt. Jag vill särskilt instämma i vad herr Rimmerfors sade, då han i slutet av sitt anförande talade om de vägar på vilka dessa irrläror sprids — något som var av ett betydande intresse.

Bakom det avslöjande vi här diskuterat ligger ett skickligt journalistiskt arbete. Det är min uppfattning att vi både i och utanför denna kammare lugnt kan överlåta åt åklagare och polismyndighet att pröva, om det därvidlag förekommit något som inte står i överensstämmelse med lagar och förordningar, innan vi uttalar några förmodanden.

Jag kan bekräfta vad herr Johansson i Trollhättan sade om den redogörelse som lämnades den parlamentariska nämnden. Jag tillåter mig att på den punkten tillfoga en ytterligare sak. Jag har fått uppfattningen att den parlamentariska nämnden kommer att framlägga förslag som är ägnade att stärka skyddet för landets säkerhet. Jag är angelägen att samtidigt understryka att anledningen till att detta sker inte är de avslöjanden som nu gjorts utan, som jag tidigare antytt, allvarligare hot mot landets säkerhet.

Jag skall inte annat än i ett avseende kommentera den debatt som förts om undervisningsplaner, lärarnas uppgifter o. s. v. Jag noterar med tillfredsställelse att eklestikministern och flera andra talare har understrukit behovet av att klargöra innebörden av *alla* diktatur- och våldsriktningar utan någon slagsida i detta avseende, även om vi är helt på det klara med att nazismen i många avseenden har en särpräglad karaktär. Jag vill för min del gärna utgå från att den massspridda skrift som eklestikministern talade om kommer att uppfylla de krav på allsidighet som jag här hävdad.

Med alla de förtjänster som undervisningsplaner och anvisningar har — förtjänster som herr Edenman närmare har

Svar på interpellationer ang. åtgärder mot rashatspropaganda, m. m.

utvecklat — kan det naturligtvis inte undvikas att en viss ojämnhet i fråga om behandlingen av detta material från lärarnas sida gör sig gällande. Det är emellertid ytterligare en faktor som här spelar in och för vilken ecklesiastikministern har ett särskilt ansvar. Det är lärarbristen.

Jag är, herr talman, glad över den vittgående enighet som framträtt under debatten i fråga om bedömningen av de förvridna tankevärldar som vi här fått en inblick i. Men det finns ett moment i debatten som i någon mån stört mig, nämligen när ordföranden för Sveriges kommunistiska parti vill uppträda som en läromästare i demokrati. Jag tror inte att vare sig den regering, vars företrädare sitter nedanför talarstolen, eller någon annan demokratisk regering har anledning att acceptera herr Hermansson som en läromästare i demokrati.

I detta anförande instämde herr *Hamrin* i Jönköping (fp).

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! Sedan vi nu under ungefär två timmar har diskuterat denna fråga, kan man väl konstatera att inte så mycket mer är att säga. Trots detta vill jag dock säga några ord.

När avslöjandet kom i tidningspressen, väckte det givetvis sensation. På många håll uppstod stor uppståndelse, och kanske drog man t. o. m. vissa överdrivna slutsatser av detta avslöjande. Klart står emellertid som ett faktum att åtminstone vissa av dem som blev avslöjade gjort sig skyldiga till handlingar, vilka strider mot vad vi alla här i Sverige betraktar som rätt. Avslöjandet är ännu i någon mån höljt i dunkel, varför vi får avvakta och se vad polisen har att säga i klara officiella rapporter. Jag tror dock att det i dagens situation är klokt att göra så.

Oavsett vilken uppfattning vi har i många politiska frågor är vi ändå klart medvetna om att demokratin är den

enda styrelseform som kan gälla för det svenska folket. Vi bör nog vara tack samma för att vi sedan många år har haft denna uppfattning. Den har grundmurats i det svenska folket. Praktiskt taget ingen människa i ansvarig ställning, som befinner sig vid s. k. sunda vätskor, skulle på något sätt vilja propagera för att ersätta vår demokrati med en diktatur, oavsett vilken färg denna diktatur skulle ha.

Det finns en sak som vi i dagens läge bör komma ihåg. Från talarstolen har vi hört flera uttalat sig om den bristande kunskap i dessa ämnen som ungdomen i dag har, framför allt den ungdom som går i gymnasium. Kanske skulle det då vara klokt av oss att lämna litet mera upplysning på den punkten. Alla de fyra demokratiska partierna i denna kammare har ett gemensamt intresse av denna sak, nämligen att tala om vad demokrati innebär, vilken fördel det är för svenska folket att ha en demokratisk regering. Jag är heller inte alldeles övertygad om att de svar som ungdomen ibland ger är att betrakta som fullt allvarliga, ty jag misstänker att bland dessa svar finns sådana som man avger med »berätt mod» bara för att chocka den som frågar. Jag tror att ungdomen vet mera om detta än vad man ibland skulle kunna tro. Vi har en gemensam skyldighet, och det är att upplysa ungdomen om vad diktatur innebär. Om denna diktatur sedan har kommunistisk, nazistisk eller fascistisk karaktär är för mig precis lika förhatligt. All diktatur är ett våldförande på den mänskliga friheten och de mänskliga rättigheterna, och detta våldförande skall vi bekämpa, vilken färg den än uppträder i.

För min del tror jag att den största faran som kan hota oss är att vi utgår ifrån att demokratin är något så självklart här i Sverige att vi aldrig kan förlora den. Jag tror att vi praktiskt taget varje dag bör göra klart för människorna att demokratin utgör det

svenska folkets livsluft och att vi bör försöka se till att den blir det även i framtiden.

Under andra världskrigets dagar vet vi att det ibland satt ganska hårt åt. Vi fick vara försiktiga med vad vi skrev för att inte därmed misshaga diktaturerna. De människor som den gången vågade säga sin mening kommer av eftervärlden att bedömas såsom modiga, ty de vågade göra det under en tid då detta inte var opportunt.

Här har talats om att våra läroböcker skulle bli litet mer upplysande. Gärna för mig! Det skadar inte. All upplysning om demokratien är av godo. All upplysning om diktaturens våldsmentalitet är också av godo. Vi bör för människorna klargöra att alla diktaturer är lika frihetsfientliga oavsett i vilken form de uppträder.

Herr talman! Jag tänker på vad en numera bortgången publicist skrev under andra världskrigets dagar. Det var honom jag syftade på när jag talade om att det fanns modiga män i Sverige även under den tiden. Han skrev: »Här bor fria svenska män och fria skola vi förbliva.»

Låt oss alla inom de fyra demokratiska partierna hjälpas åt att sprida upplysning om demokratiens värde och om diktaturernas förhatliga inverkan på alla. Då gör vi en insats, för vilken vi kan stå till svars även inför eftervärlden.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Meddelande ang. de sista plena under vårsessionen

Herr TALMANNEN yttrade:

På fredag, den 28 maj, kommer att hållas två sammanträden, kl. 11.00 och kl. 19.30. Plenum kl. 11.00 inleds med debatt i anslutning till bevillningsutskottets betänkande nr 36 angående beräkning av bevillningarna. Vid början av sammanträdet kl. 19.30 anställs gemen-

Vissa frågor rörande lärarutbildning

samt omröstning i frågan om bidrag till tidningen Samefolket samt i det eller de ytterligare ärenden, beträffande vilka kamrarna vid dagens sammanträde eventuellt kan komma att stanna i skilda beslut. Såsom tidigare meddelats kan det bli ofrånkomligt att taga i anspråk även lördagen den 29 maj för anordnande av arbetsplenum.

§ 9

Föredrogs, men bordlades åter utrikesutskottets memorial nr 9 och bevillningsutskottets betänkande nr 36.

§ 10

Föredrogs bevillningsutskottets memorial nr 38, angående uppskov med behandlingen av vissa till bevillningsutskottet hänvisade ärenden.

Sedan kammaren på framställd proposition bifallit utskottets hemställan om memorialets företagande till avgörande efter allenast en bordläggning, bifölls utskottets i memorialet i övrigt gjorda hemställan.

§ 11

Föredrogs, men bordlades åter bankoutskottets memorial och utlåtanden nr 45—50, första lagutskottets memorial nr 29 och jordbruksutskottets memorial nr 19.

§ 12

Vissa frågor rörande lärarutbildning

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 121, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande lärarutbildning jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t (bilaga 10, punkterna F 1—F 39) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1965/66 beräkna

Vissa frågor rörande lärarutbildning

till Lärarhögskolan i Stockholm: Avlöningar ett förslagsanslag av 15 620 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Stockholm: Omkostnader ett förslagsanslag av 1 075 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Stockholm: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 220 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Malmö: Avlöningar ett förslagsanslag av 14 950 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Malmö: Omkostnader ett förslagsanslag av 1 160 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Malmö: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 340 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Göteborg: Avlöningar ett förslagsanslag av 13 050 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Göteborg: Omkostnader ett förslagsanslag av 775 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Göteborg: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 570 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Uppsala: Avlöningar ett förslagsanslag av 4 715 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Uppsala: Omkostnader ett förslagsanslag av 228 000 kr.,

till Lärarhögskolan i Uppsala: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 355 000 kr.,

till Folkskoleseminarierna: Avlöningar ett förslagsanslag av 30 930 000 kr.,

till Folkskoleseminarierna: Omkostnader ett förslagsanslag av 2 865 000 kr.,

till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 650 000 kr.,

till Folkskoleseminarierna: Utrustning ett reservationsanslag av 1 000 000 kr.,

till Förskoleseminarierna: Avlöningar ett förslagsanslag av 3 905 000 kr.,

till Förskoleseminarierna: Omkostnader ett förslagsanslag av 585 000 kr.,

till Förskoleseminarierna: Materiel,

böcker m. m. ett reservationsanslag av 210 000 kr.,

till Förskoleseminarierna: Inredning och utrustning ett reservationsanslag av 300 000 kr.,

till Särskilda lärarutbildningsåtgärder ett reservationsanslag av 7 390 000 kr.,

till Avlöning åt medverkande och deltagare i praktiska lärarkurser m. m. ett förslagsanslag av 14 600 000 kr.,

till Avlöning åt deltagare i blindlärar- och dövlararutbildning ett förslagsanslag av 850 000 kr.,

till Gymnastiska centralinstitutet: Avlöningar ett förslagsanslag av 1 523 000 kr.,

till Gymnastiska centralinstitutet: Omkostnader ett förslagsanslag av 296 000 kr.,

till Gymnastiska centralinstitutet: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 91 000 kr.,

till Seminarier för huslig utbildning: Avlöningar ett förslagsanslag av 7 010 000 kr.,

till Seminarier för huslig utbildning: Omkostnader ett förslagsanslag av 740 000 kr.,

till Seminarier för huslig utbildning: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 195 000 kr.,

till Slöjdlärarseminariet: Avlöningar ett förslagsanslag av 509 000 kr.,

till Slöjdlärarseminariet: Omkostnader ett förslagsanslag av 83 000 kr.,

till Slöjdlärarseminariet: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 40 000 kr.,

till Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen ett reservationsanslag av 2 985 000 kr.,

till Ersättning till deltagare i utbildning av lärare vid yrkesundervisningen ett förslagsanslag av 7 530 000 kr.,

till Lärares fortbildning m. m. ett reservationsanslag av 17 535 000 kr.,

till Utbildning av lärare vid folkhögskolor ett reservationsanslag av 188 000 kr.,

till Bidrag till Ericastiftelsen ett förslagsanslag av 320 000 kr.,

till Kurser för personal m. fl. vid skolor för blinda och döva ett reservationsanslag av 62 000 kr.,

till Stipendier åt folkskollärare för vinnande av behörighet att undervisa i engelska ett förslagsanslag av 75 000 kr.

Därefter hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 79, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 5 mars 1965, föreslagit riksdagen att

A. beträffande förslagen i propositionen avseende utbildning av folk- och småskollärare, speciallärare, förskollärare m. m. samt lärare vid yrkesundervisningen m. m.

a) besluta, att utbildningen av folk- och småskollärare under budgetåret 1965/66 skulle utbyggas i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat;

b) besluta, att speciallärarutbildningen fr. o. m. budgetåret 1965/66 skulle organiseras och dimensioneras i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat;

c) besluta, att förskollärarutbildningen under budgetåret 1965/66 skulle utbyggas i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat;

d) besluta, att utbildningen av lärare vid yrkesundervisningen under budgetåret 1965/66 skulle ha i huvudsak den omfattning som departementschefen förordat;

B. beträffande lärarhögskolorna, folk- och förskoleseminarierna, särskilda lärarutbildningsåtgärder, avlöning åt medverkande och deltagare i praktisk lärarkurs m. m., avlöning åt deltagare i blindlärar- och dövlararutbildning, gymnastiska centralinstitutet, seminarier för huslig utbildning och slöjdlärarseminariet, utbildning av lärare vid yrkesundervisningen, ersättning till deltagare i utbildning av lärare vid yrkesundervisningen, lärares fortbildning m. m., utbildning av lärare vid folkhögskolor,

Vissa frågor rörande lärarutbildning

bidrag till Ericastiftelsen, kurser för personal m. fl. vid skolor för blinda och döva samt till stipendier åt folkskollärare för vinnande av behörighet att undervisa i engelska för budgetåret 1965/66 under åttonde huvudtiteln anvisa de anslag m. m., som närmare framginge av utskottets redovisning under avdelning II i dess utlåtande.

I samband med förslagen under A. samt i anknytning därtill hade utskottet till behandling förehåft följande motioner, nämligen

dels två ikalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ernulf m. fl.* (I: 664) och den andra inom andra kammaren av fru *Hörnlund m. fl.* (II: 790), i vilka hemställts, såvitt här var i fråga, att riksdagen måtte besluta att, utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit, ett förskoleseminarium fr. o. m. budgetåret 1965/66 inrättades i Borås;

dels två ikalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Wallmark* och *Lidgard* (I: 699) och den andra inom andra kammaren av fröken *Ljungberg m. fl.* (II: 824);

dels ock en inom andra kammaren av herrar *Oskarson* och *Werbros* väckt motion (II: 479).

Utöver nu redovisade motionsyrkanden berördes i utskottets utlåtande under avdelning I — utan att därvid formell hemställan gjordes — ett yrkande som väckts i motionen I: 698 av herrar *Nyman* och *Wallmark* med anknytning till frågan om utbildning av lärare vid yrkesundervisningen.

De motioner som anknöte till förslagen under B. redovisades under avdelning II.

Utskottet redovisade sina ställningstaganden till förslagen i propositionen nr 79 på så sätt, att under en första avdelning behandlades propositionens mera principiella del och under en andra avdelning vissa anslagsfrågor för budgetåret 1965/66. Utskottet avgav utlåtande och hemställan i ett sammanhang i an-

Vissa frågor rörande lärarutbildning

slutning till den förra avdelningen och separat för varje särskilt anslag beträffande den senare avdelningen.

I. Utbildning av folk- och småskollärare, speciallärare, förskollärare m. m. samt lärare vid yrkesundervisningen m. m.

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 699 och II: 824, såvitt nu var i fråga, besluta att utbildningen av folk- och småskollärare under budgetåret 1965/66 skulle utbyggas i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet förordats;

2. att riksdagen måtte besluta att speciallärarutbildningen fr. o. m. budgetåret 1965/66 skulle organiseras och dimensioneras i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet förordats;

3. att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 664 och II: 790, såvitt nu var i fråga, besluta att ett förskoleseminarium skulle inrättas i Borås fr. o. m. budgetåret 1965/66;

4. att motionen II: 479 om utredning angående inrättande av ett förskoleseminarium i Halmstad icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

5. att riksdagen måtte besluta att förskollärarutbildningen under budgetåret 1965/66 skulle utbyggas i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet förordats;

6. att riksdagen måtte besluta att utbildningen av lärare vid yrkesundervisningen under budgetåret 1965/66 skulle ha i huvudsak den omfattning som i statsrådsprotokollet förordats.

En med 1) betecknad reservation hade avgivits av herrar *Näsström, Einar Persson, Fritz Persson* och *Rikard Svensson*, fru *Wallentheim* samt herrar *Mårtensson, Bertil Petersson, Rönnberg, Karlsson* i Olofström, *Mellqvist, Arvidson* och *Blomkvist*, vilka ansett att utskottet under 3. och 5. bort hemställa,

3. att motionerna I: 664 och II: 790, i vad de avsåge inrättande av ett förskoleseminarium i Borås, icke måtte bifallas av riksdagen;

5. att riksdagen måtte besluta att förskollärarutbildningen under budgetåret 1965/66 skulle utbyggas i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet förordats.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! Statsutskottets utlåtande nr 121 behandlar en lärarutbildningsproposition. Det skulle för mig vara av intresse att få ta upp en debatt om lärarutbildningens problem, lärarutbildningens läge i vårt land i dag. Nu tillåter inte tiden detta. Dessutom bör kanske en sådan debatt anstå till lärarutbildningssakkunniga har avlämnat sitt huvudbetänkande, vilket skall ske den 3 juni, då visserligen riksdagen redan är hemförlovad.

Jag skall emellertid nöja mig med att ta upp det enda problem i utlåtandet som är av kontroversiell natur, nämligen utskottets förslag att ett nytt förskoleseminarium fr. o. m. i höst skall inrättas i Borås. Vi hade den frågan uppe till behandling förra året. Riksdagen betonade då i anslutning till utskottets utlåtande att vi hade en allvarlig brist-situation när det gällde lärare till förskolorna och personal till daghemmen. Riksdagen krävde en kapacitetsökning och förutsatte att skolöverstyrelsen skulle ta de erforderliga initiativen. Av Kungl. Maj:t fick skolöverstyrelsen sedermera detta uppdrag. Inom skolöverstyrelsen har en kommitté arbetat, och den beräknas vara i det närmaste färdig.

I den till utlåtandet fogade reservationen nr 1 finns en redogörelse för vissa sidor av denna kommittés arbete. Det är här fråga om en nyplanering av utbyggnaden av förskoleseminarieorganisationen. Den tycks gå stick i stäv

med planerna på upprättandet av ett nytt förskoleseminarium i Borås.

Det hade väl ändå varit anledning att vänta och se hur skolöverstyrelsen tänkt sig att man skulle nå den erforderliga kapaciteten i fråga om utbildningen av lärare till förskolorna. Nu har emellertid utskottsmajoriteten samlats omkring en motion om att ett nytt seminarium skall komma till stånd i Borås. Detta har skett utan någon som helst föregående utredning. I själva verket vet vi inte om Borås är en lämplig stad för ett förskoleseminarium. Vi vet inte om Borås kan klara utbildningen. Vi vet inte i vilken mån detta eventuella nya seminarium skulle kunna få till stånd det erforderliga samarbetet med vetenskaplig forskning och vetenskapliga utbildningsanstalter.

Skolöverstyrelsen synes lägga viss vikt vid samarbetet med universiteten, och det är möjligt — men det vet jag inte — att Borås, när skolöverstyrelsens förslag framläggs, inte kommer att vara med i bilden.

Nu har man emellertid fått en utomordentlig brådska. Redan om några månader skall detta seminarium starta. Men man har inte någon rektor, man har inga lärare, man har ingen personal, man har inga lokaler, man har ingen materielutrustning, man har inga elever, man har ingen planering för det första läroårets arbete. Allt detta måste ordnas under några korta månader — under ledning av en rektor som inte finns.

Jag sammanfattar min kritik så, att här föreligger ett förslag som inte bygger på någon framställning från skolöverstyrelsen, fastän riksdagen själv förra året betonade att det var från skolöverstyrelsen som förslaget skulle komma. Det föreligger inte något förslag från departementet, från regeringen. Det föreligger inte något underlag för bedömning av frågan huruvida det skall inrättas ett sådant seminarium eller inte. Vi är medvetna om att skolöverstyrelsen kanske kommer till helt andra slutsatser.

Vissa frågor rörande lärarutbildning

Jag får alltså säga, herr talman, att om riksdagen följer utskottet, så har *det* inträffat, att en högre läroanstalt kommit till stånd lättvindigare än någonsin i Sveriges skolhistoria — jag skulle nästan våga säga lätt sinnigare.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! För tids vinnande och eftersom det är så få ledamöter av kammaren närvarande och följaktligen debatten inte kan påverka så förfärligt många, vill jag, herr talman, inskränka mig till att instämma i vad herr Arvidson har anfört.

Det är ett mycket unikt ärende detta. Jag brukar i vanliga fall — och det tycker jag är alldeles riktigt — få kritik då man av olika skäl inte kan följa myndigheters förslag, t. ex. på grund av bristande resurser, bristande anslag eller vad det nu kan vara. Men att som nu utan vidare bara klippa till — för att använda ett talesätt — och inrätta en ny läroanstalt, det har jag aldrig varit med om.

Fröken OLSSON (s):

Herr talman! Låt mig börja med ett tillrättaliggande.

När vi behandlade denna fråga i utskottet, så hänvisade vi som ville ha seminariet i Borås till att statsutskottet i sitt av kammaren godkända utlåtande från föregående år enligt vår uppfattning direkt beställde detta seminarium. Vi ansåg att det borde komma till stånd. När vi inte förstod varför skolöverstyrelsen inte hade föreslagit detta i år, gjorde vi förfrågningar i skolöverstyrelsen. Där fick vi då besked om denna snart avslutade utredning — det var nu i den stora brådskan i slutet av vårsessionen ett besked per telefon, vilket vi tydligen i viss utsträckning missuppfattade. De kammarledamöter som har läst både utskottets utlåtande och reservanternas förslag har nog svårt att sätta sig

Vissa frågor rörande lärarutbildning

in i vad skolöverstyrelsens förslag innebär. Delvis missuppfattade vi nog beskedet och delvis kanske vi uppfattade det på olika sätt.

Jag kanske först helt kort skall tala om hurudan utbildningen är nu, om inte alla har detta klart för sig.

Utbildningen är för närvarande tvåårig; varannan termin är den teoretisk och varannan termin praktisk. Under den praktiska utbildningen är eleverna ute på institutionerna, i leksskolor eller på daghem, där de under lärarinnans ledning praktiserar och sysselsätter sig med barnen. Men de står också under ledning av en seminarielärare som besöker dem ute på de olika institutionerna och håller täta konferenser med de lärare som tjänstgör som handledare och som också en dag i veckan har eleverna inne på seminariet för undervisning och för att gå igenom de erfarenheter dessa fått. — Det är alltså en mycket intensiv och grundlig utbildning.

Nu fick vi den uppfattningen, att skolöverstyrelsen tänkte föreslå en utsträckning av den teoretiska undervisningen till fyra terminer och en inskränkning av den praktiska undervisningen till en termin, vilket skulle betyda en förlängning av utbildningstiden till fem terminer. Detta var tydligen en missuppfattning, enligt uppgifter som vi senare har erhållit — fortfarande telefonledes. Skolöverstyrelsens förslag skulle i själva verket innebära att den teoretiska undervisningen skulle utsträckas till tre terminer och att en praktiktermin skulle behållas inom seminariet som hittills — fortfarande skulle det alltså vara tvåårig utbildning. Men för att den borttagna praktikterminen skulle ersättas skulle eleverna efter avslutad examen få gå en provtermin: de skulle under en termin få ta anställning men då ha en äldre erfaren lärare som handledare.

Det blir alltså i stort sett samma praktik som förut men lösgjord från seminariet. Därigenom vinner man att denna sista praktiktermin kan spridas över ett

större område; praktiken behöver inte nödvändigtvis förläggas till seminarierorten och till seminariets omedelbara närhet. Därigenom lättas alltså trycket på övningsinstitutionerna omkring seminariet, vilket man menar skall ge möjligheter till en ökad intagning i seminariet.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att dessa institutioner, som hittills har legat utom räckhåll såsom praktikplatser för eleverna vid förskoleseminarierna, i mycket stor utsträckning har tagits i anspråk dels för den förpraktik som de blivande förskollärarna skall ha och dels som praktikinstitutioner för de flickor som utbildar sig på andra områden: till barnsköterskor eller till vårdarinnor på barnanstalter. Det är mycket svårt att finna tillräckligt många praktikplatser på alla dessa områden, och om man lättar trycket i ett avseende, så skärper man det ju i ett annat genom att man sprider ut dessa halvfärdiga seminarieelever, som behöver handledning, på institutioner som förut har kunnat ta emot elever av andra kategorier.

Vi tror alltså inte på det uttalande som har gjorts från skolöverstyrelsen, att antalet intagna teoretiskt sett kan fördubblas. Vi tror absolut inte att det kommer att hålla i praktiken.

Nu är det dock ganska egendomligt att vi står här och skall ta ställning till ett förslag som inte är framlagt från skolöverstyrelsen och som inte heller är bearbetat i departementet. Men att vi har så bråttom beror, som alla vet, på att vi befinner oss i en katastrofsituation. Vi vet att det finns tiotusentals mödrar som förvärvsarbetar och har barn i förskoleåldern och att dessa mödrar har stora svårigheter med barntillsynen. Vi vet att arbetsmarknaden under de närmaste åren kommer att behöva många fler av den kategori mödrar, som är villiga att arbeta och som många gånger behöver inkomsten, som ofta har en god yrkesutbildning, och skulle kunna göra värdefulla insatser i

näringslivet men som då kräver att det skall ordnas för deras små barn på ett betryggande sätt.

Vi vet också att kommunerna har börjat satsa mer och mer på detta område. Stockholms stad har i dagarna fattat beslut om att fördubbla antalet barnstugor under de närmaste åren — och Stockholms stad står ändå i särklass och är den ort som har utbyggt denna verksamhet mest. Stockholms stad lär för närvarande ha 42 procent av alla platser på förskoleinstitutioner i landet. En fördubbling därvidlag skulle betyda att alla förskollärare som för närvarande finns i landet skulle kunna sysselsättas där — det skulle alltså inte bli några över till andra platser.

Nu har vi emellertid ganska kraftigt byggt ut utbildningsmöjligheterna under senaste år, och vi hoppas att trycket så småningom skall lätta.

Hur många vi än kan utbilda, så kan vi dock utan vidare säga att det kommer att råda stor brist på personal under de närmaste tio åren. Jag tror säkert att skolöverstyrelsen har rätt i, att när vi kommer därefter att vi får balans och kan ordna utbildningen på ett rationellt sätt, som vi ordnar den för andra läro-kategorier, så kommer det att visa sig vara lämpligt att koncentrera utbildningen till något större anstalter än dem vi har nu och att man då kommer att kunna avveckla en del av de förskoleseminarier som har inrättats under de senaste åren. Då får man naturligtvis pröva, vilka som bör avvecklas, och då kan det även bli fråga om att avveckla seminariet i Borås — om det kommit till stånd. Detta är emellertid en sak på så pass lång sikt, att vi inte behöver ta ställning till den i dag.

Vad frågan nu gäller är att öka utbildningen så långt det över huvud taget finns möjligheter att göra det och att ta vara på alla de goda utbildningsplatser vi har.

Borås hör till de platser i landet som har den bäst utbyggda förskoleverksam-

Vissa frågor rörande lärarutbildning

heten, framför allt daghemsverksamheten. Dessutom behöver Borås många förskollärare, och en hel del av dem som utbildas vid ett seminarium där kan beredas anställning i staden.

Det är klart att det, som statsrådet säger, är en mycket egendomlig situation som vi har hamnat i, när vi, som han uttryckte saken, »klipper till» på detta sätt. Vi är fullt medvetna om att det kommer att bli svårigheter. Men myndigheterna i Borås är fullt införstådda med att de skall göra allt vad de kan för att klara av detta. Fru Hörnlund kommer väl här att närmare tala om vad de har tänkt sig. De har flera olika alternativ att erbjuda. Det blir naturligtvis också besvär för skolöverstyrelsen att hastigt organisera upp detta seminarium, men jag hoppas att svårigheterna inte skall bli oöverkomliga utan att man skall lyckas bemästra dem.

Det är som sagt den mycket svåra situation som vi befinner oss i som är anledningen till att vi har ansett att vi skulle utnyttja även denna möjlighet. Vartenda års uppskov gör i alla fall, att vi får vänta längre på en årskull förskollärare. Med hänsyn till den stora bristen på förskollärare och den stora avgången från just detta yrke är vi angelägna om att inte gå miste om en enda årskull på ett enda seminarium, utan vi vill få förskollärare utbildade så fort som möjligt på alla håll.

Härmed ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde fru *Eken-dahl* (s) och fröken *Elmén* (fp).

Fru HÖRNLUND (s):

Herr talman! Skolöverstyrelsen uppger i samband med sina äskanden om anslag för utbildning av förskollärare, att bristen på förskollärare vid årsskiftet 1962/63 var cirka 1 000, men att situationen förmodligen förvärrats sedan dess, beroende på den utökning av barnstugeverksamheten som pågår. Dag-hemsbeståndet har till följd av det från

Vissa frågor rörande lärarutbildning

1963 förbättrade statsstödet beräknats komma att fördubblas fram till 1970 till att omfatta cirka 20 000 platser. Vidare har man också beräknat att det vid den tidpunkten skall finnas 5 000 platser på fritidshem och cirka 80 000 lekskoleplatser. Enligt socialstyrelsens normer skulle för en verksamhet av denna omfattning krävas cirka 5 000 yrkesverksamma förskollärare.

Ifrån arbetsmarknads- och främst LO-håll har det ansetts befogat att satsa på en utbyggnad av daghemmen, så att det 1970 skulle finnas 30 000 platser tillgängliga i stället för de 20 000 som jag nysst talade om. Enligt det alternativet skulle det krävas ytterligare några hundratal yrkesverksamma förskollärare 1970. Jag hyser den förhoppningen att barnstugeverksamheten skall komma att utbyggas och att eftersläpningen på det området skall kunna hävas.

Fröken Olsson har här redan talat om de största städernas planering som har varit aktuell just i dessa dagar, och jag skall inte gå in på det, men jag vill understryka att om man skall kunna starta dessa institutioner, måste man ju ha all den utbildade personal som behövs för verksamheten. Vi måste faktiskt utbilda personal i all den utsträckning som vi kan, om inte bristsituationen på detta område skall bli ännu svårare. Detta är ju inte en uppfattning som bara utskottsmajoriteten och motionärerna företräder, utan departementschefen och skolöverstyrelsen framhåller också nödvändigheten av att utbildningskapaciteten på detta område väsentligt ökas.

Vi har i vår motion enligt min mening framfört ett bra erbjudande och med att vi kan erbjuda de institutioner och de handledare som både departementschefen och skolöverstyrelsen säger sig sakna, vilket enligt deras mening förhindrar att en ytterligare kraftig utbyggnad av utbildningen kan komma till stånd. Jag vill i detta sammanhang säga att det förvånar mig litet att inte skolöverstyrelsen på egen hand har upptäckt att

Borås har relativt goda institutioner och handledare. Vi ligger dock närmast efter de tre största städerna i landet vad beträffar antalet daghemplatser, och ändå har skolöverstyrelsen redovisat att det för närvarande inte finns någon ort med tillräckligt antal praktikplatser och handledare för att möjliggöra att ett nytt seminarium kan förläggas dit. Att statsutskottet i fjol i sitt utlåtande framhöll, att Borås var en lämplig ort för förläggande av ett seminarium tycks helt ha undgått skolöverstyrelsen. Skolöverstyrelsen kunde åtminstone ha gjort vissa undersökningar i detta avseende även om man inte var beredd att framlägga ett förslag.

I motionen nr 790 i denna kammare har redogjorts för alla de skäl som gör att Borås kan betraktas som en lämplig förläggningssort för ett seminarium. Ett av de starkare skälen är att vi i så hög grad själva efterfrågar den arbetskraft som förskollärarna utgör. Vi har för närvarande 20 vakanta tjänster i Borås stad, och en kraftig utbyggnad av barnstugeverksamheten pågår på flera håll i länet. Vi har en alldeles speciell industristruktur i den södra delen av Älvsborgs län. 40 à 45 procent av den totalt sysselsatta arbetskraften består av kvinnor. Därför är behovet av barntillsynsverksamhet särskilt stort just hos oss.

Ändå tycker jag inte vi skall betrakta denna fråga som någon bygdefråga, eftersom det blir en ökning av utbildningskapaciteten som vi förutsätter skall komma hela landet till godo. Förra året avvisades cirka 400 av dem som sökte till förskollärarytbildningen. Samtidigt som så många sökande fick avvisas görs ju kraftiga insatser för att få till stånd en utbyggnad av barnstugeverksamheten. Vi behöver bereda dessa sökande tillfälle till utbildning.

Reservanterna har en enligt min uppfattning klen motivering för sitt avslagsyrkande. De säger sig vilja vänta på en ny form av utbildning. Även om en sådan skulle genomföras kräves dock god

tillgång på institutioner och handledd praktik.

Jag tycker det är glädjande att utskottsmajoriteten varit positiv till en ytterligare ökning av förskolläraryt- bildningen redan i år. Å min sida kan jag utlova att Borås stad är helt inför- stådd med att på bästa sätt och i sam- förstånd med skolöverstyrelsen lösa de frågor som kan uppkomma beträffande lokaler, institutioner m. fl. praktiska frågor.

Jag kan inte hålla med herr Arvidson om att förslaget om inrättandet av ett nytt förskoleseminarium i Borås är lätt- sinnigt. Jag frågar mig om han egent- ligen har läst vår motion ordentligt och sett vad vi har redovisat i den. Till vil- ken annan stad är det lämpligare att förlägga ett förskoleseminarium? Det skulle vara intressant att få svar på den frågan.

Det är möjligt att det kommer att uppstå praktiska problem — det an- kommer inte på Borås stad att anskaffa rektor, lärare, material m. m., utan det måste bli skolöverstyrelsens uppgift. Vi har naturligtvis inte i förväg kunnat skaffa vad som eventuellt behövs för en undervisning av detta slag. Jag kan dock säga att vi har sonderat terrängen gans- ka väl och att vi har flera alternativa lösningar att erbjuda, om detta semina- rium kommer till stånd.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Propositionen om lärar- utbildningen har, trots sin omfattning och trots betydelsen av de frågor som den behandlar, varken framkallat många motioner eller någon större oenighet i statsutskottets andra avdelning. Propo- sitionen får alltså, med reservation på en och annan punkt, anses vara väl av- vägd — på en del punkter till och med mycket väl avvägd. Det föreligger emel- lertid en rad bekymmersamma frågor —

Vissa frågor rörande lärarutbildning

så bra är inte propositionen, att inte så- dana kan finnas — och det är beträf- fande dessa som motioner har väckts. De gäller proportionerna mellan stu- denter och icke-studenter vid intagning till seminarium, bristen på lärare i gymnastik, musik och teckning, utbild- ningen av lärare vid yrkesundervis- ningen och slutligen en del frågor rö- rande lärarfortbildningen. I dessa spörs- mål är det mycket svårt att ta en av- görande ståndpunkt till om den ena eller den andra meningen eller åtgärden är den riktigaste och för framtiden mest fruktbringande.

Som tydligt framgår av debatten rå- der det alltså endast på en punkt direkt motstridiga åsikter, nämligen beträffan- de utbildningen av förskollärare. Denna motstridighet har mynnat ut i kravet på upprättandet av ett nytt seminarium i Borås, vilket departementschefen inte vill ha. Det har redan framförts en rad enligt min mening mycket starka skäl för ett sådant seminarium. Jag skall inte upprepa dem eller brodera vidare på dem. Jag vill endast deklarerat, att hu- vudskälet för mig att i utskottet ansluta mig till åsikten att vi omedelbart måste få fram ytterligare ett förskollärarsemi- narium är den mycket besvärande bris- ten på förskollärare.

Vi har, som alla vet och som fram- hållits otaliga gånger, brist på praktiskt taget alla kategorier lärare, men frågan är, om det inte är svårast av allt att få tag på en utbildad förskollärare, när en sådan behövs — och en sådan behövs ideligen. Jag kan av personlig erfaren- het vittna om den totala omöjligheten att uppspara en förskollärare i t. ex. Göteborg för att hjälpa till vid en myc- ket omfattande lekskoleverksamhet, som ett studieförbund där bedriver. Däremot finns det utomordentligt många männi- skor, lämpliga sådana, som är intresse- rade av att göra jobbet. Personal kan man alltså få relativt lätt, men ingen utbildad och framför allt ingen helt ut- bildad personal. Intresset för att vara

Vissa frågor rörande lärarutbildning

och bli förskollärare saknas inte, det är utbildningsmöjligheterna som saknas.

Även om den ökning av kapaciteten inom ramen för den nuvarande organisationen, som skolöverstyrelsen annonserat och som reservanterna klänger sig fast vid, mot förmodan skulle genomföras så snabbt som skolöverstyrelsen vill påstå, behövs — jag kan inte se det på annat sätt — ändå ytterligare seminarier. Här kan det inte bli fråga om några felinvesteringar eller andra felgrepp. Behovet av förskollärare torde bara växa och växa under överskådlig tid framåt. När det nu finns goda möjligheter — det har klart redovisats här — att göra någonting i Borås, kan jag inte finna annat än att det är närmast oansvarigt att inte ta chansen, att inte tillvarata denna möjlighet.

Departementschefen kunde ha framlagt förslag beträffande Borås — då hade han sluppit att känna sig utsatt för det lättsinne, som herr Arvidson känner frossa inför. Herr Arvidson tornar upp en hel rad svårigheter, och förvisso finns det svårigheter att övervinna, det skall inte förnekas. Men han staplar dem på varandra och säger, att det inte går att skaffa rektor, att det inte går att skaffa lärare — även om det endast rör sig om timlärare — och att man inte — vilket jag blev något förvånad över — kan få några elever. Det skulle alltså inte gå att skaffa ens elever. Svensk förvaltning har löst svårare problem än detta och har löst dem kanske till och med snabbare än som nu kräves.

Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! Fröken Olsson höll före att riksdagen i föl av skolöverstyrelsen och regeringen beställt ett förslag om ett förskoleseminarium i Borås. Om man går till förra årets riksdagsbeslut i ärendet, skall man emellertid finna att så inte är förhållandet. I utskottsutlåtandet lägges vikt vid att lokaliseringen

sker under hänsynstagande till vissa omständigheter, såsom tillgången på närbelägna övningsinstitutioner, tillgången på från pedagogisk synpunkt lämpliga pedagogikhandledare samt möjligheterna till erforderlig samordning med annan lärarutbildning. Mot denna bakgrund säger utskottet att Karlstad i första rummet kunde ifrågakomma som förlägningsplats. Borås nämnes visserligen i sammanhanget liksom även en stad i södra Norrland, men någon beställning av en förläggning till Borås kan det inte gärna vara fråga om, när utskottet i första hand förordar en helt annan stad.

Jag konstaterar att talesmännen för utskottsmajoriteten och fru Hörnlund som motionär sorgfälligt har gått förbi den kritik som jag i mitt första anförande riktade mot majoritetsförslaget. Herr Nordstrandh uppger visserligen att jag skulle ha sagt att det inte går att skaffa rektor, lärare, elever, lokaler och allt sådant till ett förskoleseminarium i Borås, men det har jag inte gjort. Jag framhöll uttryckligen att man bara har några månader på sig att ordna dessa saker och detta under ledning av en rektor som inte finns. Något mer har jag inte sagt, men det är kanske tillräckligt.

Dessa svårigheter är emellertid inte ensamma avgörande för mig. Jag tror helt enkelt att man härvidlag slår in på en oriktig väg. När skolöverstyrelsen nu har gått in för en helt annan uppläggning då det gäller att lösa problemet om en vidgad kapacitet i fråga om utbildningen av förskollärare, så kan Boråsseminariet mycket väl bli en felinvestering. Det lät även på fröken Olsson som om det gällde en provisorium vilket så småningom måste göras om.

Därtill kommer att den kapacitetsökning som på detta sätt uppnås är mycket obetydlig och inte alls svarar mot en ökning av den storleksordning som bebådas från skolöverstyrelsens sida.

Vi är alla eniga om att resurserna på området måste utökas, men när fröken

Olsson säger att reservanterna tar ställning till ett förslag från skolöverstyrelsen som icke existerar, så måste jag bestrida att vi gör något sådant. Däremot föreslår fröken Olsson riksdagen att ta ställning till ett annat förslag, som aldrig har framlagts av skolöverstyrelsen, nämligen det förslag om inrättande av ett förskoleseminarium i Borås som riksdagen skulle ha beställt hos skolöverstyrelsen.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 1); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Johansson i Norrköping begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i avd. I i utskottets utlåtande nr 121, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 1) av herr Näsström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Arvidson begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 138 ja och 75 nej, varjämte 2 av

Förskoleseminarierna: Avlöningar

kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan oförändrad.

II. Anslagsberäkningar för budgetåret 1965/66

Punkterna 1—16

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 17

Förskoleseminarierna: Avlöningar

Kungl. Maj:t hade (punkt F 17, s. 97—100) föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar av personalförteckningen för förskoleseminarierna, som föranleddes av vad departementschefen förordat, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att fatta de beslut och vidta de åtgärder, som fordrades för genomförande av vad departementschefen föreslagit i fråga om anställning av övningslärare vid förskoleseminarierna, dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för förskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1965/66, dels ock till Förskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1965/66 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3 985 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft de förenämnda båda likalydande motionerna I: 664 av herr *Ernulf m. fl.* och II: 790 av fru *Hörnlund m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte till Förskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1965/66 anvisa ett förslagsanslag av 4 260 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 664 och II: 790, såvitt nu var i fråga,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de ändringar i personalförteckningen för förskoleseminarierna, som föranleddes av vad utskottet föreslagit;

Förskoleseminarierna: Omkostnader — Förskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att fatta de beslut och vidta de åtgärder, som fordrades för genomförande av vad i statsrådsprotokollet föreslagits i fråga om anställning av övningslärare vid förskoleseminarierna;

c) godkänna i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för förskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1965/66;

d) till Förskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1965/66 anvisa ett förslagsanslag av 4 260 000 kr.

Reservation hade avgivits av herrar *Näsström, Einar Persson, Fritz Persson* och *Rikard Svensson*, fru *Wallentheim* samt herrar *Mårtensson, Bertil Petersson, Rönnberg, Karlsson* i Olofström, *Mellqvist, Arvidson* och *Blomkvist*, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 1) ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag åt motionerna I: 664 och II: 790, såvitt nu var i fråga,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de ändringar i personalförteckningen för förskoleseminarierna, som föranledes av vad i statsrådsprotokollet föreslagits;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att fatta de beslut och vidta de åtgärder, som fordrades för genomförande av vad i statsrådsprotokollet föreslagits i fråga om anställning av övningslärare vid förskoleseminarierna;

c) godkänna i reservationen intagen avlöningsstat för förskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1965/66;

d) till Förskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1965/66 anvisa ett förslagsanslag av 3 985 000 kr.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 18

Förskoleseminarierna: Omkostnader

Kungl. Maj:t hade (punkt F 18, s. 100

och 101) föreslagit riksdagen att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1965/66 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 585 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft de förenämnda båda likalydande motionerna I: 664 av herr *Ernulf m. fl.* och II: 790 av fru *Hörnlund m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte till Förskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1965/66 anvisa ett förslagsanslag av 625 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 664 och II: 790, såvitt nu var i fråga, till Förskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1965/66 anvisa ett förslagsanslag av 625 000 kr.

Reservation hade avgivits av herrar *Näsström, Einar Persson, Fritz Persson* och *Rikard Svensson*, fru *Wallentheim* samt herrar *Mårtensson, Bertil Petersson, Rönnberg, Karlsson* i Olofström, *Mellqvist, Arvidson* och *Blomkvist*, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 1) ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 664 och II: 790, såvitt nu var i fråga, till Förskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1965/66 anvisa ett förslagsanslag av 585 000 kr.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 19

Förskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.

Kungl. Maj:t hade (punkt F 19, s. 101 och 102) föreslagit riksdagen att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1965/66 anvisa ett reservationsanslag av 210 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft de förenämnda

Förskoleseminarierna: Inredning och utrustning — Lärares fortbildning m. m.

båda likalydande motionerna I: 664 av herr *Ernulf m. fl.* och II: 790 av fru *Hörnlund m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte till Förskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1965/66 anvisa ett reservationsanslag av 235 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 664 och II: 790, såvitt nu var i fråga, till Förskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1965/66 anvisa ett reservationsanslag av 235 000 kr.

Reservation hade avgivits av herrar *Näsström, Einar Persson, Fritz Persson* och *Rikard Svensson*, fru *Wallentheim* samt herrar *Mårtensson, Bertil Petersson, Rönnberg, Karlsson* i Olofström, *Mellqvist, Arvidson* och *Blomkvist*, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 1) ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 664 och II: 790, såvitt nu var i fråga, till Förskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1965/66 anvisa ett reservationsanslag av 210 000 kr.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 20**Förskoleseminarierna: Inredning och utrustning**

Kungl. Maj:t hade (punkt F 20, s. 102 och 103) föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1965/66 anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft de förenämnda båda likalydande motionerna I: 664 av herr *Ernulf m. fl.* och II: 790 av fru *Hörnlund m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte till Förskoleseminarierna: Inredning och utrustning för budgetåret 1965/66

anvisa ett reservationsanslag av 360 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 664 och II: 790, såvitt nu var i fråga, till Förskoleseminarierna: Inredning och utrustning för budgetåret 1965/66 anvisa ett reservationsanslag av 360 000 kr.

Reservation hade avgivits av herrar *Näsström, Einar Persson, Fritz Persson, Rikard Svensson* och fru *Wallentheim* samt herrar *Mårtensson, Bertil Petersson, Rönnberg, Karlsson* i Olofström, *Mellqvist, Arvidson* och *Blomkvist*, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 1) ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 664 och II: 790, såvitt nu var i fråga, till Förskoleseminarierna: Inredning och utrustning för budgetåret 1965/66 anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kr.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 21—34

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 35**Lärares fortbildning m. m.**

Sedan punkten föredragits anförde

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Vid punkten 35 i statsutskottets utlåtande nr 121 har jag fogat en blank reservation och vill därför säga några ord.

Frågan om lärares fortbildning hör intimt samman med lärarbristsituationen över huvud taget. Den är ett allvarligt skolproblem, vilket också framhålls av ecklesiastikdepartementet. Ecklesiastikminister Edenman säger t. ex. i propositionen nr 79 beträffande ämneslärarsituationen, att den inte har förbättrats sedan hösten 1963 och att bristen på

Lärares fortbildning m. m.

lärare — särskilt i ämnesgruppen matematik, fysik, kemi och biologi — är enligt tillgängligt prognosmaterial betydande, och jag skulle också vilja nämna en annan kategori lärare som det är brist på, nämligen kristendoms lärare. Lärarbehovet ökar också mycket snabbt till följd av den fortgående utbyggnaden av grundskola och gymnasium. Nu pågår utredningsarbete, och herr Arvidson erinrade för en kort stund sedan om att lärarutbildningssakkunniga kommer att framlägga sitt huvudbetänkande i juni, vilket vi motser med stort intresse. Under tiden har åtgärder av mera kort-siktig natur vidtagits, såsom inrättandet av extra ordinarie lärartjänster, rekryteringstjänster, information om läraryrket och anordningar för ökning av benägenheten att genomgå praktisk lärarutbildning.

Lärofortbildningen är en mycket viktig fråga, särskilt med tanke på utbyggnaden av grundskoleorganisationen, och ecklesiastikministern har nu för nästa budgetår förordat en kraftig anslagshöjning för fortbildning av lärare för det nya gymnasiet och fackskolan, men han har ansett sig ha anledning att dämpa den utvecklingstakt på fortbildningens övriga områden som föreslagits av skolöverstyrelsen.

Vidare framhåller utskottet att departementschefens förslag är väl avvägt, »trots», som det heter, »den relativa återhållsamheten beträffande medelsanvisningen till fortbildningen av lärare för grundskolan och för yrkesskolväsendet».

För en utvidgning av fortbildningsinstitutens feriekursverksamhet förordas också en mer begränsad anslagshöjning än den som skolöverstyrelsen har föreslagit. Beträffande feriekursverksamheten finns det omkring 18 000 sökande, men bara 5 000 har kunnat tas emot. Skolöverstyrelsen planerar nu att successivt bygga ut verksamheten, så att fr. o. m. sommaren 1967 alla lärare skall ha möjlighet att genomgå en vec-

kolång fortbildningskurs vart fjärde år. Herr Edenman vill emellertid kraftigt dämpa denna utveckling, vilket motiveras med att utbildningsväsendets resurser är begränsade. Enligt min mening är detta tvärtom ett starkt skäl till att understödja just feriekurserna.

I fråga om fortbildningskonsulenterna har han skurit ned det föreslagna antalet, trots att skolöverstyrelsens förslag innebär, att man bara når upp till hälften av det antal som ursprungligen planerats.

När det slutligen gäller utbildningen av skolbibliotekarier har vi från folkpartiet i en partimotion i år framhållit nödvändigheten av att snabbt förbättra skolbibliotekens personella resurser. Statsrådet Edenman har dock i den proposition som framlagts inte ansett sig kunna förorda den höjning av anslaget som skolöverstyrelsen föreslagit för utbildning av skolbibliotekarier. Utskottet har i denna punkt, nr 35, skrivit att med hänsyn till rådande lärarbrist viss återhållsamhet torde böra iakttagas beträffande kursverksamheten för utbildning av lärare till skolbibliotekarier. »Utskottet förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t har sin fortsatta uppmärksamhet riktad på sistnämnda utbildningsproblem och för riksdagen, så snart förutsättningarna härför bedömes föreligga, framlägger sina därav betingade förslag i ämnet.»

Det är denna utskottets förutsättning som gjort att jag nöjt mig med att vid denna punkt foga en blank reservation.

Vidare yttrades ej.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 36—39

Vad utskottet hemställt bifölls.

Översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser

§ 13

Översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 28, i anledning av väckta motioner om översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Först vill jag säga att jag är helt överens med utskottet i den hemställan utskottet gjort med anledning av motionerna I: 498 och II: 606 angående översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser.

Efter de åtgärder som vidtagits under senare tid och med kännedom om statliga utredningars arbetstakt är det också min uppfattning att en statlig utredning inte skulle leda till en snabbare lösning i detta fall. Det viktiga är att vi får säkerhetsbestämmelser så snart som möjligt. Det har därför gällt för både utskottet och mig att söka finna den form som snabbast leder till resultat, och det har vi hopp om att nu ha funnit. Glädjande nog kan vi också sedan ett halvår tillbaka konstatera att det råder påtaglig aktivitet för att komma till rätta med problemet.

Men det är ändå några förhållanden som jag vill peka på i anslutning till denna fråga. Naturligtvis hade det varit mycket värdefullt om utredningen rörande ängelholmsolyckan hade varit offentliggjord. Då hade vi i dag haft en helt annan bakgrund för denna diskussion. Nu får vi hålla oss till remissyttrandena, och av dem framgår med all tydlighet att det har rått oklarhet beträffande tillämpningen av det civila flygets säkerhetsföreskrifter. Denna osäkerhet har inte bara legat på det tekniska planet — angivning av flyghöjd, trafikledning och trafikfyrar m. m. — utan har även förefunnits vid

tolkningen av utfärdade säkerhetsföreskrifter.

Den samordning som förutsattes när det svenska inrikesflyget kraftigt utbyggdes 1957 har aldrig kommit till stånd på sådant sätt att den har varit tillfredsställande, detta trots flera erinringar och framställningar från berörd part om att få klarare och mera entydiga bestämmelser. Vad orsaken kan ha varit till att man inte lyckats etablera denna önskade samverkan skall jag här inte gå in på, men nog är det anmärkningsvärt att överenskommelse inte har kunnat träffas. Det verkar som om man hade hakat upp sig på detaljer och tappat bort huvudsaken. Jag tycker också att det framskymtar vissa prestigesympunkter i sammanhanget.

Visst är problemen många och svårigheterna både stora och påtagliga när det gäller att komma fram till godtagbara lösningar och få en sådan samordning av militära och civila säkerhetsföreskrifter som helt utesluter skilda uppfattningar vid tolkningen av bestämmelserna. Sådan överensstämmelse torde vara omöjlig att uppnå. Den särart som präglar det militära flyget i fråga om uppgifter, krigsflygplanens höga hastigheter m. m. kräver andra normer än vad som kan tillämpas av civil trafik. Detta har också poängterats av chefen för flygvapnet i hans remissyttrande.

Å andra sidan framgår det av remissvaren från Linjeflyg, SAS och Svensk pilotförening att de säkerhetsföreskrifter som skall gälla för svenskt inrikesflyg oavsett vilken flygplats som anlitas skall vara entydiga och stå i överensstämmelse med de internationella regler som tillämpas för all civil lufttrafik.

För att kunna upprätthålla vår inrikes flygtrafik i önskvärd omfattning — vilket vi väl alla är angelägna om — är vi i stor utsträckning hänvisade till att använda befintliga militära flygfält. Detta förhållande måste vi räkna med under överskådlig tid framåt. Härigenom framstår mycket tydligt den abso-

Översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser

luta nödvändigheten av att sådana åtgärder vidtages i fråga om både teknisk utrustning på våra flygplatser och utformandet av säkerhetsföreskrifter, att såväl den flygande allmänhetens som personalens krav på säkerhet tillgodoses. Några formella hinder av vare sig det ena eller andra slaget från den ena eller andra parten, som fördröjer denna målsättning, kan vi icke godta.

Jag vill, herr talman, sluta med att framhålla det angelägna i att Kungl. Maj:t, som nu har bollen, med snabbhet och kraft tillser att sådana åtgärder vidtages och att sådant samarbete kommer till stånd mellan berörda parter, att vi erhåller säkerhetsföreskrifter och även utrustning på våra flygplatser av sådant slag att vi med fullt förtroende kan använda vårt inrikesflyg. Det förtroendet finns för närvarande icke överallt i vårt land, och det är mycket angeläget för oss alla att det återställs.

Herr **WERBRO** (fp):

Herr talman! Den resande allmänheten ställer med all rätt höga krav på de olika kommunikationsmedlens trafiksäkerhet. De myndigheter, som har att handlägga dessa frågor, har också försökt tillgodose kraven. Man har även genom internationella överenskommelser försökt uppnå likartade bestämmelser i alla länder som man har trafikmässig kontakt med. Därigenom har man också kunnat få erfarenheter på olika områden om hur man skall uppnå största möjliga driftsäkerhet.

Beträffande trafiksäkerhetsföreskrifter och andra säkerhetsbestämmelser för civil luftfart har vi internationella överenskommelser, till vilka Sverige har anslutit sig. Den luftfartslag, som är antagen av Sveriges riksdag och som ligger till grund för de säkerhetsbestämmelser som utfärdats av Kungl. Maj:t och luftfartsstyrelsen, baseras på dessa internationella säkerhetsbestämmelser. De tillämpas också vid alla civila flyg-

platser i landet. Enligt en bestämmelse i den internationella överenskommelsen får man inte utfärda mot denna stridande bestämmelse utan att den internationella organisationen har lämnat sitt godkännande.

Efter tillmötesgående av chefen för flygvapnet har det svenska inrikesflyget beretts möjlighet att disponera vissa militära flygplatser. Därigenom har allt fler människor fått möjlighet att utnyttja detta kommunikationsmedel. För att upprätthålla trafiken blir det nödvändigt, som utskottet har framhållit, att under åtskilliga år framåt disponera de militära flygplatserna för inrikesflygets behov.

Enligt gällande ramavtal mellan de militära och civila myndigheterna skall de militära flygsäkerhetsföreskrifterna gälla vid civil luftfart på militära flygplatser. De militära säkerhetsföreskrifterna överensstämmer icke med de civila. Chefen för flygvapnet utfärdade nya säkerhetsföreskrifter för militär luftfart så sent som den 1 mars i år. Flygvapnet har, som framhållits för utskottet, försökt att i allt väsentligt få dessa bestämmelser att överensstämma med de civila. Men det kan konstateras att bestämmelserna inte överensstämmer och att detta innebär en sänkning av de krav man måste ställa på den civila flygsäkerheten. Det visar sig att dessa bestämmelser i vissa hänseenden klart strider mot de internationella bestämmelserna för civil luftfart, som vårt land har anslutit sig till och skall följa. Som jag nämnde får avsteg inte göras utan särskilt befogade motiv.

SAS och Linjeflyg, som trafikerar de militära flygfälten, påpekar i sina yttranden till första lagutskottet i likhet med pilotföreningen, att de nuvarande förhållandena är olyckliga. Som framgår av utskottets redogörelse ser nämnda remissinstanser allvarligt på denna fråga.

Luftfartsstyrelsen har nog också funnit att åtgärder måste vidtas, ty styrel-

Översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser

sen har gjort en framställning till Kungl. Maj:t den 2 april — alltså efter motionernas avlämnande — om att få en ändring i luftfartskungörelsen för att framtinga likformiga säkerhetsföreskrifter och trafikregler. Enligt den kommuniké, som kommunikationsdepartementet utfärdade i fredags, skulle det i stort sett vara fråga om en bättre samordning mellan trafiksäkerhetsföreskrifterna. Man får väl se detta som ett första steg mot likformighet i trafiksäkerhetsföreskrifterna här i landet.

Det kan dock fortfarande fastslås att gällande föreskrifter skiljer sig från varandra. Jag skulle gärna vilja redovisa en del av de skillnader som föreligger mellan de militära och de civila trafiksäkerhetsföreskrifterna, men det skulle ta alldeles för lång tid i anspråk. Låt mig bara påpeka att skillnaderna är så stora, att dessa flygsäkerhetsföreskrifter säkerligen inte skulle godkännas vid prövning av den internationella luftfartsorganisationen.

Jag vill som exempel nämna att det för inrikesflyget på sträckan Stockholm — Ängelholm förekommer två skilda säkerhetsbestämmelser. Skillnaden mellan de olika militära flygplatserna kan också vara avsevärd på grund av interna bestämmelser som utfärdats av eskaderchef eller flottiljchef. Sålunda föreligger skillnader mellan trafiksäkerhetsbestämmelserna i Ängelholm och i Halmstad. Att flyga mellan dessa städer tar endast 10 minuter, men flygplansförarna måste tänka om vid de båda flygplatserna.

Stor osäkerhet råder sålunda i fråga om trafiksäkerhetsbestämmelserna. Jag frågade en militär trafikledare vid ett militärt flygfält som trafikeras av civilt flyg: »Vilka bestämmelser följer ni när civilt inrikesflyg landar vid och startar från denna flygplats?» Han svarade: »Vi försöker tillämpa de civila bestämmelserna — alltså de bestämmelser som är utfärdade av luftfartsstyrelsen — men de militära bestämmelserna, utfär-

dade av flygvapenchefen och överbefälhavaren, gäller.»

Man blir naturligtvis häpen över ett sådant svar. Men förfarandet har konfirmerats av chefen för flygvapnet i yttrande över motionerna.

När man finner att civila och militära trafikföreskrifter blandas ihop på detta sätt blir man betänksam och säger sig, att det är hög tid att en snabb översyn av bestämmelserna företas. Jag anser liksom herr Oskarson att bestämmelserna för civil luftfart skall gälla, oavsett vilken flygplats som trafikeras. De militära trafiksäkerhetsföreskrifterna bör enligt min mening kunna tillämpas internt för det militära flyget.

Det är min förhoppning att Kungl. Maj:t även i fortsättningen noga följer utvecklingen på området och vidtar åtgärder av det slag som utskottet har rekommenderat, så att vi får likformiga trafikföreskrifter för inrikesflyget. Det skulle också skapa större förtroende för inrikesflyget som kommunikationsmedel.

I detta anförande instämde herr *Jönsson* i Ingemarsgården (fp).

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Den fråga som nu debatteras är av största vikt, och det ter sig naturligt att den har föranlett de motioner som väckts för att få till stånd bestämmelser om ökad flygsäkerhet. Såsom framgår av utlåtandet har också utskottet funnit frågan vara värd all uppmärksamhet, och utskottet har instämt med motionärerna i deras strävan att höja säkerheten för inrikesflyget. Det föreligger alltså inte någon motsättning härvidlag mellan å ena sidan utskottet och å andra sidan motionärerna. Vad som skiljer är endast åsikterna om på vilket sätt man bäst och snabbast skall kunna nå en tillfredsställande lösning av problemet.

Motionärerna har föreslagit en särskild översyn av inrikesflygets säker-

Översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser

hetsbestämmelser. Utskottet har å sin sida ansett, att en sådan åtgärd i det rådande läget »icke skulle vara ägnad att leda till en snabbare lösning av det i motionerna aktualiserade spörsmålet». Utskottet har därvid beaktat vad som redan nu görs på området.

Härvidlag kan först anmärkas, att riksdagen tidigare i år anvisat medel till åtgärder, som är ägnade att höja flygsäkerheten. Vidare bör det uppmärksammas, att nya ordnings- och säkerhetsföreskrifter utfärdats för militär flygning, varvid man har gjort en anpassning till de civila bestämmelserna. Även beträffande den militära flygtrafikledningen är att vänta regler, som ansluter sig till vad som gäller för civiltrafikflyget.

Slutligen har — vilket också torde böra tillmätas stor betydelse i detta sammanhang — luftfartsstyrelsen i förra månaden gjort en framställning om en författningsändring beträffande frågan om en samordning mellan militär och civil flygverksamhet.

Denna framställning har resulterat i att Kungl. Maj:t efter ärendets behandling i utskottet förordnat om vissa ändringar i luftfartskungörelsen och i kungörelsen angående trafikregler för luftfarten i syfte att få en klarare ansvarsfördelning. Ändringarna innebär att de särskilda regler som erfordras vid civil luftfart på flygvapnets flygplatser skall utfärdas i samråd med luftfartsstyrelsen. Vidare skall luftfartsstyrelsen kungöra samtliga trafikregler och trafikledningsbestämmelser för den civila luftfarten.

Genom dessa ändringar torde, som utskottet i sitt utlåtande också förklarar sig förvänta, den i motionerna påtalade oklarheten om vilka säkerhetsbestämmelser som gäller för civil trafik på militära flygplatser komma att undanröjas.

I sitt utlåtande har utskottet därjämte helt allmänt framhållit vikten av att myndigheterna arbetar för att i möjli-

gaste mån utjämna olikheter som kan inverka menligt på säkerheten för den civila trafiken på militära flygplatser. Utskottet har dock inte ansett sig kunna gå närmare in på de olika bestämmelserna av teknisk art utan menat att dessa bör få sin lösning på det tekniska området. Emellertid har utskottet förutsatt att Kungl. Maj:t, om så erfordras, tar initiativ för att få en ändring av bestämmelserna till stånd. Med hänsyn till frågans vikt har utskottet också hemställt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte ge till känna vad utskottet anfört i ärendet. I sak råder det, som jag sade, ingen skillnad i uppfattning mellan de talare som här yttrat sig och utskottet. Något yrkande har ju heller inte framställts under debatten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Såsom påpekas i första lagutskottets utlåtande, vilket nu föreligger, har denna fråga redan vid ett tidigare tillfälle under denna riksdag varit föremål för behandling, nämligen i samband med ett utlåtande från statsutskottet och alltså från något annorlunda utgångspunkter än i detta fall. Inte heller jag har något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan. Jag vill bara i anslutning till den debatt, som förts i dag, göra någon liten nyansering.

Jag tror först och främst att man bör vara medveten om att det inte är fullt så enkelt, som det kanske framstår för lekmannen vid första ögonkastet, att samordna de militära och civila anspråken på de gemensamma flygfälten. Detta är ett ämne som mycket länge varit föremål för diskussion inom både flygvapnet och luftfartsstyrelsen. Även regeringen har genom kommunikationsministern intresserat sig för denna fråga. Man har också varit helt på det klara med att något måste göras.

Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse

Men det gäller den inte helt obetydliga frågan om vilken väg man skall gå.

Jag vill i detta sammanhang bara som ett stickprov ange de krav på skydd mot insyn vid inflygningsbanor, som man måste ställa på militärt håll men som från civil synpunkt ofta ter sig som ett direkt hinder. Det finns flera sådana exempel, men jag vill inte uppta tiden med någon exemplifiering.

Får jag dessutom understryka, att denna fråga ingalunda är ny utan har varit föremål för förhandlingar under ganska lång tid. Pilotföreningen har verkligen ansträngt sig på ett erkännansvärt sätt att söka komma till rätta med detta, men å andra sidan är det fråga om svårigheter som man inte övervinner på en enda gång.

Jag vill uttala den förhoppningen att detta utlåtande i sin mån skall verka som en knuff framåt mot en bättre utformning av föreskrifterna, bl. a. beträffande utbildningen, än den vi hittills haft, något som — vilket också utskottet uppmärksammat — är minst lika viktigt som de tekniska förutsättningar, vilka det talas om i detta sammanhang. Jag hoppas att man när detta visar sig möjligt skall kunna skapa sådana förhållanden, som kan anses vara godtagbara från olika synpunkter.

Hundra procentigt betryggande blir det naturligtvis inte hur man än ordnar förhållandena. Det är också en synpunkt som hör med i sammanhanget.

Herr WERBRO (fp):

Herr talman! Herr Ståhl nämnde att denna fråga inte är så enkel att lösa. Detta är jag mycket väl införstådd med. Genom min erfarenhet från flygvapnet, där jag själv varit anställd, vet jag att det föreligger stora svårigheter när det gäller att utforma trafiksäkerhetsföreskrifter, som kan anses vara tillförlitliga på alla områden. Men i detta fall gäller det en samordningsfråga. Herr Ståhl ansåg också att det är svårt att

samordna bestämmelserna på detta område.

Jag kan bara som ett litet exempel nämna att jag har besökt flygplatsen i Frankfurt am Main, som trafikeras av interkontinentalt flyg, av inrikesflyg, av NATO:s flygstyrkor, av tyska flygvapnet och tyska civilflyget. Där går det att samordna samtliga föreskrifter med utgångspunkt från de internationella bestämmelserna.

Där förfar man inte på samma sätt som är fallet inom det svenska militärflyget när man ger en höjdangivelse för ett flygplan. I Sverige talar man på militär sida i detta fall om meter över flygplatsen, medan man i internationella och svenska civila sammanhang talar om fot över havet. Jag vet att det skulle gå att göra höjdangivelserna i fot över havet även på svenskt militärt håll. Och när det är möjligt på en så stor flygplats som den i Frankfurt am Main, går det även att göra det för det svenska inrikesflyget.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 14

Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse jämte i ämnet väckta motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr andre vice talmannen CASSEL (h):

Herr talman! Vid Gustaf Wasas kröning år 1528 utkastades mynt och medaljer, s. k. kröningsmynt. Denna sedvänja var av medeltida ursprung. Vanligen var utdelandet av dessa s. k. kastpenningar anförtrödd åt en ridande räntrmästare under processionen från kröningskyrkan till slottet.

Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse

Vid Erik XIV:s kröning gick före hans majestät en man som hela vägen »ur en silverkittel strödde ut pengar till allmänheten till några tusende marker». En annan i gamla tider vanlig metod att stimulera entusiasmen var att utrusta kröningshästen med löst sittande silverskor, som skulle tappas och tillfalla upphittaren.

Herr talman! Hur blygsamma och torftiga ter sig inte dessa små bevis av en kunglig nåd i jämförelse med vad vår tids stora kan kosta på sig för att markera sin ställning som alla goda gågors givare.

Torsdagen den 20 augusti 1964 talade landets statsminister i Kristinehamn och avslöjade då att regeringen inom den närmaste tiden komme att ge televerket i uppdrag att planera och projektera verkstäder om vardera 250 anställda i Kristinehamn och Skellefteå. I Kristinehamn möttes detta av en varm applåd av de 2 000 människor som där hade samlats. Telegrafverkets chef, generaldirektör Sterky, uttalade dagen därpå i en intervju, att han var lika förvånad som allmänheten. Något sådant uppdrag från regeringens sida hade han inte tidigare hört talas om. Ledamoten av denna kammare, tillika ledamot av telestyrelsen, herr Wedén, förklarade sig vara lika förbluffad. Telestyrelsen hade inte slutbehandlat ärendet.

Men kungsord är kungsord. Redan den 9 september expedierar kommunikationsministern ett kungabrev, där det står skrivet: »Kungl. Maj:t uppdrager åt telestyrelsen att i anslutning till en utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse utarbeta planer för en sådan från förutsättningen att nya verkstadsanläggningar tillskapas i Kristinehamn och Skellefteå» etc.

Brevet avslutas inte som på Gustaf Wasas tid med de då brukliga stimulansorden »Därefter rätter och packer Eder!» men andemeningen var exakt densamma.

I dag, ärade kammarledamöter, är det vår tur att honorera de förbindelser som landets statsminister den gången ställde ut. Nu kommer notan och den rör sig om över 40 miljoner kronor.

I själva saken är väl inte så mycket att säga. Det är troligt att televerket behöver vidgade resurser, ehuru det är obestyrkt att de investeringar det här gäller är viktigare än en rad andra industriinvesteringar som nu får vänta på grund av hårda kreditrestriktioner. Det är också troligt att de båda valda orterna är lämpliga för planering av de nya verkstäderna. Men, herr talman, här finns ändå en rad frågetecken att sätta i kanten. Det första spørsmålet riksdagsledamöterna nödgas ställa är: Skall det verkligen gå till på det här sättet? Vad har det blivit av de affärsdrivande verkens självständighet och rätt att sköta sina företag efter ekonomiska principer?

I proposition nr 191 till 1963 års höstriktdag betonade kommunikationsministern mycket starkt att statens järnvägar borde agera såsom ett affärsföretag som alla andra och att statens järnvägar, om statsmakterna krävde avsteg från företagsekonomiska principer, skulle kompenseras för sina ökade kostnader genom den s. k. kollektivbiljetten. Statsutskottet och riksdagen var helt ense med departementschefen om detta. Men om principen är riktig beträffande ett kommunikationsverk, varför skulle inte samma regler gälla televerket? Varför behandla verken olika?

Televerket är ett monopolföretag. Dess kostnader kan därför alltid tas ut av allmänheten. Men om kostnaderna blir högre än de behövde vara så blir också de avgifter som allmänheten skall betala högre. Allmänheten har därför rätt att begära att verket sköts efter rent affärsmässiga principer.

Jag är också helt övertygad om att verkets styrelse och ledning har just önskemålet att få tillämpa dessa affärsmässiga principer och inga andra. Ver-

Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse

ket vill säkert behandlas som ett affärsföretag som alla andra utan några speciella förmåner men också utan någon belastning som eu följd av statens ägande.

Verket får inte åläggas att av sociala eller lokaliseringpolitiska skäl göra dispositioner som verket självt inte finner affärsmässigt motiverade, och verket måste ha möjlighet till ett självständigt ställningstagande härutinnan. Hur skall verket eljest kunna ta ansvaret för en ekonomisk drift?

Men, herr talman, i det här fallet gavs verket ingen frihet till eget bedömande. Regeringen hade bundit sig för de bägge städerna utan att verket hade blivit tillfrågat, och regeringen band nu i sin tur verket. Order är order och måste åtlidas. Och verket satte därför också i gång med att undersöka alternativen Kristinehamn och Skellefteå. Några andra orter att jämföra med fanns inte, eftersom förutsättningarna redan var givna. Verket vågade sig i alla fall på att i all försiktighet frambålla, att ur strikt företagsekonomiska synpunkter det riktiga skulle varit en enda verkstad om cirka 500 man, belägen i Kristinehamn. Genom ett sådant arrangemang skulle man göra en besparing på omkring 1 miljon kronor om året, vilket i förbigående sagt med en 5-procentig förräntning motsvarar en investering på 20 miljoner.

Den litet futtiga småsnålhet som här skymtade fram skyndade man sig emellertid att täcka över genom uttrycket, att det i en framtid skulle kunna innebära fördelar med alternativt två verkstäder, då det skulle ge ett gynnsammare utgångsläge för en eventuell fortsatt utbyggnad av rörelsen. Därmed var naturligtvis kommunikationsministern tillfreds, och så skall det nu bli.

Jag säger inte, herr talman, att resultatet är felaktigt. Ur lokaliseringssynpunkt är det säkert rätt. I fallet Kristinehamn var situationen mycket bekymmersam sedan statens järnvägar flyttat

en betydande del av sin förvaltning till Örebro. Men här kommer principfrågan in, frågan om de affärsdrivande verkens ställning inom lokaliseringpolitiken. Enligt min mening måste det förhålla sig så att regeringen skall driva lokaliseringspolitik, men regeringen måste då redovisa den öppet på samma sätt som när det gäller SJ. De affärsdrivande verken måste behandlas på precis samma sätt som enskilda företag och också få samma lokaliseringstöd som sina konkurrenter. Eljest kan man inte tala om konkurrens på lika villkor.

Men, herr talman, Arvidsjaur, Årjäng, Dals-Långed och Vaxholm och alla de hundratals andra orter som hungrar efter industrier skall inte misströsta. Det blir flera valrörelser. Det gäller bara att i god tid försäkra sig om statsråd och helst excellenser som talare.

Alla kommer vi att säga som den gamle predikanten: »När nådens sol börjar skina så är det inte jag som ställer mig under paraply.»

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag vill gärna från början konstatera att än lever Gunnar Svärds anda i den gamla högern!

Herr Cassel ansåg att det resultat man nått fram till i denna fråga var helt riktigt, men att det var något i handläggningen som var felaktigt, och på den punkten fick vi också en skildring, delvis riktig och delvis felaktig.

Från departementets sida tog vi redan i december månad 1963 kontakt med chefen för televerket för en diskussion om en ökning av produktionen i televerkets verkstadsrörelse. Det skedde i samband med att vi plussade på 7 miljoner kronor på kapitalsidan till de 413 miljoner kronor som televerket begärt. Kapitalbudgeten kom alltså att omfatta 420 miljoner.

I samband med diskussionen om en utvidgning av verkstadsrörelsen dryftade vi frågan, huruvida denna utvidgning

Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse

även skulle kunna ges en lokaliseringpolitisk effekt. Det får inte vara på det sättet, att det bara är den enskilda företagsamheten som skall bedriva lokaliseringspolitik. Åtskilliga enskilda företag har med framgång bedrivit sådan politik, för vilket de är värda erkännande. Även staten skall bedriva en aktiv lokaliseringpolitik om detta lämpligen kan ske i samband med en utvidgning av t. ex. televerkets verkstadsrörelse.

I det aktuella fallet hemställde vi att generaldirektören ville utarbeta en promemoria som kunde ligga till grund för departementets prövning av frågan om en utvidgning av televerkets verkstadsrörelse. Vi fick denna promemoria den 25 januari.

I promemorian konstaterades att antalet anställda inom verkstadsrörelsen behövde ökas med ungefär tusen man för att vi skulle få en tillfredsställande produktion. 500 man kunde man placera vid verkstaden i Sundsvall, som var under utbyggnad, men därutöver behövdes det alltså plats för ytterligare minst 500 man.

Vid de fortsatta undersökningarna framgick det, att televerket täcker en mycket begränsad del av sitt behov genom köp från sin egen verkstadsrörelse. Inköp från denna under treårsperioden 1961—1963 utgjorde ungefär 29 procent av det totala behovet. Resten köpte man från privata företag. Här bör kanske sägas, att verket enligt egen uppgift betalar högre priser för det man köper från privata företag än för det man köper från den egna verkstadsrörelsen. Jag skall för ögonblicket inte ange skillnaden i procent, men jag är beredd att göra det.

I den nämnda promemorian diskuteras hur man skulle kunna tänka sig en utbyggnad av verkstadsrörelsen. Promemorian är undertecknad av verkstadschefen Angerby och presenterades vid besöket den 25 januari 1964 av denne och generaldirektör Sterky. Där

framkom bl. a. att det väl vore tänkbart att man skapade två nya verkstadsenheter, även om det framkom att det kanske kunde vara lämpligare att bara ha en. Två enheter skulle å andra sidan för framtiden innebära vissa fördelar när det gällde att ytterligare öka kapaciteten. På ett ställe heter det: Den för dessa tillverkningar föreslagna verkstaden kan med fördel förläggas till tätort i Norrland med tillgång till tomtmark, arbetskraft, bostäder, skolor, kommunal service och goda kommunikationer. Jag förstår att herr Cassel liksom sin partivän i första kammaren kommer att säga att det föreligger en allvarlig brist i denna formulering, eftersom ordet Skellefteå inte är medtaget. Men då har man kommit långt utanför, om man konstaterar att det bara är där det brister.

Vi hade sedan fortsatta kontakter med televerkets ledning, och denna promemoria drogs i telestyrelsen den 9 januari enligt ett protokoll som jag har i min hand. Det hemligstämplades från början men är numera fritt. Det är alldeles otänkbart att vare sig generaldirektören eller någon annan i telestyrelsen den 16 augusti, eller om det nu var den 20, skulle vara ovetande om vad vi hade diskuterat.

Sedan frågar jag mig: Är det våra ämbetsverk och centrala verk som skall svara för lokaliseringspolitikens genomförande i detta land? Är det inte ändå i sista hand regeringen som skall driva den politiken? Då är det rätt naturligt att vi gav verket i uppdrag att på basis av det material som det självt lämnat planera och projektera på de angivna orterna. I detta material sägs bl. a. att man behöver en utbyggnad för ungefär 1 000 man och att en av de två enheterna med fördel skulle kunna läggas till Norrland, den andra någonstans i Mellansverige.

Det är alltså vad som har skett. Hur skulle det bli med lokaliseringpolitiken om regeringen bara skulle sitta och

Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse

vänta på uppslag från ämbetsverk och själv anse sig förhindrad, enligt herr Cassel, att ta ett initiativ? Tror herr Cassel att man i de värmländska bygderna skulle vara nöjd med detta? Skulle man inte betrakta regeringen som i hög grad i avsaknad av handlingskraft, om den själv inte skulle kunna ta ett initiativ av liknande typ? När riksdagen hösten 1963 tog lokaliseringspropositionen är jag övertygad om att den gjorde det i den fasta förvisningen, att regeringen skulle utnyttja de bemyndiganden som riksdagen gav regeringen. Därför är det rätt överraskande att man från högerns sida talar om att för dess vidkommande är detta en alldeles felaktig väg; verket självt skulle ha skött detta, och regeringen skulle varit förhindrad att göra det.

Om televerket hade velat ha lokaliseringsbidrag, hade vi erbjudit detta, herr Cassel, men tills vidare har verket avböjt. Vi har också erbjudit televerket att göra en snabb nedskrivning av en del av det kapital som nedlagts för att, såsom herr Cassel uttryckte det, komma på jämställd fot med andra. Även det har man avböjt. Men man är välkommen tillbaka för att diskutera saken, om det nu är det som herr Cassel är missnöjd med.

Sedan kan jag tala om att generaldirektören var underrättad om att man skulle presentera det utredningsuppdrag som telestyrelsen skulle få, både muntligen och skriftligen. Ja, han hade t. o. m. sett den kommuniké som skulle utfärdas.

Jag har, herr talman, velat lämna dessa uppgifter för att avbalansera den i hög grad onyanserade och enligt min mening också överraskande negativa inställning som herr Cassel här företräder och som förmodligen också är hans partis.

Herr andre vice talmannen CASSEL (h):

Herr talman! Herr statsrådet och che-

fen för kommunikationsdepartementet gör mig alltför stor ära när han vill jämföra mig med en så lysande talare som generaldirektören Gunnar Svärd. Så långt sträcker sig inte mina pretentioner. Men jag har ännu inte förstått vad det var för fel på min framställning i sak. Det var väl ändå på det sättet att verket och dess generaldirektör i tidningarna fick läsa om en utlovad lokalisering till Kristinehamn och Skellefteå. Så har det stått i tidningarna och ingen har dementerat detta.

Jag har gjort alla tänkbara undersökningar för att kontrollera om detta är riktigt. Då förstår jag inte vilken uppgift jag lämnat som här kan bestridas. Men det viktiga är väl att diskutera saken i princip. Skall de statliga affärsdrivande verkan ha en ställning som ger dem konkurrenskraft och samma position som de enskilda affärsverken — eller skall de inte? Enligt min mening skall deras styrelse ha samma skyldighet som styrelsen i ett enskilt bolag och ha samma möjligheter att träffa företagsekonomiskt riktiga dispositioner. Jag har inte ett ögonblick förnekat utan uttryckligen sagt att regeringen har att driva lokaliseringspolitik. Det är inte de enskilda statliga affärsdrivande verkens uppgift. Men vill man att de skall göra det måste man göra precis som man gjort med SJ: betala för de extra kostnader detta vållar och öppet redovisa dem. Det har jag ingenting emot.

Jag undrar om inte det klokaste hade varit att kommunikationsministern lugnt och fridsamt hade sagt: Ja, detta gick litet för fort. Vi skall inte driva saken i denna form i fortsättningen utan låta verken ha sin självständighet.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Både kommunikationsministern och herr Cassel har kanske rört ihop en del olika saker som det kan finnas skäl att hålla isär.

Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse

Denna fråga har i själva verket tre aspekter. Den första avser en utbyggnad av televerkets produktionskapacitet, den andra var denna utbyggnad skall ske (det är alltså lokaliseringsaspekten) och den tredje om handläggningen av detta ärende på regeringsplanet varit sådan som den enligt god ordning borde vara.

I fråga om utbyggnaden av televerkets produktionskapacitet föreligger inga meningsskiljaktigheter. Jag har heller inte något att invända när kommunikationsministern här ger uttryck för uppfattningen att det i sista hand måste vara regeringen som driver lokaliseringspolitik i sådana här avseenden. Men regeringen bör då också se till att den, i de former som bör tillämpas, har skaffat sig ett tillräckligt underlag för sin lokaliseringsbedömning.

Vad gäller den formella handläggningen av ärendet är jag ledsen att behöva rikta invändningar mot den skildring som kommunikationsministern gav. Det är riktigt att förhandspromemorian från chefen för telestyrelsens verkstadsbyrå förelåg på det stadium kommunikationsministern angav. Denna promemoria kunde emellertid på intet sätt jämföras med en sådan mera ingående undersökning, som måste ligga till grund för ett ställningstagande från telestyrelsens sida. Därför förklarades också vid ett sammanträde i telestyrelsen någon gång på försommaren 1964 att det inte påfordrades att telestyrelsen skulle ta någon ställning till denna promemoria. Senare skulle man dock komma att få ta ställning till en fullständig undersökning om alla relevanta aspekter på spörsmålet. Det var alltså detta man inriktade sig på. Så småningom gjordes också en sådan ingående undersökning. Kommunikationsministerns åtgöranden har inte haft något att betyda i avseende på den tidrymd inom vilken undersökningen tillkom.

Vi blev därför minst sagt överraskade när man, utan att det förelåg något ställningstagande i telestyrelsen, börja-

de lokalisera televerkets nya verkstäder under valrörelsen — och detta uppenbart som ett inslag i valrörelsen. Man må ha vilken mening som helst om lokaliseringspolitik, men inte är detta något lämpligt sätt att bedriva den på.

Kommunikationsministern har, såvitt jag förstår, själv varit av den uppfattningen att det var bra att direktionerna inom en del affärsdrivande verk kompletterades med styrelser av den typ vi nu fått. Ledamöterna i dessa styrelser honorerades också på ett icke alldeles föraktligt sätt. Det borde då också vara lämpligt att regeringen, när den verkligen har ett företagsekonomiskt problem av betydande räckvidd att ta ställning till, låter dessa styrelser avge någon meningssyttring — sedan må regeringen överkorsa den eller inte — innan man fattar något beslut.

Kommunikationsministern torde vara väl medveten om att flera av telestyrelsens ledamöter tog så allvarligt på vad som här skedde att de under en period övervägde att ställa sina platser till förfogande. Att denna åtgärd inte materialiserades berodde väl närmast på att hans excellens statsministern blev medveten om den otillfredsställande handläggningen av detta ärende och nog förstod att allt inte varit som det borde ha varit.

Kommunikationsministern är naturligtvis angelägen om att driva sin verksamhet med stor energi. Jag betonar än en gång att det i själva sakfrågorna till slut inte har kommit att föreligga några meningsskiljaktigheter. Ärendet hade dock inte blivit fördröjt med en enda dag om telestyrelsen fått behandla det i vanlig ordning. Men den anmärkningen måste riktas mot regeringen — och därvidlag tycker jag att herr Cassels kritik är befogad — att har man givit de affärsdrivande verken en självständig ställning och dessutom försett dem med styrelser av den typ som nu förekommer, vore det bra om styrelserna fick utöva sin funktion inte *sedan* utan *innan*

Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse

kommunikationsministern och regering-
en tagit ställning.

Chefen för kommunikationsdeparte-
mentet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Herr Cassel tycker att
det hela har gått litet för fort. Han me-
nar att vi skulle ha fört detta resone-
mang under längre tid med telestyrel-
sen.

Observera att de promemorior som
jag har här är desamma som vi behand-
lat vid sammanträffanden och kontak-
ter med televerket. I sådana samman-
hang kallar vi inte styrelsen utan vän-
der oss till den som är chef för veder-
börande verk. Jag har sålunda aldrig
varit med om att vi har dragit upp hela
järnvägsstyrelsen när vi diskuterat en
fråga som rör statens järnvägar, utan
där har generaldirektören fått vara den
som representerat verket och styrelsen.

Våra kontakter med televerket i den-
na fråga började i mitten på december
1963, och utredningsuppdraget gavs i
augusti 1964. Under den tiden hade vi
diskuterat promemorior och utväxlat
synpunkter på ärendet.

Herr Wedén hade en avgörande an-
märkning att rikta mot vårt förfarande,
och det är väl den som också ligger till
grund för herr Cassels anmärkningar,
fastän han inte ville säga ut det direkt,
nämligen att utredningsuppdraget publi-
cerades under valrörelsen. Säg som det
är, herr Cassel — det gjorde herr We-
dén!

Vi kunde ha publicerat vad som var
på gång åtskilliga månader tidigare, om
det inte varit på det sättet, att man sam-
tidigt hade överläggningar om en en-
skild lokalisering på annan ort i Norr-
land. Vi måste synkronisera dessa båda
saker för att lyckas i våra strävanden.
Det var detta som var anledningen till
att publiceringen kom så pass sent —
enligt herr Wedén olyckligt sent. En re-
gering får tydligen inte i valrörelsen
tala om vad den tänker göra; det skall
oppositionen ensam sköta om. Och det
gör den ju också, som bekant.

Denna promemoria, herr Wedén, har
legat till grund för den utredning som
telestyrelsen har gjort. Hade det inte
varit vår mening, att den skulle ligga till
grund för styrelsens prövning, hade vi
ju direkt kunnat besluta att det skulle
vara en verkstad här och en verkstad
där! Men det var ju inte så vi gjorde,
utan vi gav telestyrelsen i uppdrag att
utreda frågan.

Varför valdes Skellefteå och Kristi-
nehamn? Jo, därför att man i Kristi-
nehamn hade kommit i ett mycket prekärt
läge i och med att en del av statens järn-
vägars förvaltning flyttade från Kristi-
nehamn till Örebro. Den industriella
sektorn hade också sviktat. Förhållan-
dena uppe i Norrland och i Västerbot-
ten är ju väl kända. Man vet vilka svå-
righeter vi har att där skapa sysselsätt-
ning. Därför var det rätt naturligt att
Skellefteå kom att bli den ort till vilken
man lokaliserade verksamheten. Jag tror
för övrigt inte att televerket ville för-
lägga en verkstad längre upp i landet.
Till Östersund ville man inte, ty dit kom
L M Ericsson, och till Härnösand ville
man inte, eftersom televerket redan har
en verkstad i Sundsvall. Det fanns, när
vi satte oss ner för att resonera med an-
svarigt folk i telestyrelsen, egentligen
bara en enda plats i Norrland att disku-
tera, nämligen Skellefteå. Platsen gav
sig själv.

Det är klart att man hade kunnat dis-
kutera en annan förläggning i Mellan-
sverige exempelvis Askersund — det
var en ort som angavs. Men eftersom
vi ansåg oss ha ett visst ansvar för kri-
stinehamnsområdet, så fann vi för vår
del att Kristinehamn var den ort som
man borde välja.

Efter att ha gjort en sådan bedöm-
ning är det väl inte underligt om rege-
ringen kommit till en bestämd mening,
och det är väl heller inte underligt om
regeringen i sitt utredningsuppdrag an-
ger att det är på dessa orter som den
önskar att lokaliseringen skall äga rum.

Jag förstår inte de invändningar man
kan göra gentemot Kungl. Maj:ts beslut

Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse

på den punkten. Menar man någonting med att det skall drivas en aktiv lokaliseringspolitik, så skall man också följa principen att lokalisera till orter som har förutsättningar för och behov av att få en lokalisering.

Här förklarade herr Cassel i sitt första inlägg att det inte var företagsekonomiskt riktigt att lokalisera på det sätt som vi har gjort. Låt mig då citera den sammanfattning som telestyrelsen gjorde i sin den 25 januari 1964 daterade promemoria: »Sammanfattningsvis kan sägas att starka företagsekonomiska och produktionstekniska skäl talar för att televerkets industriella rörelse utvidgas och att detta lämpligen bör ske genom bl. a. byggandet av två nya verkstadsenheter.» Detta sades alltså efter det att man tidigare hade resonerat om var någonstans de lämpligen borde vara belägna! Televerket har senare sagt att en verkstadsenhet egentligen borde vara större redan från början. Man nöjer sig emellertid med mindre enheter i ett första steg men köper mark för att kunna utbygga rörelsen till det dubbla antalet sysselsatta. Detta om något visar väl att telestyrelsen själv uppfattade det såsom riktigt ur skilda synpunkter att göra en lokalisering till Kristinehamn och till Skellefteå. Då tycker jag det är en aning beskäftigt att som herr Cassel här gör stiga upp och säga att detta är företagsekonomiskt felaktigt och att ärendet är felaktigt handlagt.

Herr andre vice talmannen CASSEL (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker det är ganska allvarligt att kommunikationsministern inte alls tycks förstå vad hela problemet rör sig om. Vi kritiserar ju inte att man driver lokaliseringspolitik. Vi har inte diskuterat kommunikationsministern för att han ansett det lämpligt att förlägga ifrågasvarande verkstäder till Skellefteå och Kristinehamn. Tvärtom har jag sagt att det troligen, ja alldeles säkert är riktigt ur lokaliseringssynpunkt.

Jag har aldrig sagt att det är felaktigt ur företagsekonomisk synpunkt. Jag har sagt att det affärsdrivande verket skall ha rätt att iakttä strikt företagsekonomiska synpunkter. Jag har talat om — det vet alla som har läst trycket — att det ur företagsekonomiska synpunkter innebär en fördyring på 1 miljon kronor om året att på detta sätt inrätta två mindre verkstäder. Men jag har fullständigt objektivt citerat verkets uttalande att detta måhända på lång sikt kan vara företagsekonomiskt riktigt därför att man vinner möjligheter till fortsatt utbyggnad.

Vad jag har kritiserat och fortfarande kritiserar — jag begriper inte att kommunikationsministern inte kan förstå det — är att man inte låter de affärsdrivande verken vara affärsdrivande företag som har eget ansvar för sin ekonomiska drift och som får handla självständigt. Som vi nyss hörde av herr Wedén, som sitter i telestyrelsen, fick televerket i efterhand veta att Kungl. Maj:t beslutat vilka två orter som man skulle tänka sig att lokalisera de nya verkstäderna till. Det har alltså inte varit ett fritt val inom televerket, efter företagsekonomiska principer, utan det har varit ett dirigerat val. Detta är enligt min uppfattning fel. Att det sedan slumpat sig så att det kanske ur både ekonomisk och säkert ur lokaliseringpolitisk synpunkt blivit ett förnuftigt val, det har jag aldrig bestritt.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Kommunikationsministern har i sitt senaste anförande yttrat sig om en hel del saker som i varje fall jag inte har kritiserat. Men med anledning av hans uttalanden och delvis även med anledning av vad herr Cassel yttrade vill jag säga att det är klart att frågan om lokaliseringsbidrag till statlig affärsverksamhet — som herr Skoglund mycket riktigt sade hade erbjudits televerket i detta avseende men som han i varje fall för denna gång inte ansett

Utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse

sig behöva ta upp — naturligtvis kommer i ett annat och mer akut läge om det blir tal om ytterligare och större utbyggnader, vilkas förläggning bestäms mer av lokaliseringspolitiska än av företagsekonomiska skäl.

Eftersom kommunikationsministern beträffande den fortsatta utbyggnaden råkade uttrycka sig en smula vårdslöst, borde jag kanske påpeka att en sådan skulle kunna vara förenad med mycket betydande risker, därför att — som är kommunikationsministern väl bekant — hela tekniken på detta område undergår en hastig förändring. De verkstäder som man nu bygger är avsedda för utnyttjande av den hittills använda tekniken, men man har svårt att med någon som helst säkerhet säga att den tekniken kommer att vara den dominerande om låt oss säga tio, tolv år. Jag har bara velat framföra detta som en allmän reflexion i marginalen.

Men, herr talman, vad jag främst kritiserade kommunikationsministern för var två saker. Det där med valrörelsen tar jag inte så allvarligt, men eftersom jag tror att det är bra om inte endast Cæsars hustru kan undgå misstankar utan även kommunikationsministern och statsministern, så vore det nog lämpligt att icke förlägga betydelsefulla tillkännagivanden om regeringsbeslut i sådana här avseenden till en sådan tidpunkt, att de ingår som ingrediens i en valkampanj. Det kan då möjligen på en del håll uppstå misstankar om att de sakliga skälen inte varit allena utslagsgivande.

Men framför allt, herr talman, är jag verkligen ledsen över att kommunikationsministern inte förstår vad min kritik väsentligen gäller. Jag talade med generaldirektören, och jag har aldrig varit med om att dra upp hela telestyrelsen, sade kommunikationsministern. Något sådant har inte jag heller varit med om, och jag skulle för min del tycka att det vore opraktiskt, ty i styrelsen sitter ju människor som kanske

kan företa sig åtskilliga nyttiga saker under den tid som de annars skulle sitta och lyssna på ett meningsutbyte mellan kommunikationsministern och generaldirektören. Men, herr statsråd, vad saken gäller är att generaldirektören icke hade något beslut i styrelsen bakom sig vid dessa samtal, och han hade icke heller begärt att få det. Tvärtom hade styrelsen fått en försäkran om att den efter utredning skulle få tillfälle till sakbehandling av ärendet innan det fördes upp på regeringsplanet.

Jag är som sagt ledsen över att kommunikationsministern inte förstår vad frågan egentligen gäller, ty om det skulle bli en vana hos medlemmar av regeringen att behandla de nytillkommande styrelserna för olika verk så som kommunikationsministern gjort i detta fall — jag betonar att det är ett enstaka fall som jag hoppas inte skall upprepas — då blir det meningslöst att ha sådana styrelser, och det är väl ändå en utveckling som vi skall försöka freda oss emot.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Jag tolkar herr Wedéns anförande på det sättet att han anser att Kungl. Maj:t inte kan ge ett av sina ämbetsverk ett utredningsuppdrag utan att verkets styrelse först har fattat beslut i frågan.

Herr **WEDÉN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Felet var inte att det som kommunikationsministern nu säger gavs ett utredningsuppdrag, utan att den förutsättningslösa prövningen föregreps genom att uppdraget, de facto i varje fall, lästes till att avse de orter som nu är aktuella.

Herr **STÅHL** (fp):

Herr talman! Fjärde avdelningen i statsutskottet, som verkställt sakbehandlingen av denna fråga, har varken i utlåtandet eller under sina överläggningar

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

haft anledning att beröra den fråga som här har aktualiserats och som också tagits upp i det särskilda yttrandet av herrar Virgin, Strandberg, Bohman och Cassel.

Detta är skälet till att jag inte har ansett mig ha anledning att blanda mig i detta meningsbyte, som ju snarast är av politiskt konstitutionell karaktär och inte avser sakfrågan. Men då det efter denna diskussion, som jag sålunda inte i detta sammanhang tar någon ställning till, kan ligga nära till hands att få en känsla av att utskottsbehandlingen skulle ha influerats av det som här har berörts vill jag understryka, att så ingalunda varit fallet.

Vi har på avdelningen haft även representanter för telestyrelsen som föredragande, och de har försäkrat att det varit med deras goda minne som uppdelningen på två verkstäder gjorts av den ursprungligen till en enda större verkstad planerade anläggningen. Man har sagt att det man genom lokalisering till två olika ställen ville vinna var expansionsmöjligheter inte så mycket beträffande marken som beträffande den till förfogande stående arbetskraften. Detta skulle också, har man sagt inför avdelningen, kompensera den merkostnad som torde följa med uppdelningen på två anläggningar.

Därmed är klart att man tagit viss hänsyn till lokaliseringssynpunkter. Det har inte varit främmande för oss på avdelningen att det delvis beror på sådana synpunkter, att man så pass kraftigt har skjutit fram skellefteåanläggningen i tiden som här har skett. Det är klart att mitt ställningstagande — eftersom jag är part i målet skall jag här bara tala för mig själv — kan ha påverkats av mina sympatier för att någonting skulle göras för Kristinehamn med hänsyn till dess svårigheter i fråga om företagslokalisering. Emellertid har de sakliga omständigheter som har presenterats både från departementet och från representanter för verksledningen en-

tydligt talat för den lösning som här är rekommenderad.

Jag tror inte att jag med flera ord behöver motivera varför vi icke har givit oss in på den fråga som här har diskuterats. Mig förefaller det uppenbart — men jag gör inte anspråk på att besitta någon särskilt initierad kunskap på detta område — att om här har begåtts fel vid den konstitutionella behandlingen, detta i vanlig ordning bör tas upp i konstitutionsutskottet. Däremot kan statsutskottet icke låta sakbehandlingen av ekonomiskt tekniska frågor influeras av denna omständighet. Jag har varit angelägen, herr talman, att här få dra upp den gränsen mycket klart och markant, därför att jag tror att vi annars kan komma in på farliga vägar.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 15

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa löneanslag m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 36, i anledning av väckta motioner om arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

I två till bankoutskottet hänvisade likalydande motioner, nr 489 i första kammaren av herr *Näsström m. fl.* och nr 600 i andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.*, hade hemställts att riksdagen måtte besluta, att riksgäldsfullmäktige gäves i uppdrag att enligt i motionerna angivna riktlinjer skyndsamt framlägga förslag till provisorisk lösning av riksdagsledamöternas arbetsrumsfråga, samt att statsbidrag från och med budgetåret

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

1965/66 skulle utgå till de i riksdagens utskott representerade partiernas kostnader för gruppkanslier.

I motionerna berördes därjämte frågorna om bostäder och om skrivhjälp för riksdagens ledamöter samt om organisationen av riksdagens upplysnings-tjänst. Några yrkanden i dessa ämnen förekom dock icke.

Vad gällde frågan om statsbidrag till partiernas kostnader för gruppkanslier hade utskottet inte tagit upp denna fråga i här förevarande utlåtande utan avsåge att behandla den i ett senare utlåtande, som beräknades bli avgivet under riksdagens höstsession. Av de båda i motionerna väckta yrkandena omfattades alltså endast det första av utskottets nu gjorda hemställan.

Till behandling i detta sammanhang hade utskottet även upptagit två senare väckta motioner, såvitt dessa hänvisats till bankoutskottet. Det gällde de likalydande motionerna nr 705 i första kammaren av herr *Hernelius m. fl.* och nr 832 i andra kammaren av herr *Larsson i Umeå m. fl.*, vilka motioner väckts i anledning av propositionen nr 105 angående ytterligare utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65. I denna proposition, som hänvisats till statsutskottet, hade Kungl. Maj:t bl. a. föreslagit att riksdagen skulle anvisa anslag till förvärv av och ändringsarbeten i kvarteret Vinstocken vid Gustaf Adolfs torg i Stockholm. De nämnda motionerna, vari hemställts, att riksdagen med bifall till propositionen, såvitt denna avsåge kvarteret Vinstocken, skulle samtidigt besluta tillsätta en utredning med uppdrag av i motionerna angivet slag, hade såvitt de avsåge användning av kvarteret Vinstocken för riksbankens räkning hänvisats till bankoutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Utskottet hemställde,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 489 och II: 600, såvitt nu var i

fråga, måtte uppdraga åt riksgäldsfullmäktige att med beaktande av vad utskottet anfört framlägga förslag beträffande riksdagsledamöternas arbetsrumsfråga; samt

att motionerna I: 705 och II: 832, såvitt nu var i fråga, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motiveringen anförde utskottet bl. a. följande.

Det först antydda projektet har redan innan motionerna I: 705 och II: 832 väcktes förts på tal inom utskottet. För att få en orientering om dess genomförbarhet har utskottet anmodat riksbankschefen att inför utskottet redogöra för riksbankens syn på möjligheterna att utnyttja bankfastigheten vid Gustaf Adolfs torg för riksbankens behov. Av redogörelsen — som naturligt nog måst grundas på ganska summariska översväganden — framgick att en provisorisk förflyttning av riksbanken är möjlig. En sådan förflyttning torde dock förutsätta vissa ändringsarbeten, bl. a. för att skapa tillgång till skyddade lastplatser för de bilar som ombesörjer sedeltransporter till och från riksbanken. Ett slutligt ställningstagande till frågan om en förflyttning av här avsett slag skulle få föregås av en närmare teknisk utredning.

I anledning av de sistnämnda motionerna har utskottet ytterligare prövat frågan, huruvida en utredning avseende möjligheterna att förflytta riksbanken till kvarteret Vinstocken bör verkställas. Utskottet har därvid kommit till uppfattningen att en utredning av denna innebörd icke bör komma till stånd. Endast en nybyggnad kan enligt utskottets mening ge riksbanken tillräckligt ändamålsenliga lokaler. Utskottet avvisar därför den i motionerna I: 705 och II: 832 antydda tanken att en förläggning av riksbanken till kvarteret Vinstocken skulle kunna bli definitiv. Mot tanken på en temporär förflyttning talar de olägenheter och kostnader som en sådan skulle medföra för riksbanken.

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

För att bereda riksdagen tillgång till riksbankens nuvarande byggnad bör enligt utskottets mening arbetet med den nya riksbanksbyggnaden i kvarteret Fyrmörsaren intensifieras. Om detta arbete inte blir försenat räknar utskottet med att det nuvarande riksbankshuset efter erforderlig ombyggnad skall kunna stå till riksdagens förfogande år 1973.

I avvaktan på denna tidpunkt bör temporära lösningar av arbetsrumsfrågan eftersträvas. Därvid bör särskilt uppmärksammas möjligheten att för riksdagens behov ta i anspråk lokaler i kvarteret Vinstocken. I motionerna I: 705 och II: 832 antydes att dessa lokaler på grund av sitt avstånd från riksdagshuset skulle vara mindre lämpliga att användas för riksdagens räkning. Denna uppfattning kan utskottet inte dela. I detta sammanhang vill utskottet framhålla, att arbetsrummen för ledamöterna givetvis är avsedda att användas under tid då kammarplena icke pågår. Vid planeringen av hur utrymmena i kvarteret Vinstocken skall kunna utnyttjas bör en förutsättningslös prövning av möjligheten att flytta olika organ från riksdagshuset ske. Ett uppdrag som därvid bör beaktas är en förläggning av utskottets lokaler till kvarteret Vinstocken. Om samtliga utskott omplaceras, skulle i riksdagshuset praktiskt taget ett helt våningsplan och dessutom betydande delar av två andra våningsplan frigöras. Ett stort antal arbetsrum skulle kunna åstadkommas genom en uppdelning av de nuvarande utskottssalarna på mindre enheter. I detta sammanhang må nämnas att redan under hösten 1965 en begränsad förbättring av lokaltillgången i riksdagshuset torde kunna erhållas, sedan riksgäldskontoret och byggnadsstyrelsen ställt i utsikt att lokaler för riksdagens revisorer och för Nordiska rådets svenska delegation kan beredas på annat håll än i riksdagshuset.

Utskottet, som fäster stor vikt vid att

riksdagsledamöternas arbetsrumsfråga snarast får en tillfredsställande lösning, anser att det, såsom anförts i motionerna I: 489 och II: 600, bör ges i uppdrag åt riksgäldsfullmäktige att såsom huvudmän för riksdagens lokaler och ekonomiska förvaltning pröva olika möjligheter att uppnå detta syfte. Särskilt bör fullmäktige bevaka riksdagens intressen vid dispositionen av kvarteret Vinstocken. Utskottet förväntar att den uppgift som pålagges fullmäktige till väsentliga delar kan lösas snabbt, så att förslag kan framläggas för höstsessionen av innevarande års riksdag.

Reservation hade avgivits av herrar *Hilding, Mattsson, Regnéll, Larsson* i Umeå, *Hyllander* och *Sjönell*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 489 och II: 600 samt I: 705 och II: 832, samtliga såvitt nu var i fråga, måtte uppdraga åt bankoutskottet att på sätt som reservanterna anfört utreda och till årets riksdag lägga fram förslag beträffande riksdagsledamöternas arbetsrumsfråga.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **LARSSON** i Umeå (fp):

Herr talman! Bankoutskottets utlåtande nr 36 behandlar ett ämne som tidigare har diskuterats många gånger både inom och utom riksdagen. Man kan väl utan att överdriva säga att de nuvarande förhållandena inte alls är acceptabla. Det finns över huvud taget inte möjligheter för ledamöterna att kunna arbeta effektivt här, och det är speciellt svårt för oss som är från landsorten. Vi har naturligtvis våra bostadsrum, men de är i regel så belägna, att man inte kan använda dem till kontorsrum för det arbete som man behöver utföra för att fullgöra sitt uppdrag som ledamot av riksdagen. De rum som för närvarande finns tillgängliga är nästan alltid upptagna. De är för övrigt dåligt utrustade.

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

Det är närmast en skandal hur dessa rum är utrustade vad beträffar mekaniska hjälpmedel. Skrivmaskinerna är av sådan klass att man knappast skulle kunna tänka sig att låta en anställd kontorist använda sådana maskiner. Men det har egentligen inte med rumsfrågan att göra. Rummen är i och för sig bra, med undantag för inredning och maskinell utrustning, men de är alltför få. Man kan därför inte arbeta effektivt utan måste bära med sig handlingar och papper och försöka krypa in där det finns någon möjlighet därtill.

Nu har det uppstått en möjlighet att lösa denna fråga, åtminstone någorlunda, i samband med att staten köper in bankhuset i kvarteret Vinstocken. Den lösningen är kanske inte den allra bästa. Vad man tidigare har tänkt på, talat om och önskat är att få disponera det nuvarande riksbankshuset, som ligger i direkt anslutning till riksdagshuset. Där finns möjligheter att ordna ett stort antal arbetsrum och lämpliga kommunikationer mellan de båda husen. Dessa lokaler står emellertid inte nu till förfogande. Av bankoutsrottets utlåtande framgår att det i allra lyckligaste fall kan dröja åtta år, innan riksdagen kan få disponera det nuvarande riksbankshuset. Man har därvid förutsatt att riksbanken skulle flytta till kvarteret Fyrmörsaren. Därvidlag föreligger dock hittills endast ett beslut om utredning av frågan huruvida detta kvarter skall användas för en nybyggnad för riksbanken. Denna utredning pågår för närvarande.

I den reservation som är fogad till bankoutsrottets utlåtande föreslås en utredning för att undersöka möjligheten att nästan omedelbart flytta riksbanken till den fastighet i kvarteret Vinstocken som staten nu ämnar köpa. Lokalerna i det nuvarande riksbankshuset är inte bra. De är trånga och besvärliga och några förändringar har inte gjorts, då man väntat på att få flytta. Det vore en uppenbar fördel om riksbanken inte

behövde vänta 8, 10 eller 12 år, vilken tid det nu kan röra sig om, utan kunde få flytta — temporärt eller definitivt — till det hus som nu står till förfogande. Även om det skulle röra sig om en temporär förflyttning innebär det en stor vinst för riksbanken att under övergångstiden, som man kan beräkna bli relativt lång, få ändamålsenliga lokaler där. Lokalerna i kvarteret Vinstocken är redan nu banklokaler och de är i gott skick.

Arbetsrumsfrågan för riksdagen bör lösas så, att den ombyggnad som erfordras blir definitiv, så att man inte nu tillfälligt bygger om kvarteret Vinstocken för att om 8—10 år flytta därifrån och bygga om det på nytt för annat ändamål. Det vore en både kostsam och onödig investering. Det nuvarande riksbankshuset är naturligtvis lämpligast för riksdagens behov. Det vore en fördel om riksdagen från början fick disponera det, så att inga onödiga investeringar behövde göras. Kvarteret Fyrmörsaren är också en dyrbar plats att bygga på för riksbanken. Kostnaderna kommer säkerligen att bli avsevärt högre än i kvarteret Vinstocken.

Vi reseranter anser att frågan bör undersökas. Ett tillfälle som detta att få banklokaler, som redan är utrustade med valv och som i allt redan är byggda för att passa bankverksamhet, torde inte ofta återkomma. Därigenom skulle också riksbankens akuta behov kunna lösas och banken skulle inte behöva vara kvar i de nuvarande lokalerna, som är allt annat än tidsenliga. Majoriteten i bankoutsrottet vill utreda vilka möjligheter riksdagen har att få arbetsrum i kvarteret Vinstocken men yrkar avslag på motionen med förslag om utredning av möjligheten för riksdagen att överta riksbankens lokaler. Majoriteten vill med andra ord inte undersöka något alternativ.

En snabb utredning, som kunde bli klar till höstriksdagen, skulle inte fördröja frågans lösning och inte heller

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

på något sätt binda ställningstagandet; däremot skulle vi genom en sådan utredning få veta litet mera. Det kan inte vara lämpligt att utan vidare på vissa antaganden besluta om en begränsad utredning och sedan hoppas att resultatet skall bli så eller så.

Herr talman! Möjligheterna för oss riksdagsledamöter att fullgöra vårt uppdrag sammanhänger i hög grad med de resurser i form av arbetslokaler och annat som ställes till vårt förfogande. Det kan inte vara rimligt att så många människors arbetskraft inte skall kunna utnyttjas på ett riktigt sätt, och därför brådskar det med en lösning av frågan om våra arbetslokaler. Det gäller inte riksdagsledamöternas egen bekvämlighet utan deras förutsättningar att effektivt utföra sitt arbete. De väljare som skickar riksdagsmän till denna kammar och medkammaren har fordringar på att de skall arbeta så effektivt som möjligt. Då hör vi inte själva fatta beslut som förhindrar detta.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottsutlåtandet.

I detta anförande instämde herr *Sjönell* (cp).

Herr **TURESSON** (h):

Herr talman! För att inte göra mig skyldig till några upprepningar vill jag först säga, att jag i stort sett ansluter mig till de synpunkter om behovet av arbetslokaler för riksdagens ledamöter som herr Larsson i Umeå här framfört. Med den starka försening av frågans lösning som är för handen finner jag det synnerligen nödvändigt att riksdagen följer reservanternas och ger bankoutskottet i uppdrag att låta vidare utreda denna mycket viktiga fråga och helst till årets höstsession framlägga ett förslag. Riksdagens eget organ bör ha större intresse av att åstadkomma en skyndsam lösning än vad som är fallet med andra organ — riksgäldsfullmäktige har ju inte heller hittills visat nå-

gon större snabbhet vid handläggningen av frågan. Det är emellertid utomordentligt viktigt att den snarast möjligt bringas till en rationell lösning.

De olika alternativ, som har diskuterats bl. a. i utskottsutlåtandet, är antingen icke rationella eller alltför tidskrävande. Det förstnämnda är fallet med ett sådant förslag som att utskottsvåningen i riksdagshuset skulle utrymmas och lokalerna uppdelas i smårum. Detta ger inte några goda lösningar, eftersom de nuvarande rummen har för stort djup, fönsterplaceringen inte är lämplig för uppdelning av rummen o. s. v. Skulle man däremot vänta på riksbankens nybygge eller på annat sätt göra frågans lösning beroende av omflyttningar, tar det hela så många år, att ett alltför stort antal av de nuvarande riksdagsledamöterna inte skulle få någon glädje av de nya arbetsrummen.

Enligt min mening är det synnerligen angeläget att utredningen inte läser fast sig vid de hittills diskuterade alternativa lösningarna, antingen det nu gäller bankhuset vid Gustaf Adolfs torg, riksbankens nuvarande byggnad eller olika arrangemang i riksdagshuset. Man måste anstränga sig för att finna och pröva även andra lösningar, och jag skulle i sådant syfte vilja framkasta ett förslag som det med hänsyn till själva terräng- och höjdförhållandena vid riksdagshuset kunde vara befogat att överväga.

Jag avser uppförandet framför riksdagshuset av två långa, tvåplans flygelbyggnader i östlig—västlig led, den ena belägen mot Strömmen och den andra mot Stallkanalen. Höjdförhållandena i området, jämfört med vattennivåerna på ömse sidor, skulle göra det möjligt att placera in dessa flygelbyggnader på ett sådant sätt att de inte höjde sig över Riksdagshusplan. Det skulle alltså vara fråga om två nedsänkta byggnadskroppar som vardera kunde inrymma 60—80 arbetsrum och som hade fönsterfasader i två våningar, för den norra byggnadens del vettande mot Strömmen och

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

för den södra mot Stalkkanalen. Dessa fasader skulle alltså ersätta de stenkarjer som för närvarande finns mot de båda vattendragen.

Rummen i byggnaderna skulle kunna förbindas med långsgående korridorer i två plan, vilka korridorer skulle utmynna, när det gäller den norra flygelbyggnaden, under första kammaren och för den södra flygelbyggnadens del under andra kammaren, med snabba förbindelser upp i de ovanför belägna lokalerna.

Överdelen av de båda byggnadskropparna skulle ligga i nivå med Riksdagshusplan, vilket skulle medge en bilparkering på samma sätt som hittills.

Givetvis har jag inte haft tillfälle att göra några vidlyftiga tekniska undersökningar, men såvitt jag okulärt har kunnat bedöma terrängförhållandena och med hänsyn till de mått som jag har haft möjlighet att få fram skulle ett arrangemang av detta slag kunna genomföras utan att inkräkta på stadsbilden och arkitekturen. Man skulle inte heller behöva avvakta några vidlyftiga omdisponeringar och ombyggnader av befintliga hus, som inte ursprungligen är inrättade för ändamålet, vilket aldrig kan ge goda lösningar.

Det skulle vara tacknämligt, om detta alternativ prövades av den utredning som skall ta hand om frågan och föra den till ett snabbt avgörande, vare sig det nu enligt utskottets förslag blir riksgäldsfullmäktige som skall göra detta eller enligt reservanternas förslag en utredning i bankoutskottets regi.

Herr talman! Jag ber alltså att få skicka med denna hälsning till det utredningsarbete som skall verkställas, samtidigt som jag yrkar bifall till reservationen.

Herr BERGLUND (fp):

Herr talman! Jag skulle i allt väsentligt kunna instämma i vad herr Larsson i Umeå har sagt. Till herr Turesson

skall jag be att få återkomma litet längre fram i mitt anförande.

Det kan synas vara en överloppsgärning att ta till orda i denna fråga, all den stund jag inte haft tillfälle att vara med om slutbehandlingen i utskottet och således inte kunnat påverka dess ställningstagande. Inte heller har jag haft möjlighet att ansluta mig till reservationen, vilket jag därför får göra i dag. Jag har dock deltagit i de förberedande överläggningarna och följt frågans behandling med stort intresse.

Frågan om bättre arbetsmöjligheter för riksdagens ledamöter aktualiserades för några år sedan i samband med att riksbanken aviserade att den ämnade skaffa andra banklokaler och för detta ändamål avsåg att förvärva tomtmark i kvarteret Fyrmörsaren i norra delen av Brunkebergstorg eller, om man så vill, vid Sergels torg. Bankoutskottet besökte riksbanken och besiktigade dess lokaler för att utrona, huruvida de är lämpliga för inrättandet av enskilda rum för riksdagsmännen liksom också för andra ändamål. Denna inspektion visade att riksdagen på detta sätt hade stora möjligheter att lösa arbetsrumsfrågan på ett rationellt sätt. Närheten till riksdagshuset, lättheten att ordna förbindelse mellan de båda fastigheterna, antingen över eller under jord eller bådadera, ansågs vara en fördel. Tidpunkten när tanken skulle kunna realiseras föreföll dock att ligga mycket långt bort i tiden, eftersom riksbanken inte trodde sig kunna få ett hus byggt vid Brunkebergstorg förrän om sju å åtta år.

Under tiden har man försökt förbättra riksdagsledamöternas arbetsförhållanden genom att ställa i ordning några rum, och ytterligare omkring 15 rum kan kanske ordnas inom den närmaste tiden, om vissa lokaler inom riksdagshuset utryms.

Herr talman! Frågan har kommit i ett annat läge sedan förslaget om förvärvandet av kvarteret Vinstocken vid

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

Gustaf Adolfs torg kommit in i bilden. Denna fastighet upptas praktiskt taget helt av Skandinaviska bankens huvudkontor och har, som vi alla vet, ett mycket förnämligt läge. Vad ligger då närmare till hands än att tänka sig att dessa lokaler skulle kunna användas för riksbankens behov? Det antal personer som nu arbetar i dessa lokaler är ungefär dubbelt så stort som riksbankens, varför utrymme utan svårighet skulle kunna beredas för dess behov.

Bankoutskottets ledamöter besökte också Skandinaviska bankens kontor för att bilda sig en uppfattning om lokalerna och fick då ett positivt intryck. Här skulle riksbanken få erforderliga lokaler och även, jag understryker detta, representativa sådana. Läget är i och för sig bra, och närheten till övriga administrativa byggnader är också en fördel.

Vid en intressant föredragning i bankoutskottet av riksbankschefen visade det sig, att han för sin del kunde tänka sig en inflyttning i Skandinaviska bankens lokaler som ett provisorium för att snabbt kunna lösa riksdagsledamöternas akuta rumsfråga. Det framhölls emellertid att det var förknippat med vissa problem att lösa frågan om in- och urlastning av sedlar och mynt, vilket nu görs i öppet plan men som vid byte av lokal måste försiggå inom bankens lokaler. Man diskuterade två alternativ, och frågan kan säkert lösas på ett tillfredsställande sätt.

Det finns en passus i bankoutskottets utlåtande som jag gärna vill fästa kammarrens uppmärksamhet på. Det heter bl. a. att varje lokal bör användas för det ändamål som den med hänsyn till läge etc. är bäst lämpad för. I diskussionen om användandet av kvarteret Vinstockens lokaler har det sagts, att rum skulle kunna ordnas både för riksdagens ledamöter och för de olika utskotten, men enligt min mening faller denna tanke på sin egen orimlighet.

Herr talman! Riksdagen arbetar för

närvarande synnerligen irrationellt, men man vill ju försöka få in rationalitetssynpunkter i blickpunkten.

Varför vill Skandinaviska banken sälja sin fastighet? Passar den inte för dess behov som lokal betraktad? Nej, det är därför att lokalerna är för små. Det sysselsätts för närvarande cirka 600 personer i lokalerna vid Gustaf Adolfs torg, men banken har i verkligheten 1 200 anställda som på olika platser i staden är knutna till arbetet vid huvudkontoret. Om ett modernt drivet företag skulle arbeta på detta sätt skulle man säga att det är efter sin tid, och Skandinaviska banken menar givetvis att det inte går att under någon längre tid arbeta på det nuvarande sättet — man måste rationalisera genom att inrymma hela arbetsstyrkan i en enda fastighet.

Jag skulle vilja anlägga samma tänkesätt när det gäller riksdagens arbete och arbetsförhållanden. Skall vi få rationella arbetsförhållanden, vilket vi alla längtar efter, får vi tänka oss att arbetslokalerna skall ligga inom en och samma huskropp — eller i två huskroppar som ligger i mycket nära anslutning till varandra. Och då menar jag att den enda tänkbara lösningen är att söka förmå riksbanken att flytta över till Skandinaviska bankens lokaler och att riksdagen i riksbankens nuvarande lokaler inrättar de arbetsrum som vi behöver.

När vi besiktigade Skandinaviska bankens lokaler, frapperades vi av de utomordentliga representationslokaler som finns där. Jag sade vid det tillfället, att riksbankschefen där skulle kunna ta emot vilken utländsk bankir som helst med aldrig så högt ställda anspråk på mottagning och representation. Så förnämliga ansåg jag lokalerna vara. Flera av bankoutskottets ledamöter instämde i detta.

I den reservation som är fogad till utskottets utlåtande har reservanterna tagit fasta på att lokalerna i Skandinaviska bankens hus skulle vara mycket

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

passande för riksbankens behov. Reservanterna skriver: »Om det vid en teknisk prövning befinnes möjligt att i den aktuella fastigheten i kvarteret Vinstocken anordna för riksbankens behov ändamålsenliga lokaler, bör ingenting hindra att ett sådant alternativ ersätter den tilltänkta nybyggnaden i kvarteret Fyrmörsaren.»

I fortsättningen skriver reservanterna också: »Om det efter en utredning skulle visa sig tekniskt och ekonomiskt möjligt att flytta riksbanken till kvarteret Vinstocken, skulle en sådan flyttning sannolikt kunna äga rum redan inom cirka ett år.» Iordningställandet av riksbankens lokaler för riksdagens ändamål skulle kunna ske på kort tid, och kammarernas ledamöter skulle därmed få disponera ett relativt stort antal arbetsrum.

I fredags debatterade vi i denna kammar vilka möjligheter regeringen och departementen bör ha för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter på ett rationellt sätt. Även om meningarna då var delade, gav riksdagen ändå de fullmakter som behövdes för att frågan skulle lösas på ett lämpligt sätt. Men, ärade kammarledamöter, vi måste också kräva att själva på ett skyndsamt och rationellt sätt få vår lokalfråga ordnad. Man har nu allmänt fått upp ögonen för under vilka primitiva förhållanden vi arbetar här i riksdagen. Jämfört med de krav som ställs på produktionen ute i samhällslivet, måste våra arbetsförhållanden sägas vara alldeles urbotade. Det är förskräckligt att vi skall vara tvungna att arbeta under nuvarande förhållanden. Våra väljare måste kunna fordra att vi gör en god insats här i riksdagen, en insats som inte bara tillfredsställer väljarna utan som också uppfyller de krav som är vanliga i vårt samhälle.

Både utskottsmajoriteten och reservanterna föreslår nu att en utredning företages med det snaraste. Utskottet vill begränsa denna utrednings möjligheter, medan däremot reservanterna vill att den skall ha fria händer. Vad jag

därvidlag vill understryka — och det har även de föregående talarna framhållit — är att utredningen bör läggas i bankoutskottets händer. Med tanke på den positiva inställning vi alla har till lösningen av dessa vitala frågor är det riksdagen själv som skall göra den utredningen.

Herr Turesson talade om det av bankoutskottet spolade förslaget att bygga två till exteriören mycket moderna huskroppar i anslutning till riksdagshuset. Jag vill för min del avstyrka det förslaget, som estetiskt inte tilltalar mig alls. När det förslaget för något år sedan presenterades i bankoutskottet — det bestod av två flygelbyggnader i, förmodar jag, ungefär den stil som herr Turesson här skisserade — var den allmänna meningen efter föredragningen i utskottet att hela projektet borde spolas. Sedan har vi i utskottet inte haft något mera besvär med det förslaget, och jag hoppas att vi aldrig får med det att göra vidare. Det var ganska dödfött.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr TURESSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Det förhållandet att jag anknöt mitt förslag till nivåskillnaden mellan riksdagshusplanen och de närbelägna vattenytorna gör kanske att det inte var så långsökt av herr Berglund att använda uttrycket spola. Men herr Berglund tycks tyvärr ha missuppfattat mig. När jag talade om flygelbyggnader, så var det nedsänkta byggnader som inte skulle sticka upp en enda meter över den nuvarande riksdagshusplanen. Det enda man skulle se av dem var deras fönsterfasader, den norra flygelbyggnaden med fönsterfasad i två våningar mot Strömmen i stället för den nuvarande kajen, och den södra med en fönsterfasad i likaledes två våningar mot Stallkanalen.

Det är inte alls samma förslag som bankoutskottet diskuterade i fjol, utan

'Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

det var ett helt nytt förslag jag tillät mig föra fram.

Herr BERGLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror ändå att sådana byggnader kommer att störa det estetiska intrycket av de förnämliga byggnader som vi har — slottet i förgrunden, riksdagen, utrikesdepartementet och även andra byggnader runt Gustaf Adolfs torg.

Detta framgick ganska tydligt av det förslag som vi hade uppe i bankoutskottet, ehuru det kanske då mera gällde mastodontbyggnader. Det är emellertid samma typ av glashus som herr Turesson vill ha enligt vad jag förstår. Vi skall nog be att få bli bevarade från sådant. Jag tror inte alls att det är den typ vi skulle önska få.

Det rationella är att ta i anspråk riksbankens lokaler, som redan finns och som kan användas efter vissa inredningsarbeten. Då bevarar vi den stadsbild som vi har och som vi alla — i varje fall ute i landet — tycker är förtylsande.

Herr TURESSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Berglunds yttrande att det rationella är att ordna dessa arbetsrum i riksbanken uppkallar mig till protest. Detta hus är inte på något sätt byggt för att indelas i små rumsenheter. Det är ju en stenhög med enormt tjocka väggar och väldiga mängder av granit. Det passar inte alls för en sådan indelning i små rum — det skulle bli allt annat än rationellt.

Enligt mitt förslag skulle man kunna bygga ett par mycket rationella kontorshus, och det enda man skulle se av dem vore fönsterfasaderna mot de båda vattendragen. Jag kan inte förstå att det skulle störa vare sig Arvfurstens palats eller slottet eller någonting annat i stadsbilden.

Men det skall vi inte diskutera här. Jag önskar fortfarande att den utredning, som skall ta hand om detta ären-

de, undersöker även denna alternativa lösning och låter göra perspektivskisser etc., så att man får se hur det kommer att se ut.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Det skulle i och för sig vara mycket frestande att knyta an till vad de två senaste talarna egentligen var inne på — frågan om ett nytt riksdagshus på längre sikt. Den frågan är som alltid för tidigt väckt. Så var det 1937, och så är det i dag med hänsyn till att vi inte ännu har tagit ställning till frågan, om vi skall fortsätta med vårt nuvarande tvåkammerssystem eller ha ett enkammersystem. Det kommer kanhända att ta lång tid att få en verklig lösning på den frågan. Det är inte heller detta vi i dag diskuterar, herr talman. Det gäller nu en lösning vid nuvarande förhållanden, en lösning som mer eller mindre får betraktas som ett provisorium.

Jag konstaterar som motionär med en viss tillfredsställelse att majoriteten och reservanterna är ense om följande uttalanden: »Enligt utskottets uppfattning står det nu klart att en bred opinion både inom och utom riksdagen kräver att de praktiska problem som det här är fråga om snarast blir lösta.» Jag vill gärna tacka för detta uttalande från ett såvitt jag förstår enligt utskottet, och jag vill gärna göra några reflexioner med anledning därav. Jag skall inte ta upp hela det problem som berörs i de väckta motionerna utan endast understryka att frågan om arbetsrum för riksdagens ledamöter snarast måste lösas. Det är tacknämligt att det råder enighet härom i utskottet, även om det föreligger delade meningar om vem som skall ha hand om utredningsuppdraget. Utskottsmajoriteten och reservanterna är ense om att arbetet bör bedrivas i sådan takt, att förslag kan framläggas till årets höstsession.

Herr Turesson vädjade i sitt första anförande om bifall till den föreliggan-

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

de reservationen. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att första kammaren med överväldigande majoritet har följt utskottsmajoriteten och därmed beslutat uppdra åt riksgäldsfullmäktige att göra ifrågavarande utredning. Det skulle enligt mitt sätt att se vara synnerligen olyckligt i föreliggande läge, om det skulle bli en strid mellan kammarna om vem som skall ha detta uppdrag och vilken omfattning uppdraget skall ha. Även den sistnämnda saken var de föregående ärade talarna inne på, och det framfördes tankar som gick vida utöver vad utskottsmajoriteten hade tänkt sig i fråga om utredningsarbetets omfattning.

Då motionerna om riksdagens arbetsförhållanden väcktes i våras var det ännu inte klart med förvärvet av Skandinaviska bankens fastighet, och det är anledningen till att mitt namn också återfinns under motionen II: 832. Jag ansåg det vara angeläget att frågan om användningen av Skandinaviska bankens lokaler för riksdagens räkning kom under bankoutskottets prövning i samband med behandlingen av de tidigare väckta motionerna. Jag kan här hänvisa till uttalanden från byggnadsstyrelsen, som har anfört att det föreligger mycket stora behov av lokaler för andra statliga ändamål. Uppenbarligen finns därför risk för att riksdagen skulle bli utan lokaltillskott om den inte gjorde sin stämma hörd i detta sammanhang. Det skulle då inte heller, såvitt jag förstår, vara möjligt att lösa frågan om lokaler för riksdagen i nära anslutning till riksdagshuset och kanslihuset förrän den nya byggnaden för riksbankens räkning blir färdig en gång i framtiden.

Lokalerna för riksdagsledamöternas arbete måste ligga i nära anslutning till plenisalarna. Detta är mera angeläget för riksdagsledamöternas arbete än för statsförvaltningen. Det tycker jag skall slås fast i denna debatt.

Jag understryker vad som uttalas i reservationen, att målet bör vara att varje

riksdagsledamot får en egen arbetslokal. Jag reagerar starkt mot utskottsmajoritetens skrivning att »arbetsrummen för ledamöterna givetvis är avsedda att användas under tid då kammarplena icke pågår». Jag skulle vilja säga att det nära nog förhåller sig tvärtom; det är synnerligen angeläget att ett arbetsrum står till förfogande för den enskilde riksdagsledamoten under tid då kammarplena pågår. Den anförda meningen i utskottets motivering bör därför enligt min mening utgå, för att inget missförstånd skall uppstå på denna punkt. Om meningen står kvar föreligger såvitt jag förstår risk för att man på visst håll hävdar att riksdagsledamöternas arbetsrum kan placeras nära nog var som helst i Stockholms stad. Detta skulle möjligen kunna äga giltighet om vi här i kammaren hade korta plena — och det kan kanske gälla för första kammaren, som inte reagerat på denna punkt. Men vi vet ju väl vilka arbetstiderna är här i kammaren.

Jag hyser den uppfattningen att det vore lämpligare att flytta utskottslokaler till Skandinaviska bankens hus, då den bestämmelsen finns att utskottsarbete inte får pågå under kammarplena. Arbetsrummen bör däremot ligga i nära anslutning till plenisalarna. Och jag vill erinra om hur det är i vårt grannland Norge. Där finns arbetsrum anordnade för stortingets ledamöter i nära anslutning till plenisalen, vilka rum är utrustade med skrivbord, skrivmaskin, telefon och bokhylla samt med garderob och en dagbädd.

Det vore frestande att gå närmare in på frågan om arbetsmöjligheterna för de enskilda riksdagsledamöterna, men jag avstår därifrån och understryker endast vad de föregående talarna har sagt. Förhållandena är ju för övrigt väl kända för samtliga riksdagens ledamöter.

Låt mig endast tillägga, att enligt mitt bedömande är riksdagsledamöterna ett tåligt och fördragsamt släkte både när det gäller arbetsförhållandena och den

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

personliga bekvämligheten. Ja, herr talman, jag är vanvördig nog att våga säga, att om detta hus stått under arbetarskyddsstyrelsens tillsyn, så tror jag att en del detaljer blivit utsatta för viss kritik. Jag tänker på sådana saker som våra bänkar och pulpeter här i kammaren och vill gärna erinra om vad dåvarande ledamoten av riksdagen Arthur Engberg sade i en debatt år 1937: »Om vi göra en jämförelse med de moderna folkskolebyggnaderna i vårt land, försäkrar jag herrarna, att ingen kommun ordnar för sina folkskolor med avseende på sittplatser så uruselt som det är ordnat i svenska riksdagen.» Detta förklarar kanske i viss mån att så många bänkar i kammaren står tomma. Jag vet inte hur en människa skall vara skapt för att kunna sitta stilla här i 10—12 timmar.

Arthur Engberg sade vidare i den nyssnämnda debatten: »På våra skivor kan man inte korrigera ett stenogram från kansliet — de äro alldeles för smala. Det finns ingen plats att ställa uppslagsböcker som man kan behöva. Journalister, som ju alltid finnas i våra kamrar, ha ingen möjlighet utföra publicistiskt arbete. I stället skall man slåss och boxas för att få ett krypin på annat håll.»

Ärade kammarledamöter! Detta sades alltså 1937, och jag vågar hävda att situationen i stort sett är densamma i dag. Visserligen har några arbetsrum tillkommit, men jag instämmer med herrar Larsson i Umeå och Berglund i beskrivningen av förhållandena.

Jag slutar med att säga, att när det pågår en debatt i denna kammare, som inte intresserar en ledamot, skall han eller hon ha möjlighet att, om jag så får uttrycka saken, dock vara andligt verksam. Det måste därför skapas utrymme för arbetslokaler åt riksdagsledamöterna i nära anslutning till plenisalarna. Frågan bör enligt mitt bedömande lösas snarast möjligt, utan onödigt tidsutdräkt.

Jag hemställer, herr talman, att kammaren måtte bifalla utskottets hemställan med den ändringen av motiveringens, att i sista stycket på s. 6 utgår meningen: »I detta sammanhang vill utskottet framhålla, att arbetsrummen för ledamöterna givetvis är avsedda att användas under tid då kammarplena icke pågår.»

Herr FRANZÉN i Motala (s):

Herr talman! Den skillnad i uppfattning mellan utskottsmajoriteten och reservanterna, som kommer till uttryck i bankoutskottets utlåtande nr 36, gäller endast en detalj i det omfattande frågekomplex som aktualiserats i motionerna. Vi är ju överens om att riksdagsledamöternas arbetsförhållanden inte är tillfredsställande.

Bostadsfrågan för riksdagsledamöterna anser jag vara av största betydelse — det är en angelägenhet av första rangen att lösa denna fråga. Bostadsfrågan har också visst samband med frågan om arbetsrum, ty om det funnes tillgång till bostäder för riksdagsledamöterna i omedelbar anslutning till riksdagshuset skulle ju bristen på arbetsrum inom byggnaden bli något mindre kännbar.

När det gäller denna del av motionen har för övrigt riksdagen vid ett par tillfällen medverkat genom inköp av bostadsrättslägenheter. Senast i förra veckan beslöt riksdagen att förvärva ett antal sådana, så att vi nu har ett 25-tal till förfogande.

Vidare behandlas i motionen frågan om skrivhjälp för riksdagens ledamöter. Under vårsessionen har försök pågått med tillhandahållande av skrivhjälp inom kammarkanslierna. I avvaktan på vad denna verksamhet kan ge för resultat får vi ge oss till tåls.

I fråga om statsbidrag till gruppkanslierna har utskottet tillsatt en delegation, som skall förbereda ärendet, vilket alltså återkommer.

När det sedan gäller lösandet av frå-

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

gan om arbetsrum för riksdagens ledamöter har spörsmålet om riksbankens förflyttning, temporärt eller definitivt, kommit att spela en mycket framträdande roll med hänsyn till att riksbankens nuvarande lokaler skulle kunna disponeras för bl. a. arbetsrum. På denna punkt har reservanterna en annan uppfattning än utskottsmajoriteten. Reservanterna tror sig se en lösning i att flytta riksbanken till Skandinaviska bankens lokaler vid Gustav Adolfs torg. Reservanterna anser vidare att det i dessa lokaler finns ändamålsenliga utrymmen för riksbankens behov och betraktar detta som ett alternativ till den planerade nybyggnaden för riksbankens räkning i kvarteret Fyrmörsaren vid Sergels torg.

Utskottsmajoriteten tror inte på detta alternativ. Inte heller tror den att det finns något att vinna på den snabbutredning, som reservanterna förordar, helt enkelt därför att det är orealistiskt att begära att en så omfattande utredning, som det här är fråga om, skall kunna genomföras på några sommar-månader. Bl. a. med tanke på den överkonjunktur, som för närvarande karakteriserar byggnadsmarknaden, är det svårt att få tag i sakkunnigt folk, som tillsammans med representanterna för partigrupperna skall kunna klara denna uppgift. En sådan utredning har utskottsmajoriteten bedömt snarare skulle fördröja än påskynda en snar lösning av arbetsrumsfrågan.

Utskottets linje innebär däremot möjligheter att redan till hösten 1966 i Skandinaviska bankens hus få till stånd arbetsrum. Därtill har också frågan om kostnaderna behandlats. Man får beakta de stora ekonomiska förluster, som skulle uppkomma, om vi inte så snart som möjligt efter den 31 december 1965 får taga i bruk Skandinaviska bankens hus för olika ändamål. Det rör sig härvidlag om risk för förluster på hundratusentals kronor i månaden.

Utskottet har såsom tidigare nämnts

besökt och grundligt studerat Skandinaviska bankens fastighet. Jag skall gärna i likhet med herr Berglund erkänna att det vid en hastig bedömning kan förefalla som om lokalerna vore passande för riksbanken. Men vid en närmare och mera grundlig genomgång av ärendet har det framkommit, att så inte är fallet och att en inflyttning där skulle vara en mindre välbetänkt åtgärd. Det skulle tillkomma betydande kostnader för ombyggnader och förändringar plus dubbla flyttningskostnader, därest riksbanken inte permanent skulle kvarbli i Skandinaviska bankens hus vid Gustav Adolfs torg.

För övrigt är frågan om Skandinaviska banken contra riksbanken inte ny. Då riksbanken reserverade sin tomt vid Sergels torg kände man till att Skandinaviska banken hade planer på att flytta. Redan då var man på det klara med att det inte var en tillfredsställande lösning att placera in riksbanken i dess lokaler.

Skandinaviska banken flyttar, såsom tidigare påpekats, inte för sitt höga nöjes skull, utan därför att lokalerna är för små, otidsenliga och orationella. Under sådana förhållanden kan det inte vara rimligt att vi där skall inrymma Sveriges riksbank, framför allt med tanke på de stora kostnader, som ett sådant arrangemang skulle föra med sig. Vidare finge staten även ta upp förhandlingar med Skandinaviska banken om att göra ändringar i det köpekontrakt, som föreligger och som föreskriver, att Skandinaviska banken skall ha lokaler för sin bankverksamhet i det gamla huset vid Gustav Adolfs torg. Vad det kan komma att kosta att få bestämelsen slopad kan man givetvis bara spekulera om.

Utskottsmajoriteten har således kommit fram till att i stället rekommendera en intensifierad planering och projektering av ett nytt riksbankshus på den tomt i kvarteret Fyrmörsaren, som finns reserverad, för vilket ändamål det

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

också står 50 miljoner kronor ur riksbankens jubileumsfond till förfogande.

Därutöver har utskottsmajoriteten kommit till det resultatet, att riksgäldsfullmäktige, som är huvudmän för riksdagens lokaler och ekonomiska förvaltning, skall pröva olika möjligheter att erhålla så stora lokalutrymmen som möjligt i Skandinaviska bankens fastighet för att därigenom bereda riksdagsledamöterna arbetsrum. Det alternativ som föreligger redan nu är givetvis att flytta andra lokaliteter från riksdagshuset direkt till Skandinaviska bankens tomma hus, bl. a. Nordiska rådets svenska delegationsskretariat och riksdagsrevisorernas kansli samt därigenom omedelbart få lediga 15 nya rum. I dagarna har det färdigställts fyra arbetsrum i riksdagshusets bottenvåning, vilket tillsammans med de tidigare nämnda rummen innebär en fördubbling av det antal arbetsrum som nu finns i riksdagen. Det är inte heller uteslutet att man alternativt skulle kunna flytta ett eller flera utskott till Skandinaviska bankens lokaler och på så sätt få fram en rad nya arbetsrum.

Hela denna frågeställning anser utskottsmajoriteten att riksgäldsfullmäktige omedelbart bör få ge sig i kast med för att så snabbt som möjligt kunna ordna arbetsrumsfrågan provisoriskt i avvaktan på att ett nytt riksbankshus står färdigt någon gång i början på 1970-talet.

Det har också i debatten framkommit några saker, vilka jag något skall kommentera. Herr Adamsson yrkade i sitt anförande på att ur utskottets skrivning en mening skulle utgå, som gällde att arbetsrummen inte skulle användas under kammarplenum. Det är inte någon prestigeförlust för utskottet om denna mening tas bort, men det gör heller ingenting om den står kvar. Vi anser nämligen att det bara är ett påpekande om en självklar sak när vi framhåller att man inte skall använda arbetsrummen under pågående kammarplenum.

Men om det nu skulle vara någon eller några som har behov av att förbereda sig under en längre debatt så tror jag att det finns tillgång till lediga arbetsrum under pågående plenum; förden skull tror jag alltså inte vi skall behöva ha några större bekymmer.

Herr Turessons propåer och hugskott angående flygelbyggnader har tidigare kommenterats av herr Berglund, och det finns väl ingen anledning att ytterligare behandla dem och röra upp en debatt om den saken. Jag vill bara säga att vi nog inte i fortsättningen bör i onödan komplicera frågan, utan vi bör i stället stanna vid den lösning som utskottsmajoriteten skisserat. Det viktiga är ju att vi så snabbt som möjligt kan få till stånd en lösning på problemet rörande ett nybygge för riksbanken och att vi därigenom får tillgång till riksbankens nuvarande lokaler. Vi tror att det är den bästa lösningen.

Herr Berglund sade att Skandinaviska bankens hus vid Gustav Adolfs torg är så ypperligt, bl. a. ur den synpunkten att det är representativt; det skulle vara lämpligt att riksbankschefen satt i det huset, där han kunde ta emot vilka bankirer som helst. Jag tror att vi lugnt kan skjuta sådana synpunkter i bakgrunden. Huvudsaken för oss är att riksbanken får ett hus som är funktionellt och där man kan arbeta rationellt och att den därigenom kanske kan nedbringa antalet anställda men ändå drivas på ett riktigt sätt. Det är viktigare än att försöka att provisoriskt flytta riksbanken från det ena huset till det andra. Vi tror inte att ett sådant handlingsätt är ekonomiskt försvarbart.

Jag ber att med detta, herr talman, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BERGLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Franzén i Motala sade att det alternativ vi har åberopat är orealistiskt. Han hänvisar också till att man under den överkonjunktur som

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

för närvarande råder inte kan få kvalificerat folk för att göra en utredning.

Jag skulle vilja påminna herr Franzén om att det redan finns en skiss över en omändring av Skandinaviska bankens lokaler för riksbankens behov. Det alternativet föredrogs av generaldirektören för byggnadsstyrelsen vid det tillfälle då vi hade föredragning. Jag tror att man med litet god vilja skall kunna lösa problemen.

Den stora svårigheten är ju, som jag anförde i mitt första anförande, hur man skall kunna ordna in- och utlastningen av sedlar och mynt. Men på denna punkt har man att välja mellan två alternativ, vilka också presenterades vid föredragningen. Jag tror inte att det behöver nämnvärt inkräkta på utredningens tid om den också tar upp denna fråga.

Herr Franzén var också inne på om-dispositionen av kontraktet för den händelse riksbanken skulle flytta in i Skandinaviska bankens lokaler. Det förhåller sig ju så, att Skandinaviska banken har förbehållit sig rätten att ha ett kontor i det huset, men det var väl närmast för att ingen annan affärsbank skulle flytta in i lokalerna om riksdagen övertog huset. Men efter vad jag har hört under hand ställer man inte särskilt stora krav för att gå med på en ändring av detta kontrakt om det blir riksbanken som flyttar in i Skandinaviska bankens nuvarande lokaler, därför att då kan man givetvis förutsätta att ingen annan affärsbank flyttar in i huset.

Jag vill gärna instämma i herr Adamssons yrkande om att meningens i utskottsutlåtandet om användningen av riksdagsmännens rum under plenum skall utgå. Om reservationen skulle falla och det ställs proposition om herr Adamssons yrkande kommer jag att biträda detta.

Jag vill ännu en gång framhålla att när vi besökte Skandinaviska bankens lokaler, så var vi alla överens om att dessa lokaler var ypperliga för riksbankens behov. Det är klart att man måste

sätta arbetsförhållandena i främsta rummet, men för riksbanken är ju också den representativa delen av stor betydelse. Skandinaviska banken flyttar, efter vad jag kan förstå, inte ifrån dessa lokaler på grund av att de är föråldrade, utan därför att de för bankens behov är för små.

Herr LARSSON i Umeå (fp) kort gemäle:

Herr talman! Jag vill först instämma i herr Adamssons yrkande att meningens om arbetsrummens utnyttjande under pågående plenum skall utgå ur utlåtandet. Jag framställde samma yrkande i utskottet, men där vann jag inget gehör för det.

Herr Franzén säger, att utredningen skulle komma att ta längre tid i anspråk om den även kopplades in på alternativet riksbanken. Jag vill slå fast att så ingalunda blir fallet. Det föreligger redan en av riksbanken gjord utredning, och riksbankschefen har inför utskottet framhållit att det är möjligt att provisoriskt flytta över till Skandinaviskhuset efter smärre ändringsarbeten. Detta redovisas också i utlåtandet. Det finns alltså ingen anledning att mot detta förslag åberopa att det skulle förorsaka en fördröjning.

Att reservanterna vill att den föreslagna utredningen skall tillsättas av bankutskottet och redovisa resultatet av sitt arbete till detta beror på att man ju inte gärna kan begära att riksgäldskontoret skall utreda frågan om riksbankens lokaler.

Sedan vill jag fråga — och det är kanske det allra viktigaste: Skall vi med öppna ögon, utan att över huvud taget ha undersökt kostnaderna för detta alternativ, säga att det inte passar för riksbanken och i stället välja ett förslag om att bygga ett bankpalats på en av Stockholms dyraste tomter?

Herr FRANZÉN i Motala (s) kort gemäle:

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

Herr talman! Jag minns också att vi i utskottet hade en diskussion med riksbankschefen. Det är riktigt att han inte var negativt inställd till detta alternativ, ty det är naturligtvis möjligt att provisoriskt flytta över riksbanken från nuvarande lokaler till Skandinaviska bankens hus. Den möjligheten är alla överens om, men utskottsmajoriteten anser inte att det är en lämplig och rationell lösning, och på den uppfattningen bygger den sitt ställningstagande.

Jag vet också att det finns en skiss över de ändringsarbeten som borde företagas i Skandinaviska bankens hus. Men jag har svårt att förstå att en skiss som tillkommit på några dagar skall kunna ligga till grund för ett beslut om dispositionen av detta hus. Jag tror inte att man kommer ifrån att göra en mycket grundlig utredning. Vi är snart inne i juni månad, och det stundar semestrar som sträcker sig över praktiskt taget tre månader. När semestertiden är slut är vi redan framme vid hösten. Vi vet inte heller huruvida några riksdagsledamöter kan lägga sig i selen och delta i denna utredning. Jag tror att det är för optimistiskt att hoppas på att vi redan till höstrikdagen skall kunna ha ett komplett förslag som kan läggas till grund för ett beslut.

När det gäller Skandinaviska bankens rörelse kan man, som jag tidigare sade, endast spekulera om kostnaderna för avlösning. Kanske herr Berglund har uppgifter som visar att det inte kommer att kosta någonting. Det vore ju i så fall bra, men detta är saker som vi inte vet någonting om.

Jag skulle vilja rekommendera reserванterna att läsa sista numret av *Industria*, som innehåller en lång intervju med Skandinaviska bankens chef, bankdirektör Thunholm. Han berättar varför man flyttar från Gustav Adolfs torg till det sedan många år planerade bankhuset. Han betygsätter både det nya och det gamla huset och framhåller därvid, att det nya huset ger mycket stora möj-

ligheter till en rationell drift av banken, vilket kommer att högst väsentligt förbilliga bankrörelsen. Bankdirektör Thunholm är väl den som bäst kan bedöma dessa förhållanden. Det har sagts från bankens sida, att man inte tar hänsyn till det representativa läget vid Gustav Adolfs torg utan att man ser enbart till behovet att få rationella arbetslokaler. Och om ledningen för Skandinaviska banken, som ju består av experter på bankrörelse, anser att det gamla huset vid Gustav Adolfs torg inte fyller anspråken på en modern bankrörelse, hur skall då riksdagen kunna säga, att huset fyller de krav på lokaler som riksbanken har? Jag har mycket svårt att förstå ett sådant resonemang. Jag tror att utskottsmajoritetens förslag är det enda riktiga i detta läge, och därför vidhåller jag mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr BERGLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Att Skandinaviska banken flyttar från de nuvarande lokalerna för att få en rationellare drift är ju alldeles riktigt. Banken har, som jag sade i mitt första anförande, 600 anställda i detta hus, men personalen är sammanlagt dubbelt så stor. Banken vill nu ha hela personalen i en byggnad. Riksbanken har 300 anställda, och jag anser därför att riksbanken gott och väl kan få en rationell drift i ett bankhus som är byggt för 600 anställda.

Herr REGNÉLL (h):

Herr talman! Jag skall inte ta många minuter i anspråk. Jag antecknade mig på talarlistan när jag hörde herr Franzén börja sitt anförande med att säga att det bara var en detalj som skilde utskottsmajoriteten och reserванterna. Jag skulle i stället vilja påstå att mellan utskottsmajoriteten och reserванterna ligger den stora distans som är mellan ett förslag, som inte kan leda någon vart, och ett förslag som skulle ha möjlighet att leda någon vart.

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

Det kravet har rests på de nya arbetsrummen att de skall ligga i nära anslutning till våra övriga arbetslokaler. Jag tror inte att man kan bortse från det kravet. Jag tror också att de, som gör gällande att det rent av vore felaktigt att införa svenska folket skylta med att kammarledamöterna under pågående plenum sitter i sina arbetsrum, har missuppfattat arbetet här i riksdagen. För närvarande är väl 70 å 80 av kammarens 232 ledamöter närvarande i kammaren. Det betyder inte att alla de andra inte arbetar, utan de sitter i läsrum och i krypin på olika håll, upp över öronen begravda i papper som de släpat med sig i portföljen. Det vore väl rimligt att man klart sade ifrån, att varje riksdagsledamot inte har möjlighet att följa debatten över hela fältet utan att det i kammaren förekommer meningsutbyten, som man snabbare tar del av i protokollet eller i tidningsreferaten, och att vi därför även under pågående kammarplena är i vår fulla rätt att arbeta med sådana frågor som vi är specialiserade på och därmed också i vår fulla rätt att kräva lokaler för detta arbete. Arbetsrummen måste därför ha en intern kommunikation med plenisalen. Det kravet fyller de rum som skulle kunna iordningställas i riksbankens nuvarande fastighet.

Inte heller tror jag det är realistiskt att, som utskottsmajoriteten gör, leka med tanken att flytta våra utskott från detta hus till Skandinavbankshuset. Var och en som arbetar inom utskott vet hur viktigt det är att under plenum kunna ha kontakt med sekretariaten, att ha böcker och handlingar till hands och att utskottssekreterarna har möjlighet att såsom nu är fallet, komma ned i plenisalen under pågående sammanträde, o. s. v. Det skulle alltså inte heller vara någon tillfredsställande lösning att flytta över utskottsledamöterna till Skandinavbankshuset.

Här finns nu i fastigheten tvärs över gatan en statlig bank med 300 å 350 an-

ställda, vilken behöver en större lokal för att dess drift skall bli rationell. Här finns vidare ett parlament som har det för trångt. Slutligen finns det i statens hand ett bankhus, vars nuvarande ägare lämnar det därför att de 700 anställda som arbetar i byggnaden fått det för trångt. Nog förefaller det rimligt att kombinera dessa tre fakta, och nog förefaller det rimligt att man vid bedömningen av kombinationsmöjligheterna också håller i minnet att statsmakterna jämt och samt manar till disciplinering i kraven på utbyggnader och höjd standard.

Visst är det i olika sammanhang tillfredsställande att få komma in i ett fräscht och fint nybygge, skraddarsytt efter behoven. Men den ambitionen får vi i kommunerna slå av på. Också staten får i de olika sammanhang där den är huvudman slå av på den ambitionen.

I det läget säger man sig att nog är det rimligt att utreda huruvida det är möjligt att kombinera de fakta som här föreligger. Vi har alltså ett tomt bra bankhus, en trångbodd riksbank som söker lokaler och ett trångbott parlament som skulle kunna få tillgång till angränsande lokaler genom att riksbanken flyttades.

Det är just en sådan utredning som föreslås i utskottsreservationen, till vilken jag i likhet med vad som redan tidigare skett ber att få yrka bifall.

På hemställan av herr förste vice talmannen beslöt kammaren nu kl. 15.32 att ajournera sina förhandlingar till kl. 15.40 för att bereda statsutskottet tillfälle att sammanträda i anledning av att kamrarna stannat i skilda beslut i visst ärende.

Då förhandlingarna kl. 15.40 återupptogs lämnades ordet på begäran till

Herr ADAMSSON (s), som yttrade:
Herr talman! Jag vill erkänna att jag

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

blev litet ledsen när jag hörde herr Regnéll konstatera att ett bifall till utskottsmajoritetens förslag inte kommer att leda någon vart.

Det förhåller sig ändå så, ärade kammarledamöter, att första kammaren har beslutat att följa utskottsmajoritetens förslag och godkänna dess skrivning. Vi vet inte vad ett annat beslut i denna kammare kommer att leda till — utöver att det i varje fall måste föranleda en sammanjämkning. Med hänsyn till att riksdagen nu befinner sig i ett skede då stora svårigheter föreligger att få till stånd en praktisk lösning av detta problem vädjar jag som motionär till kammarledamöterna att bifalla utskottsmajoritetens förslag.

Det skulle också göra ett ganska egendomligt intryck på den svenska allmänheten om de båda kamrarna stannade i olika beslut i en fråga som så intimt berör våra arbetsmöjligheter och där vi ändå, såvitt jag förstår, är ganska samstämmiga i vår uppfattning om behovet av att skapa tillräckliga och tillfredsställande arbetslokaler.

Jag tror inte heller att man har anledning att fälla ett så negativt yttrande om utskottsmajoritetens förslag som bankoutskottets ordförande gjorde. Möjligheten finns dock att flytta ut skottet till lokaler i Skandinaviska bankens hus. Även om jag medger att detta för med sig vissa organisatoriska svårigheter tror jag inte att dessa är oöverstigliga. Det böra vara möjligt att i de nuvarande utskottsvåningarna skapa arbetsrum i ganska stor omfattning. På det sättet skulle vi i varje fall uppnå en dellösning av frågan om arbetsrum för riksdagsledamöterna.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottsmajoritetens förslag.

Vidare anförde:

Herr FRANZEN i Motala (s):

Herr talman! Jag begärde närmast ordet för att göra ungefär samma re-

flexion som herr Adamsson angående utskottets vidare behandling av detta ärende. Också jag vädjar till kammarens ledamöter att följa utskottets förslag.

Det var ett par saker som jag ville kommentera något ytterligare. Herr Regnéll har den uppfattningen att utskottsmajoriteten leker med tanken att på ett som han tycker oriktigt sätt flytta utskottslokalerna från detta hus till Skandinaviska bankens fastighet. Vi leker inte alls med den tanken, utan vi har sagt att det kunde vara värt att pröva ett sådant alternativ, därest man kunde flytta ut ett eller flera utskott. Vi är övertygade om att det är lämpligt att ha arbetsrummen i själva riksdagshuset, och därför kan det vara riktigt att ta upp denna sak i debatten.

Det talas så självsäkert om att Skandinaviska bankens fastighet ur alla synpunkter skulle vara tillfredsställande för riksbankens behov. Det är den inte, vilket klart framgått av de föredragningar vi har haft med riksbanksledningen, riksbankschefen och andra som har haft med saken att skaffa. Riksbanksledningen säger visserligen att det finns möjlighet att flytta in i Skandinaviska bankens lokaler men att dessa inte är förstklassiga för riksbankens verksamhet. Man har vid en genomgång talat om för oss att kassavalven är otillräckliga och att huset inte är väl disponerat. Med hänsyn till den stora bankhallen som går genom praktiskt taget hela huset, är det mycket svårt att inrätta tillfredsställande lokaler där, och det skulle föra med sig oerhört stora kostnader att bygga om huset, som är mer än 50 år gammalt. Vi vet vad det kostar att börja riva i gamla hus.

Därför tror vi inte att det är ett bra alternativ att flytta riksbanken dit. Om man tänker sig att provisoriskt flytta riksbanken, får man kanske göra en ombyggnad som kostar åtskilliga miljoner kronor. Sedan beslutar man kanske att bygga ett nytt riksbankshus i kvarteret Fyrmörsaren, och då står man där med

Arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.

ett bankhus som man ytterligare får lägga ner åtskilliga miljoner på för att bygga om det för annat ändamål.

Vi anser sålunda att utskottsmajoritetens förslag är det enda vettiga och att andra kammaren i det läget bör följa det beslut som första kammaren tidigare i dag har fattat.

Herr REGNELL (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Franzéns inlägg präglas av den i och för sig mycket förståeliga viljan att i varje fall nå det bästa. Men då skall man erinra om det gamla uttrycket att det bästa inte får vara fiende till det goda. Nog förefaller det att vara en god lösning — när man nu har en enligt byggnadsexpertisen gedigen och fin banklokal — att dit flytta en verksamhet som sysselsätter ungefär hälften så stor personal som den som för närvarande arbetar i lokalen. Varje annat ianspråktagande av Skandinaviska bankens hus kommer ju också att kräva ombyggnadskostnader, kostnader för projektering m. m. Dem kommer man under inga förhållanden ifrån.

Nej, jag tror att min pessimism är helt välgrundad, när jag tillåter mig att säga att utskottsmajoritetens förslag inte kommer att leda någon vart. Vi kommer att finna att vi inte är betjänta av arbetsrum på ett så långt avstånd från riksdagshuset. Vi kommer att finna att utskottslokalerna — den tanken leker faktiskt majoriteten med, herr Franzén — icke heller lämpligen kan flyttas dit. Och vi kommer att finna att detta — eftersom riksbankshuset tidigast 1973 kommer att stå till riksdagens förfogande — kommer att innebära att vi dömer riksdagens kamrar till ytterligare minst åtta års tillvaro under de besvärliga arbetsförhållanden som vi nu har.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! I min egenskap av motionär kanske jag kan få säga ett par ord, men ingalunda för att kommentera de många synpunkter som har framförts

här från reservanterna och majoritetsanhängarna.

Jag vill bara komma med två eller tre reflexioner. Först och främst är det utomordentligt glädjande att här råder en fullständig enighet om att det är en angelägen sak att riksdagens ledamöter får arbetsrum och att detta problem bör lösas snarast möjligt. Jag uppfattar det så, att denna enighet måste ha stor betydelse när de utredningar skall utföras som under alla omständigheter kommer till stånd.

När man nu skall välja mellan att ansluta sig till reservanternas förslag eller till utskottsmajoritetens förslag så ligger det väl, såvitt jag förstår, till på det sättet, att utsiktarna är rätt stora för att det blir utskottsmajoritetens förslag till yrkande som segrar. Jag är visserligen alltid emot argumentet, att första kammaren har gjort si eller så, eftersom andra kammaren inte är något bihang till första kammaren, men om jag tar i betraktande såväl dagens debatt här som röstsiffrorna på annat håll, så kommer jag till den slutsatsen, att här är betydande utsikter för att utskottsmajoritetens yrkande går igenom.

Då har jag ställt mig frågan: Vad är det i majoritetens ståndpunkt som ur de synpunkter som är företrädda i reservationen ter sig särskilt beklagligt? Om man skall få någon ändring av majoritetsbeslutet, vad är det då som skulle vara särskilt viktigt? Det förefaller mig som om majoritetens ståndpunkt vore svår att försvara, framför allt i ett avseende: man binder sig utan närmare utredning för att det skall byggas ett nytt och säkerligen mycket dyrbart riksbankshus. Varför på detta stadium göra en så hård bindning, att utredningen inte på denna punkt kan ha litet friare händer? Över huvud taget finns här inga ordentliga kostnadskalkyler. Skulle inte detta kunna motivera att man gav utredningen något friare händer?

Herr talman! Jag kommer till den slutsatsen, att om man verkligen vill

Arbetsrum för riksdagens ledamöter m. m.

försöka att inte göra denna motsättning starkare än den är, så skulle man genom att förkorta majoritetens motivering, med bibehållande av majoritetens yrkande, kunna uppnå att en kommande utredning — och en sådan måste komma — får större rörelsefrihet. Jag tillåter mig därför föreslå att, om utskotts-majoritetens yrkande accepteras av kammaren, man i motiveringen låter sid. 6 utom de två första raderna samt sid. 7 ända fram till ordet »Åberopande» utgå. Man kan säga att motiveringen blir knapphändig, men det viktigaste är ju inte utförligheten, utan det viktigaste är att utredningen på det sättet skulle få en helt annan handlingsfrihet.

Jag förstår att det på detta stadium kan vara svårt att åstadkomma en sådan ändring. Jag tycker emellertid ändå att det skulle vara tillfredsställande om det visade sig vara möjligt att denna fråga, som gällde ett gemensamt och mycket starkt intresse, att arbetsrumsfrågan blir ordnad, kunde lösas åtminstone i huvudsak i samförstånd. I grund och botten är ju syftemålet för alla parter här detsamma.

Herr talman! Min hemställan behöver jag kanske inte upprepa. Det är den angivna förkortningen av motiveringen. Den frågan blir ju aktuell endast för den händelse utskottsmajoritetens kläm skulle accepteras.

Härmed var överläggningen slutad.

Hemställan

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller

bankoutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 36, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Hilding m. fl.

Sedan kammarens ledamöter häfter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 109 ja och 98 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

Motiveringen

Herr förste vice talmannen gav propositioner på 1:o) godkännande av utskottets motivering; 2:o) godkännande av utskottets motivering med den av herr Adamsson under överläggningen föreslagna ändringen, att ur sista stycket på s. 6 utginge meningen: »I detta sammanhang vill utskottet framhålla, att arbetsrummen för ledamöterna givetvis är avsedda att användas under tid då kammarplena icke pågår.»; samt 3:o) godkännande av utskottets motivering med den av herr Ohlin under överläggningen föreslagna ändringen, att ur motiveringen utginge det avsnitt, som på s. 6 började med orden »Det först antydda» och på s. 7 slutade med orden »innevarande års riksdag.»; och fann herr förste vice talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ohlin begärde likväl votering, i anledning varav herr förste vice talmannen för bestämmande av kontrapositionen

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr förste vice talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapositionen begärde dock herr Ohlin votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående motiveringen i bankoutskottets utlåtande nr 36 antager det förslag, som innefattas i det av herr Adamsson under överläggningen framställda yrkandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av herr Ohlin under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 105 ja och 98 nej, varjämte 13 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren godkänner bankoutskottets motivering i utskottets utlåtande nr 36, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets motivering med den av herr Adamsson under överläggningen föreslagna ändringen.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstade för nej-propositionen och att kammaren alltså godkänt utskottets motivering med den av herr Adamsson under överläggningen föreslagna ändringen.

§ 17

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65 till Förvärv av kvarteret Vinstocken inom Nedre Norrmalm i Stockholm jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65, i vad propositionen avser staten för statens allmänna fastighetsfond.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 18

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 26 februari 1965 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad pro-

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

position, nr 87, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till förordning angående ändring i förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt.

Beräffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

Härigenom förordnas, att 10 § 1 mom., 11 §, 12 § 2 och 3 mom., 19, 62 och 72 §§ förordningen den 1 december 1959 om allmän varuskatt samt anvisningarna till 11, 12, 15, 16 och 18 §§ samma förordning skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

10 §.

1 mom. Från skatteplikt — — — — — krossat skick.

8. Läkemedel, som försäljes enligt recept eller till sjukhus.

8. Läkemedel, som tillhandahållas enligt recept eller till sjukhus eller införs till riket i anslutning till sådant tillhandahållande.

Anvisningar

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

till 12 §.

Frågan, huruvida yrkesmässighet föreligger, får bedömas främst med hänsyn till omfattningen av och syftet med verksamheten. Sålunda föreligger icke skattskyldighet exempelvis vid försäljning av personlig lösegendom.

Verksamhet anses som yrkesmässig, om inkomst av verksamheten enligt kommunalskattelagen är att hänföra till intäkt av rörelse. Även annan verksamhet anses som yrkesmässig, om den innefattar icke enbart tillfälligt tillhandahållande av skattepliktiga varor och tjänstprestationer till konsument. Verksamhet som staten eller kommun bedriver med syfte uteslutande att tillgodose egna behov anses dock som yrkesmässig endast om den sker i bolagsform eller i liknande form. Detta gäller även när verksamheten anordnats i samverkan mellan staten och kommun eller mellan kommuner och skattskyldighet enligt vad nyss sagts icke föreläggat, om var och en av de samverkande bedrivit motsvarande verksamhet för egna behov. Med kommun avses här även landstingskommun.

Tillhandahållande av — — — — — hans kontor.

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

Till utskottet hade hänvisats följande i *anledning av propositionen väckta motioner*, nämligen

I. de likalydande motionerna I: 704 av herr *Gösta Jacobsson* och fru *Segerstedt Wiberg* samt II: 831 av herrar *Nelander* och *Thylén*, vari hemställdts, »att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 87 måtte besluta att den nu gällande i princip generella skattefriheten för fiskefartyg utsträcks till att omfatta förutom bogserbåtar jämväl räddningskryssare»;

II. de likalydande motionerna I: 728 av herr *Stefanson* och II: 852 av herr *Nordgren*;

III. de likalydande motionerna I: 729 av herr *Stefanson m. fl.* och II: 853 av herr *Nordgren m. fl.*, vari hemställdts, »att riksdagen måtte avslå proposition nr 87 såvitt gäller fjärde och femte punkterna i anvisningarna till 12 § förordningen om allmän varuskatt».

Till behandling i detta sammanhang hade utskottet jämväl upptagit följande vid riksdagens början väckta, till bevillningsutskottet hänvisade *motioner*, nämligen

I. de likalydande motionerna I: 204 av herrar *Källqvist* och *Svanström* samt II: 257 av fru *Gärde Widemar* och herr *Mattsson*, vari hemställdts,

»1) att riksdagen måtte besluta, att konst som försäljes å utställning av vederbörande konstnärs verk må vara undantagen från den allmänna varuskatten, samt

2) att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till härför erforderlig författningsändring»;

II. de likalydande motionerna I: 305 av herr *Stefanson m. fl.* samt II: 374 av herrar *Nordgren* och *Westberg*, vari hemställdts, att riksdagen måtte besluta att fr. o. m. den 1 juli 1965 undanta dentaltekniska alster från den allmänna varuskatten och sålunda antaga i motionerna framlagt förslag till förordning angående ändring av 10 § 1 mom.

förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt;

III. de likalydande motionerna I: 484 av herr *Sveningsson* och II: 581 av herr *Nordgren m. fl.*, vari hemställdts, att riksdagen måtte antaga i dessa motioner framlagt förslag till förordning angående ändrad lydelse av 13 § förordningen den 1 december 1959 (nr 507) angående allmän varuskatt.

Vidare hade utskottet till behandling i detta sammanhang upptagit följande i *anledning av propositionen nr 14 väckta motioner*, nämligen

I. de likalydande motionerna I: 619 av herr *Helge Karlsson m. fl.* och II: 730 av herr *Johansson* i Öckerö *m. fl.*, vari hemställdts, att riksdagen måtte antaga i motionerna framlagt förslag till förordning om ändrad lydelse av 10 § förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt;

II. de likalydande motionerna I: 626 av herr *Ferdinand Nilsson* samt II: 743 av herrar *Svensson* i Vä och *Börjesson* i Glömminge, i vad motionärerna hemställt

»1) att riksdagen måtte besluta tillägg till 10 § 1 mom. förordningen om allmän varuskatt varigenom från skatteplikt undantages företagares uttag ur egen rörelse för eget och familjens hushållsbehov, samt

2) att riksskattenämnden måtte fastställa viss övre gräns för omfattningen av sådana uttag som möjliggör minskat trassel för det stora flertalet småföretagare men förhindrar missbruk»;

III. de likalydande motionerna I: 627 av herr *Stefanson* och II: 738 av herr *Nordgren m. fl.*, vari hemställdts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte jämlikt 10 § 2 mom. förordningen om allmän varuskatt förordna att från allmän varuskatt undantoges reparations- och underhållsarbeten samt service på lös egendom för produktionsändamål.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen — med förklarande

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 87 icke kunnat av riksdagen oförändrad antagas och med bifall till de likalydande motionerna I: 704 av herr Gösta Jacobsson och fru Segerstedt Wiberg samt II: 831 av herrar Nelander och Thylén samt i anledning av de likalydande motionerna I: 619 av herr Helge Karlsson m. fl. och II: 730 av herr

Johansson i Öckerö m. fl. — måtte antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående ändring i förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt med de ändringar, att 10 § 1 mom. och anvisningarna till 10 och 18 §§ erhöles följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

10 §.

1 m o m. Från skatteplikt — — — — — krossat skick.

5. Fiskefartyg, bogserbåtar, andra fartyg med en nettodräktighet av minst 20 registerton och luftfartyg samt delar och tillbehör till fartyg som avses i denna punkt eller till luftfartyg.

5. Fiskefartyg, bogserbåtar, *livräddningskryssare*, andra fartyg med en nettodräktighet av minst 20 registerton och luftfartyg samt delar och tillbehör till fartyg som avses i denna punkt eller till luftfartyg.

6. Krigsmateriel, som — — — — — utan vederlag.

(Nuvarande lydelse)

(Utskottets förslag)

**Anvisningar
till 10 §.**

Undantaget från — — — — — liknande sätt.

Med d r i v m e d e l — — — — — av butiksvara.

Undantaget för — — — — — av detaljhandlare.

Till f a r t y g hänföres icke sådana farkoster, i fråga om vilka förflyttningen är av underordnad betydelse i förhållande till huvuduppgiften. Med denna till gällande tulltaxa anknutna avgränsning följer, att exempelvis fryskepp, flodsprutor, mudderverk, pontonkranar och flytdockor utgöra skattepliktiga varor.

Till f a r t y g hänföres icke sådana farkoster, i fråga om vilka förflyttningen är av underordnad betydelse i förhållande till huvuduppgiften. Med denna till gällande tulltaxa anknutna avgränsning följer, att exempelvis fryskepp, flodsprutor, mudderverk, pontonkranar och flytdockor utgöra skattepliktiga varor. *Undantaget för livräddningskryssare gäller endast vid tillhandahållande av sådant fartyg till Svenska sällskapet för räddning af skeppsbrutne.*

Undantaget för — — — — — hemvärnets verksamhet.

till 18 §.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

Avdragsrätt enligt — — — — — allmän varuskatt.

Med m a t e r i a l — — — — — ett år.

Till material hänföres vidare vara som är avsedd att användas för yrkesmässig uthyrning i förening med tillhandahållande av tvättjänst, s. k. utbyttestvätt.

Till material hänföres vidare *större nätredskap, avsett för yrkesmässigt fiske och nät till sådant redskap, ävensom* vara som är avsedd att användas för yrkesmässig uthyrning i förening med

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

tillhandahållande av tvättjänst, s. k. utbytestvätt.

B) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 204 av herrar Källqvist och Svanström samt II: 257 av fru Gärde Widemar och herr Mattsson,

2) de likalydande motionerna I: 305 av herr Stefanson m. fl. samt II: 374 av herrar Nordgren och Westberg,

3) de likalydande motionerna I: 484 av herr Sveningsson och II: 581 av herr Nordgren m. fl.,

4) de likalydande motionerna I: 619 av herr Helge Karlsson m. fl. och II: 730 av herr Johansson i Öckerö m. fl.,

5) de likalydande motionerna I: 626 av herr Ferdinand Nilsson samt II: 743 av herrar Svensson i Vä och Börjesson i Glömminge, i vad motionerna behandlades i detta betänkande,

6) de likalydande motionerna I: 627 av herr Stefanson och II: 738 av herr Nordgren m. fl.,

7) de likalydande motionerna I: 728 av herr Stefanson och II: 852 av herr Nordgren, ävensom

8) de likalydande motionerna I: 729 av herr Stefanson m. fl. och II: 853 av herr Nordgren m. fl.,

måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Stefanson, Yngve Nilsson, Lundström, Gösta Jacobsson, Sundin, Magnusson* i Borås, *Gustafson* i Göteborg, *Vigelsbo, Öhvall* och *Börjesson* i Falköping, vilka — under åberopande av de likalydande motionerna I: 204 av herrar Källqvist och Svanström samt II: 257 av fru Gärde Widemar och herr Mattsson — ansett att utskottet i anledning av nämnda motioner bort hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl.

Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t med stöd av 10 § 2 mom. förordningen om allmän varuskatt måtte förordna om undantag från skatteplikt för konst, som av vederbörande konstnär försålles å utställning;

2) av herrar *Stefanson, Yngve Nilsson, Lundström, Gösta Jacobsson, Sundin, Magnusson* i Borås, *Gustafson* i Göteborg, *Vigelsbo, Öhvall* och *Börjesson* i Falköping, vilka — under åberopande av innehållet i de likalydande motionerna I: 305 av herr Stefanson m. fl. samt II: 374 av herrar Nordgren och Westberg — ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionärernas förslag att från allmän varuskatt undantaga dentaltekniska alster och sålunda bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till förenämnda motioner antaga det vid motionerna fogade förslaget till förordning angående ändring av 10 § 1 mom. förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt;

3) av herrar *Stefanson, Yngve Nilsson, Gösta Jacobsson, Sundin, Magnusson* i Borås, *Vigelsbo, Öhvall* och *Börjesson* i Falköping, vilka — under åberopande av de likalydande motionerna I: 627 av herr Stefanson och II: 738 av herr Nordgren m. fl. — ansett, att utskottet i anledning av motionärernas förslag rörande undantag från allmän varuskatt av reparations- och underhållsarbeten samt service på lös egendom för produktionsändamål bort hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning i syfte att från allmän varuskatt undantaga reparations- och underhållsarbeten samt service på lös egendom för produktionsändamål;

4) av herrar *Stefanson, Yngve Nils-*

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

son, Gösta Jacobsson, Magnusson i Borås och Öhvall, vilka — under återopande av innehållet i de likalydande motionerna I: 484 av herr Sveningsson och II: 581 av herr Nordgren m. fl. — ansett, att utskottet bort tillstyrka det i nämnda motioner framställda yrkandet och att utskottet därför bort hemställa, att riksdagen i anledning av förenämnda motioner måtte antaga följande

Förslag

till

förordning angående ändrad lydelse av 13 § förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt

Härigenom förordnas, att 13 § förordningen den 1 december 1959 om allmän varuskatt och anvisningarna till 13 § samma förordning skola erhålla följande ändrade lydelse:

13 §.

Skattskyldighet föreligger icke

a) vid uttag ur rörelse av skattepliktiga varor i allenast ringa omfattning,

b) vid försäljning eller uttag av till driften hörande maskiner, inventarier och dylikt.

Anvisningar

till 13 §.

Med försäljning är vid tillämpning av 13 § första stycket b) att jämställa överlåtelse av maskiner, inventarier och dylikt vid avyttring av rörelse, vid fusioner eller vid liknande transaktioner.

Med b e g a g n a d e — — — vissa fall.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1965.

5) av herrar *Vigelsbo* och *Börjesson* i Falköping, vilka ansett att utskottet under punkten A) bort hemställa,

I) att riksdagen — i anledning av de likalydande motionerna I: 626 av herr Ferdinand Nilsson samt II: 743 av herrar Svensson i Vä och Börjesson i Glömminge — måtte antaga det vid proposi-

tionen fogade förslaget till förordning angående ändring i förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt med jämväl de ändringarna att 13, 63 och 65 §§ samt anvisningarna till 63 och 65 §§ erhöle följande lydelse:

13 §.

Skattskyldighet föreligger icke

a) beträffande uttag ur rörelse av skattepliktiga varor för den skattskyldiges, hans familjs eller övriga hushållsmedlemmars räkning eller eljest vid tillhandahållande av skattepliktiga varor och tjänsteprestationer samt uttag ur rörelse av skattepliktiga varor i allenast ringa omfattning,

b) vid tjänsteprestation med avseende å kläder eller andra textilvaror, där den som utför prestationen icke har fast driftställe för verksamheten,

c) vid försäljning eller uttag av till driften hörande maskiner, inventarier och dylikt.

Skattskyldighet föreligger — — — 1 800 kilogram.

63 §.

Skattskyldighet åvilar ägare eller brukare av jordbruksfastighet, som till konsument försäljer eller uttager sådan produkt från jordbruket eller dess binäringar som enligt denna förordning är att hänföra till skattepliktig vara.

Skattskyldighet föreligger — — — ringa omfattning.

I fråga — — — motsvarande tillämpning.

(Se vidare anvisningarna.)

65 §.

I fråga — — — till efterrättelse.

Taxering till allmän varuskatt skall avse den skattepliktiga omsättningen under beskattningsåret och verkställas av vederbörande taxeringsnämnd i samband med inkomsttaxeringen.

Av taxeringsnämnd — — — i inkomstlängden.

I stället — — — tillämpliga delar.

(Se vidare anvisningarna.)

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

Anvisningar
till 63 §.

Skattskyldigheten enligt denna paragraf omfattar skattskyldigs försäljning av produkter från jordbruket eller dess binärningar, t. ex. mjölk, ägg, kött, fläsk, potatis och grönsaker, till den vilken enligt anvisningarna till 12 § är att anse såsom konsument.

till 65 §.

Den skattepliktiga omsättningen beräknas med ledning av de uppgifter angående konsumentförsäljning, vilka lämnats i den allmänna självdeklarationen.

II) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att riksskattenämnden erhöles i uppdrag att fastställa den övre gränsen för här avsedda skattefria uttag ur egen rörelse, så att flertalet mindre företag eller rörelser befriades från den allmänna varuskatten vid uttag för det egna hushållets skäliga behov och så att missbruk av denna rätt effektivt förhindrades;

6) av herrar *Stefanson, Yngve Nilsson, Lundström, Gösta Jacobsson, Sundin, Magnusson* i Borås, *Gustafson* i Göteborg, *Vigelsbo, Öhvall* och *Börjesson* i Falköping, vilka ansett att utskottet under punkten A) bort hemställa,

att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 729 av herr *Stefanson* m. fl. och II: 853 av herr *Nordgren* m. fl. måtte antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående ändring i förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt, med den ändringen att anvisningarna till 12 § erhöles följande lydelse:

Anvisningar
till 12 §.

Verksamhet anses som yrkesmässig, om inkomst av verksamheten enligt kommunalskattelagen är att hänföra till intäkt av rörelse. Även annan verksamhet anses som yrkesmässig, om den innefattar icke enbart tillfälligt tillhan-

dahållande av skattepliktiga varor och tjänsteprestationer till konsument.

Tillhandahållande av — — — hans kontor.

Utskottets hemställda föredrogs; och anförde därvid:

Herr **MAGNUSSON** i Borås (h):

Herr talman! Vid detta bevillningsutskottsbetänkande beträffande förändringar i varuskatteförordningen har fogats en del reservationer. Jag skall i all korthet motivera vad dessa innebär.

Reservationen nr 1 avser befrielse från betalning av omsättningsskatt, när konst försäljes av konstnärer på utställning. Herr *Gustafson* i Göteborg kommer att motivera denna reservation närmare. Jag ber att få yrka bifall till den reservationen.

Reservationen nr 2 avser undantag från skyldighet att erlagga omsättningsskatt för dentaltekniska alster. För närvarande är det så att när dentaltekniska arbeten utföres hos tandläkare, utgår inte någon omsättningsskatt på det utförda arbetet. Utföres däremot detta arbete, vilket för närvarande är det vanliga, på speciella dentaltekniska laboratorier, blir dessa arbeten föremål för varubeskattning. Enligt förordningen är dentaltekniska alster undantagna från beskattningen, men på grund av att arbetet utföres på ett annat sätt än man har förutsatt kommer detta att bli föremål för beskattning, vilket är otillfredsställande.

Reservationen nr 3 avser reparationsarbeten. Det är ungefär samma princip som tillämpas därvidlag. När ett företag har egen reparationsverkstad behöver det inte erläggas någon varuskatt annat än på material, sålunda inte på det utförda arbetet. Om reparationsarbetet i stället skulle utföras på en annan verkstad blir såväl materialet som arbetet föremål för varubeskattning. Det är också ett förhållande som ingalunda är tillfredsställande.

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

Reservationen nr 4 avser s. k. fritidsarbeten. Det är fråga om vissa mindre arbeten som går fria från varubeskattning. När arbetstiden förkortas och allt fler har lediga lördagar utföres mer och mer arbete som fritidssysselsättning. Med hänsyn till angelägenheten av normala konkurrensförhållanden är det av utomordentligt stort värde att även sådant fritidsarbete blir beskattat. Utskottet säger att det är i första hand fråga om ett inkomstskatteproblem och talar om omöjligheten att kunna kontrollera att dessa inkomster blir föremål för inkomstbeskattning. Därför resignerar man tydligen från utskottets sida och menar att det är lika bra att dessa arbeten är fria från varubeskattning. Jag tycker att det är ett egendomligt resonemang. När varuskatten numera kommer att bli så hög som 10 procent får sådana här förhållanden icke önskvärda resultat i konkurrens hänseende. Därför är det av utomordentligt stor vikt att detta rättas till.

Reservationen nr 6 behandlar en alldeles ny fråga. Det är nu meningens att när ett arbete av en statlig institution t. ex. utföres för en kommunal sådan, så skall inte någon varuskatt erläggas. Problemet har kommit upp därigenom att försvarets fabriksverk sätter upp stora tvätterier som sedan skall tvätta åt landsting och kommuner. Nu menar man i propositionen att detta bör vara fritt från omsättningsskatt.

Här ger man sig in på ett mycket allvarligt problem. Det är en principfråga av mycket stora mått, när man på detta sätt använder beskattningsreglerna för att förändra konkurrensförhållandena — ty det är faktiskt vad man här vill göra. Om t. ex. en kommunal institution skall begära en offert och får en sådan både från ett privat företag och från t. ex. försvarets fabriksstyrelse, måste vederbörande räkna med att det enskilda företagets offert blir 10 procent dyrare på grund av det beskattningsförhållande som föreligger. Detta är anled-

ningen till att vi reseranter anser det nödvändigt att säga nej. Det förvånar mig att man på detta sätt vill utnyttja beskattningsförhållandena för att därigenom göra det möjligt att i det allmänna regi driva en verksamhet som lika gärna kunde ha drivits genom privat verksamhet.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 3, 4 och 6.

I detta anförande, under vilket herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna, instämde herr Nordgren (h).

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! De frågor som behandlas i detta betänkande gäller förändringar av den nuvarande omsättningsskatten. Vi hoppas snart få förslag till en ny form av indirekt beskattning, en mervärdeskatt. En sådan skulle lösa en del av de problem som vi här diskuterar.

I avvaktan på denna mervärdeskatt anser jag det vara mycket glädjande att departementschefen i propositionen gjort en ändring av materialbegreppet som kommer att vara till stor fördel för produktionen och näringslivet. Jag anser också att de förändringar som utskottet gjort i departementschefens förslag, nämligen att från omsättningsskatt skall undantagas dels livräddningskryssare över huvud taget, dels de tyngre redskap som användes för yrkesfiske, är betydelsefulla.

I fråga om reservationerna vill jag med den motivering som utskottets ärade ordförande angivit ansluta mig till hans yrkanden beträffande reservationerna nr 2 och 6.

Till ett par reservationer, nr 3 och 4, har jag för min del inte kunnat ansluta mig. Reservation nr 3 gäller reparationer o. d. I den frågan har jag precis samma principiella inställning som reservationerna. Får vi en mervärdeskatt löses emellertid problemet automatiskt. Jag anser att det är utomordentligt svårt att

Andring i förordningen om allmän varuskatt

tekniskt lösa detta problem inom den nuvarande omsättningsskattens ram. Det går inte utan mycket långa och krävande utredningar, och eftersom jag menar att ett förslag om mervärdesskatt snart kommer att framläggas anser jag inte att den utredning som yrkas i reservationen är aktuell.

Vad beträffar reservation nr 4 tror jag att det skulle medföra ganska stora administrativa svårigheter att ta bort den nuvarande gränsen på 1 000 kronor om året i omsättning under vilken gräns omsättningsskatt inte tages ut.

Det problem beträffande konkurrensen från »fritidsföretagare» och andra som här nämnts bör kunna lösas på andra vägar, som inte åstadkommer lika stora administrativa svårigheter.

Allra sist vill jag, herr talman, säga några ord om reservation nr 1 som gäller omsättningsskatt på sådan konst som försäljes av konstnärerna utanför deras egna ateljéer, d. v. s. på konstutställningar och sådant.

Om det är förståeligt att partipolitiska motiv legat bakom ställningstagandet till vissa av de frågor jag tidigare berört, bör sådana hänsyn knappast diktera inställningen på den punkt det här gäller. Sedan oppositionen vid en gemensam votering för några år sedan drivit igenom ett beslut i sådan riktning, är vi här i riksdagen överens om att konst som konstnärer försäljer direkt från sina ateljéer inte skall vara belagd med omsättningsskatt. Det finns också många skäl som talar för detta.

Nu vill reservanterna i likhet med Konstnärernas riksorganisation att gränsen för uttagande av omsättningsskatt skall dras mellan konst som över huvud taget försäljes av konstnärerna själva och konst som försäljes i den kommersiella konsthandeln och som enligt allas mening skall vara belagd med omsättningsskatt. Vi anser att den nuvarande gränsdragningen är olycklig och dessutom synnerligen svårkontrollerad. Om en konstnär t. ex. hänger upp

sina tavlor i sin ateljé och sätter ut en annons i tidningen: »Välkomna till min ateljé, där det finns tavlor som ni kan få köpa!», då är denna försäljning belagd med omsättningsskatt. Om han däremot säljer tavlorna under hand, utgår icke omsättningsskatt.

Herr talman! Inom allmänna skatteberedningen funderade vi mycket på detta problem och kom därvid enhälligt till samma principiella uppfattning som reservanterna i dag har, nämligen att gränsen bör gå mellan å ena sidan försäljning av konst från konstnärerna själva och å andra sidan försäljning genom konsthandeln.

Utskottsmajoriteten frambåller på s. 18 att en skattefrihet av detta slag skulle skapa administrativa problem. För min del anser jag att det blir mindre administrativa problem med den ordning som reservanterna föreslår.

Vidare frambåller utskottsmajoriteten att en sådan skattefrihet främst skulle gynna de konstnärer vilka har det minsta behovet av ett stöd. Jag måste, herr talman, tyvärr säga att detta utskottsmajoritetens uttalande vittnar om en fullkomlig obehaktskap med rådande förhållanden. I verkligheten förhåller det sig precis tvärtom. För att unga konstnärer skall ha möjlighet att sälja sina verk måste de ordna en utställning. Denna debututställning, deras första separatutställning, är i de allra flesta fall rent ekonomiskt en synnerligen dålig affär för dem. Många gånger får konstnären själv betala 1 000 kronor eller mera för att över huvud taget kunna ordna utställningen. Inkomsterna av försäljningen räcker nämligen ofta inte ens för att bestrida de kostnader som är förenade med utställningen. Han måste ändå ha en utställning för att hans verk skall bli recenserade eller över huvud taget bedömda.

En skattefrihet av det slag som reservanterna föreslagit och som står i överensstämmelse med vad Konstnärernas riksorganisation har begärt och skatte-

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

beredningen enhälligt uttalat sig för skulle alltså gagna de yngre konstnärerna som verkligen behöver en lättnad. Däremot skulle den ha relativt liten betydelse för de redan etablerade konstnärerna.

Herr talman! Mitt uttalande om att detta knappast kan vara någon partipolitisk fråga får stöd av det ställningstagande som Stockholms Arbetarekommun gjort. Herr Arvidson har tydligen begärt ordet, och jag skall med stort intresse lyssna till vad han kommer att säga. Stockholms Arbetarekommun auktoriserade vid årets förstamajdemonstration ett plakat med inskriften »Ingen varuskatt på konst». Har man den 1 maj intagit denna ståndpunkt, kan man inte gärna några veckor därefter rösta på rakt motsatt sätt. Därför förutsätter jag att voteringen kommer att visa att detta icke är någon partipolitisk fråga, utan en fråga som bedömes från andra utgångspunkter och där reservanternas och Stockholms Arbetarekommun befinner sig på samma linje.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation nr 1.

I detta anförande instämde fru *Gärde Widemar* och herr *Westberg* (båda fp).

Herr SVENSSON i Vä (cp):

Herr talman! I de likalydande motionerna I: 626 av herr Ferdinand Nilsson samt II: 743 av mig och herr Börjesson i Glömminge hemställes om sådan ändring av förordningen om allmän varuskatt att företagares uttag av produkter från egen rörelse för det egna hushållets behov icke skall vara belagt med omsättningsskatt.

Avsikten med motionerna är att befria i första hand småföretagarna från ett besvärligt skattetrassel. Det rör sig här om ett stort antal små uttag, som tillför statsverket ganska obetydliga skatteinkomster. Den särskilda deklARATIONEN för allmän varuskatt på varor, som ägare och brukare av jordbruksfastighet uttager för egen användning

eller försäljning vid gården, visar att för budgetåret 1962/63 inbetalades till statsverket sammanlagt 12,3 miljoner kronor och för budgetåret 1963/64 18,1 miljoner kronor. För budgetåret 1964/65 beräknas 17,5 miljoner kronor inflyta i sådan varuskatt. Detta belopp gäller alltså icke endast ägarfamiljernas förbrukning, utan även den direkta försäljningen vid gården.

Vi har tyckt att det är rätt orimligt med denna mängd av småposter som ändå ger statsverket så liten inkomst. Utskottet finner emellertid att undantag från beskattning vid uttag för eget behov måste te sig som en stötande skatteorättvisa för alla som inte skulle få möjlighet till samma förmån och därför har motionerna avstyrkts. Denna stötande orättvisa skulle man väl i rätt stor utsträckning kunna eliminera om man, som vi har föreslagit, uppdrar åt riksskattenämnden att fastställa en viss övre gräns för omfattningen av sådana uttag, vilket alltså skulle möjliggöra mindre trassel utan att därför behöva verka särskilt stötande.

Ett stort antal små jordbruksfastigheter, där jorden är värd mycket mindre än byggnaderna, är taxerade som annan fastighet och inte som jordbruksfastighet, men man kan ändå ha en eller ett par kor och göra vissa uttag som är befriade från denna skattskyldighet. Detta har man godtagit, och därför har vi ansett att den ena orättvisan inte skulle behöva bli större än den andra.

Herr talman! Med dessa ord ber jag få yrka bifall till reservation nr 5.

Herr KÄRRLANDER (s):

Herr talman! Den proposition och det utskottsbetänkande som vi i dag behandlar innebär en ganska avsevärd liberalisering och förenkling i förhållande till de nu gällande reglerna på varubeskattningens område. Dessa förenklingar och liberaliseringar, med vilka även herr Gustafson i Göteborg uttryckte sin belåtenhet, har föranletts av

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

de erfarenheter som man vunnit på detta område under de år som beskattningsformen varit i kraft.

Inte mindre än sex reservationer är fogade till detta utskottsbetänkande. Reservanternas talesmän har gått igenom reservationernas innehåll ganska noggrant och dessutom finns de ju i tryck. Främst för att spara tid tänker jag låta bli att ge mig in på ytterligare detaljskildring av dessa reservationer. Alla har nämligen förut — med undantag av reservation nr 6, som är alldeles ny — varit föremål för riksdagens och utskottets prövning. De frågor som behandlas i reservationerna, bortsett från reservation nr 6, har också tagits upp i motioner — det gäller såväl frågan om konstnärerna som de andra problemen — och därför finns det ingen anledning att fördjupa sig i detaljer.

Jag tänker emellertid säga några ord om reservation nr 6, som kräver mera detaljgranskning därför att den är ny. Herr Magnusson i Borås har med instämmande av herr Gustafson i Göteborg gjort gällande att man snedvrider konkurrensförhållandena genom att befria från omsättningsskatt vid byte av tjänster mellan kommuner och staten, i detta fall främst statens fabriksverk såsom innehavare av vissa tvätterier.

Egentligen förhåller det sig nu inte alls på detta sätt. Ingen enskild tvätterianstalt kommer i kläm genom dessa arrangemang, men det är uteslutande rationellt från samhällets synpunkt med denna arbetsfördelning. Både staten och landstingen är samhällsorgan och det finns väl ingen anledning att omsättningsskatt skall utgå för tjänster dem emellan. Detta är helt obegripligt för mig.

De privata tvätterianstalterna kan inte komma in på denna marknad även om de vore befriade från omsättningsskatt, ty de är inte uppbyggda på det sättet. Jag tror man använder sig av en felaktig motivering och ett överdrivet nit när man här talar om att man slår vakt om den enskilda företagsamheten.

När herr Magnusson i Borås sade att de enskilda företagen skulle kunna sköta denna sak lika bra som staten, gjorde han sig skyldig till en överdrift, eller också har han inte riktigt satt sig in i vad frågan gäller. Därför finns det inte heller beträffande reservation nr 6 någon anledning att följa reservanterna. Det finns inget sakligt underlag för påståendet att de enskilda tvätterierna skulle försättas i ett sämre konkurrens-läge.

Jag skulle kunna utveckla den saken också i detalj, men då jag anser att vi inte bör göra utläggningarna alltför vidlyftiga vid denna tidpunkt i riksdagens arbete, nöjer jag mig med att hänvisa till vad utskottet har skrivit om de olika förslagen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr MAGNUSSON i Borås (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Kärrlander säger att inget enskilt företag kommer i kläm i detta fall, men här gäller det en principfråga. Effekten av ett beslut enligt utskottets förslag blir att vilken kommunal institution som helst kan slippa att betala omsättningsskatt genom att — som i det nu aktuella fallet — anlita försvarrets fabriksverks tvätterier. Det är inte bara det här aktuella företaget som omfattas av lagtexten, utan det föreligger en generell befrielse från skyldigheten att erlägga varuskatt, när stat och kommun på detta sätt har affärer ihop. Det är det som vi reservanter anser vara felaktigt ur principiell synpunkt, ty därmed kopplar man bort den fria konkurrensen, och det är olyckligt i det långa loppet.

Herr talman! Av formella och tekniska skäl ber jag att få ändra litet på yrkandena i reservationerna 2 och 6. Beträffande reservation 2 yrkar jag bifall till den ändring som utskottet föreslagit av 10 § 1 mom. p. 8 med det tillägget att efter ordet »tillhandahållande» införes följande: »ävensom dental-

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

tekniska beställningsarbeten, som utföres för tandläkare och sjukhus».

Beträffande reservation 6 yrkar jag av formella skäl att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 729 av herr Stefanson m. fl. och II: 853 av herr Nordgren m. fl. måtte antaga anvisningar till 12 § med den lydelse som angivits i reservation 6 av herr Stefanson m. fl.

Herr KÄRRLANDER (s) kort genmäle:

Herr talman! Det vore intressant att höra vilka principer herr Magnusson i Borås hänger upp sig på i detta fall. Befrielse från varuskatt kan komma att gälla även för andra branscher, sade herr Magnusson, men han måste väl ändå ha något begrepp om vilka andra verksamheten som kan komma att beröras.

Här är det så att försvarets fabriksverk bygger stora tvätterianstalter, som också kan ombesörja landstingets tvätt. Verket har sådana tvätterier i Umeå, Långsele, Ockelbo, Ödeshög och Karlstad. Det finns inget landsting som i dag har egna tvätterier på de platserna. Men på andra orter har landstingen egna tvättanstalter, och de är de till antalet flesta. Landstingsförbundet och landstingen har förklarat att det ur deras synpunkter är rationellt att ordna tvättfrågan på detta sätt även under tider då vi haft och har allmän omsättningskatt.

Nog är det väl ändå ett svagt argument att detta är en principfråga och att högern därför under alla förhållanden måste motsätta sig förslaget. När två samhällsorgan bedriver en rationell och ekonomiskt vettig verksamhet, säger herr Magnusson i Borås att den är störande för högerens principer, och även om den är aldrig så förnuftig yrkar herr Magnusson därför avslag på förslaget.

Herr MAGNUSSON i Borås (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Kärrlander frågade vad jag menade, och jag vill svara att här är ju situationen den att vilken kommunal myndighet som helst som behöver anlita en statlig serviceinrättning av något slag är befriad från skyldigheten att erlägga omsättningskatt. Herr Kärrlander biter sig fast vid det här aktuella fallet, som gäller en affär mellan landstinget och försvarets fabriksverk, men ett beslut i enlighet med utskottets förslag sträcker sina verkningar vida längre än till vad herr Kärrlander försöker göra gällande.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! Jag skall tillåta mig att i sista ögonblicket ta kammarens tid i anspråk för några reflexioner kring varuskatten och försäljning av konst.

Jag har ett föregående i denna fråga. Förra gången frågan behandlades anslöt jag mig utan vidare till den majoritet, som ville ha kvar varuskatten på konstförsäljning när det var fråga om försäljning på utställning. Sedan dess har jag haft tillfälle att fundera över frågan. Jag vill inte säga att jag har funderat färdigt, men en bit på väg har jag kanske kommit.

Min utgångspunkt är att omsättningskatten på varor inte får urholkas. Den principen blir riktigare ju mer statsfinanserna kommer att bygga på omsättningskatt. Jag vill alltså inte vara med om att genom undantag urholka skatten, inte ens nagg den i kanten.

Omsättningskatten är emellertid en skatt på omsättningen av varor, och vid den begränsningen bör man väl hålla fast. Vad är en vara? Det är en produkt som utbjuds till salu. Den är alltid resultatet av mänskligt arbete, och enligt den klassiska nationalekonomien är det mängden av det i varan nedlagda mänskliga arbetet som bestämmer varans ekonomiska värde. Kring detta värde svänger sedan dagspriserna enligt lagen om tillgång och efterfrågan — nota bene om det är fri prisbildning, någonting som

Andring i förordningen om allmän varuskatt

inom parentes synes mig allt sällsyntare.

Också ett konstverk är produkten av mänskligt arbete, och ett konstverk kan utbjudas till försäljning. Så långt stämmer definitionen på konstverk med definitionen på vara -- men inte längre. Det är inte mängden av det i konstverket nedlagda mänskliga arbetet som bestämmer dess värde. Det avgörande är i stället kvaliteten på detta arbete, satt i relation till rådande värderingar på området.

Jag vill belysa skillnaden genom ett drastiskt exempel. Man kan gå in i en ramaffär eller en konsthandel och köpa en hörtorgsmålning i formatet F 15, d. v. s. 65 × 54 cm, för en femtiolapp. Går man i stället in i ett seriöst konstgalleri och efterfrågar en målning i samma format av en mästare, låt oss säga Picasso, kan det hända att tavlan kostar 50 000 kronor, alltså det tusendubbla.

Vad är det som gör skillnaden i pris så oerhört stor? Det är inte det materiella värdet av duken, färgerna och ramen -- det kan vara ungefär detsamma i bägge fallen. Vad vi betalar för är följaktligen den immateriella, andliga, konstnärliga prestationen, och den skall sannerligen inte beläggas med varuskatt. Man har inte lagt varuskatt på en tonsättares partitur, på en författares manuskript när det överlämnas till en bokförläggare, på en arkitekts ritning, på en musikers konsertframträdande eller en skådespelares rollskapelse. Varför beskattar man då en målares konstnärliga prestation?

Det som har förvillat lagstiftarna här är väl två omständigheter. Den ena är att resultatet av just målarens eller skulptörens arbete föreligger i form av ett föremål, som går att ta på och som i sin egenskap av föremål kan avyttras. Den andra omständigheten är att konstverk i viss utsträckning förekommer i den allmänna handeln. Jag måste därför göra vissa distinktioner.

I och med att ett konstverk vandrar

från ägare till ägare ute i den allmänna konsthandeln blir konstverket att jämställa med en vara. Salupriset tas emot av utbudaren och kan inte längre betraktas som ersättning till konstnären för hans arbete. Det är i och för sig inte självklart att en sådan försäljning skall beläggas med varuskatt, men det torde inte strida mot det allmänna resonemang som jag här utgår från.

Vi har varuskatt på böcker som säljs över bokhandelsdisken. Det är inte i och för sig självklart att böcker skall varubeskattas. Tvärtom torde varuskatten på böcker motverka den kulturpolitik som vill göra bokläsandet allmänt. Men jag har tidigare, fastän under knot, accepterat en sådan beskattning. Författaren har, då boken säljs, för länge sedan lämnat sitt manuskript till bokförläggaren, och från förläggaren har boken gått ut till boklådorna. Det är i det sista ledet, då boken överlämnas till kunden, som skatten erläggs. Den inverkar kanske indirekt men inte direkt på den ersättning författaren får för sitt arbete. Där emot är det självklart att man inte lägger varuskatt på själva manuskriptet, som får sägas vara det direkta resultatet av författarens arbete.

Mot denna bakgrund ter det sig ofrånkomligt att försäljning av konstverk varubeskattas endast då konstverket säljs i marknaden. Varubeskattning kan och får inte läggas på den försäljning som sker från konstnären till den förste köparen, helt enkelt därför att man i så fall skulle beskatta själva det konstnärliga arbetet.

I själva verket har statsmakterna accepterat den tankegången i och med att försäljning av konstverk från konstnärens egen ateljé befrias från varuskatt. Visserligen säger bevillningsutskottet att detta sker av kontrolltekniska skäl. Men beslutet kom till efter energiska framställningar från konstnärernas riksorganisation, som hade hävdats att varuskatten erfarenhetsmässigt sällan betalas av köparen utan måste erläggas av

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

konstnären ur det arvode som han egentligen helt och hållet skulle få för sitt arbete.

Försäljning från ateljé är inte skattebelagd. Däremot utgår varuskatt när konstnären säljer sina arbeten på en utställning, och det är på den punkten som jag menar att lagstiftarna gör sitt misstag.

Att sälja från ateljé och att sälja på utställning är principiellt samma sak. I båda fallen får konstnären direkt betalt för sin konstnärliga prestation och inte för något annat, och denna konstnärliga prestation kan inte varubeskattas.

Detta är vad jag rent principiellt kan anföra i denna fråga. Det finns emellertid en rad praktiska problem som är förenade med detta. En sådan praktisk synpunkt är att i själva verket konstutställningsverksamheten i vårt land genom den stigande omsättningsskatten är hotad. Detta gäller inte storstäderna men det gäller i mycket hög grad om landsorten.

En konstnär får, om han skall ställa ut, betala mellan 25 och 50 procent av priset för vad han säljer till innehavaren av konstsalongen. Till detta kommer kanske 8—10 procent, som utgörs av hans egna omkostnader för att utföra konstverket. Därutöver kommer den vanliga inkomstskatten. Ofta kan det dessutom vara tvivelaktigt om det går att sälja så mycket. Det är inte märkligt om konstnärerna börjar fråga sig huruvida de inte bör avstå från att utställa offentligt över huvud taget.

Detta är en synpunkt. Den i motionen föreslagna skattefriheten för konst, som av konstnären själv säljs på utställning, skall nu enligt utskottsmajoriteten mest gynna de konstnärer, vilka har det minsta behovet av ett sådant stöd. Herr Gustafson i Göteborg har redan berört denna formulering, som innebär ett rejält misstag. Det är i själva verket precis tvärtom. En mycket känd konstnär får sina verk sålda på

utställningen. Det betyder i detta fall inte så mycket om köparen får lägga på de 10 procent som det kan bli fråga om i skatt. Den kände konstnären kan också sälja från sin egen ateljé. Han är så pass känd att kunder självmant söker sig dit. En mindre känd konstnär får inga besök på sin ateljé och måste hålla låga utställningspriser. Det är honom som varuskatten drabbar.

Får jag dessutom tala om, att i Danmark föreligger befrielse från varuskatt vid försäljning av konst både från ateljé och på utställning. I Norge föreligger befrielse från varuskatt vid försäljning på utställning, men däremot utgår varuskatt vid försäljning från ateljé.

Herr talman! Efter att ha anfört alla dessa synpunkter måste jag ändå bekänna att jag är tveksam. Det är så många andra, praktiska problem förenade med den lösning som föreslås i reservationen. Det finns en mängd avgränsningsproblem för vilka recept måste utarbetas, och för min del får jag nog lov att komma igen i denna fråga. Men jag har två vädjanden att göra.

Det ena riktar jag till finansministern — jag ber honom att verkligen göra en analys av dessa avgränsningsproblem. De behöver, tror jag, inte vara alltför svårlösta. — I detta sammanhang vill jag gärna understryka att detta ju knappast är någon politisk fråga och knappast heller en ekonomisk fråga för staten.

Det andra vädjandet går till ecklesiastikdepartementet. Om det visar sig att den omsättningsskatt på konst, som jag antar att majoriteten kommer att gå in för om en stund, försvårar utställningsverksamheten ute i landet, måste staten göra det möjligt för konstnärerna att ändå ställa ut. Det skall vara möjligt inte bara för de större konstnärerna i Stockholm utan också för de mindre kända konstnärerna att anordna utställningar, även i landsorten. Jag har tidigare i en motion föreslagit att utställ-

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

ningslokalerna gratis skulle ställas till förfogande, och en utredning skall undersöka frågan. Konstnärerna skall enligt min mening inte till innehavaren av salongen behöva erlægga 25, 30, 40 eller 50 procent på inkomsterna av försäljningen under utställningen. Det är angeläget att utredningen behandlar dessa problem.

Det allvarligaste i sammanhanget är alltså att utställningsverksamheten är hotad. Enklast vore naturligtvis att ta bort skatten på konst som säljs vid utställningar. Gör man inte det får man emellertid vidtaga andra åtgärder för att garantera att utställningsverksamheten inte ebbar ut. Det är mycket angeläget att vi får till stånd en utställningsverksamhet av helt annan intensitet än för närvarande.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Så här i det sista skedet av dagens överläggning vill jag bara anlägga några få synpunkter på problemet om varuskatt på konst.

Herr Arvidsons konstaterande nyss, att man måste vara rädd för att urholka systemet med generell varubeskattning, är värt att understryka. Undantagen blir gärna incitament till nya undantag. Jag har ju haft möjlighet att följa utvecklingen av olika former för varuskatt i skilda länder, och kammarens ledamöter kan tro mig på mina ord när jag säger, att ett undantag ofta fött nya undantag. Man har tyckt att det funnits skäl att göra ett undantag — en opinion har kanske mobiliserats — men till slut har man helt trasat sönder systemet och tvingats pröva ett nytt. Det gamla skattesystemet har så att säga ätit sönder sig självt.

Vi har sett detta i åtskilliga länder, även i våra närmaste grannländer. I Danmark, som herr Stellan Arvidson hänvisade till när det gällde vissa undantag, är man i dag framme vid en ny form av omsättningsskatt, som inte

skall medge några som helst undantag. I Norge, där man också arbetat rätt mycket med undantag — bl. a. är livsmedlen undantagna — är man nu kraftigt irriterad och kämpar varje år med utomordentliga svårigheter när det gäller att begränsa undantagen. Tyvärr tycks det inte gå att åstadkomma en sådan begränsning, och även norrmännen kommer väl så småningom fram till att skatten »holkat ur sig själv».

Då kan man ställa frågan: Ligger det någon fara i ett medgivande för konstnärerna att slippa omsättningsskatt på försäljning av konst som sker vid konstnärernas utställningar? Vi har ju tidigare diskuterat denna fråga. När jag försökt fundera igenom saken har jag sagt mig, att det ligger snubblande nära att tänka sig att den reguljära konsthandeln skulle framföra liknande anspråk. Om en butiksmässig handel — och om sådan är det ju fråga vid en utställning — skulle fritas från varubeskattningen, kunde konsthandlarna begära att också den reguljära konstförsäljningen skulle fritas. Och även mellan dessa två slag av försäljning finns det faktiskt kombinationsmöjligheter. Våra erkända konsthandlare brukar ju i sin reguljära försäljning lägga in en och annan vernissageförsäljning.

Jag har för min del ansett att det skulle vara mycket svårt att dra gränserna härvidlag — jag har efter mina funderingar helt enkelt inte vågat mig på en sådan gränsdragning. När undantag begärdes för konstnärs försäljning hemma i den egna ateljén, motiverades detta med kontrollsvårigheter, och jag höjde mig för argumentet.

En konstnär i detta ords verkliga mening är ofta till sin typ och inriktning ganska annorlunda de vanliga standardiserade dussinmänniskorna. En hel del av oss har umgåtts rätt flitigt med dem, och personligen har jag gjort det i ganska stor utsträckning, eftersom jag trivs med dem och faktiskt är intresserad av deras produktion, även

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

om det inte kommer till uttryck i propositionen om vissa justeringar i omsättningsskatteförordningen.

Jag har kommit fram till att det är få yrkesgrupper, som passar så illa för kamerala och bokföringsmässiga redovisningar av omsättningsskatt till myndigheter på de försäljningar, som konstnärerna gör hemma i sina ateljéer.

Jag har bävat för den tanken att vi med hela den fiskala effektivitet, som vi ändå kan mobilisera i vårt land, skulle börja förfölja dem i deras dagliga konstnärliga arbete för att se till att de verkligen rättade sig efter alla bestämmelserna på försäljningens område. Jag böjde mig för kontrollsvårigheterna. Jag tror att det är adekvat att åberopa dem i detta fall, och detta var anledningen till att jag för min del gärna gick med på att göra undantaget för ateljéförsäljningen.

Det har vidare såsom argument — och det har jag delgivits vid åtskilliga uppvaktningar från Konstnärernas riksorganisation och andra denna närstående personer — att en konstnärlig produkt inte är någon vara. Även herr Arvidson gjorde sig till talesman för denna åsikt. Däremot hade jag litet svårt att följa med herr Arvidson i hans exemplifiering. Han ville mycket bestämt skilja mellan den konstnärliga halten och gedigenheten i ett Picassoverk värderat till 50 000 kronor och en hötorgstavla värderad till 50 kronor, och jag är helt överens med honom. Det ligger en avgrund mellan dessa båda produkter.

Men herr Arvidson har ändå inte dragit den slutsatsen att man skulle befria Picassos femtiotusenkronorstavla från omsättningsskatt och lägga omsättningsskatten på hötorgskonsten, helt enkelt därför att den senare är en vara och inte konst. Det står inte i mänsklig förmåga att dra upp en vettig, strikt gräns, bortom vilken en vara — i den sämre bemärkelsen som hötorgskonsten representerar — upphör att vara en vara

och tangerar gränsen till konst för att så småningom gå över till att solklart innefattas under definitionen konst.

När man inte kan göra denna definition, kan man inte heller i debatten föra fram argumentet att konsten skall vara fri men att varorna skall skattebeläggas. Man får ta det onda med det goda och får göra vissa liberaliseringar även för den sämsta smörja, som saluförs i en del underliga affärer under den generella varubeteckningen hötorgskonst. Man får även i detta avseende lämna fördelar till producenter av denna vara. Jag föreställer mig att ingen för konsten varmt kännande person i detta ser någon särskilt lyckad slutsats.

Sedan kan man naturligtvis också säga att de verkliga konstnärernas produkter har sina priser, och de priserna betalas på grund av lödigheten och den konstnärliga halten i produkterna. Det finns köpare för dem — i regel kapitalstarka köpare. Det är ju inte för de erkända konstnärerna — jag behöver inte gå till Picasso, utan jag kan hålla mig till våra egna stora konstnärer — som det spelar någon roll om det läggs en omsättningsskatt på produkten eller inte, de stora konstnärernas produkter säljs i alla fall, utan det är köparen som betalar omsättningsskatten. Och i allmänhet är väl kunderna så kapitalstarka när det gäller den odisputabelt riktiga konsten att de också har möjligheter att betala omsättningsskatten.

Låt mig exemplifiera min syn på denna fråga genom en liknelse utifrån det rent hypotetiska förhållandet att vi över huvud taget inte hade någon omsättningsskatt på någon produkt. Då vore den konstnärliga produkten likställd med andra varor och produkter som man är intresserad av att inhandla och, om jag får använda det uttrycket, nollställd i jämförelse med dessa varor. Livet är ju inte bara vad som är nödvändigt, utan det krävs litet grand därutöver också. Var och en har möjlighet att välja t. ex. om han skall köpa

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

en kostym, om hans hustru skall få en pålskappa, om han skall köpa bilen eller göra resan, om han skall köpa tavlan och hänga på väggen.

I den hypotetiska situation då vi inte har någon omsättningsskatt får den konstnärliga produkten konkurrera på samma basis som alla de andra ting som den presumtive köparen önskar skaffa sig. Om man sedan inför en generell omsättningsskatt på 10 procent, så har man inte förryckt den likställdhet som rådde vid själva utgångsläget; konsten har att konkurrera med alla andra varor på lika bas. Eftersom ingen kommer på idén att i det hypotetiska fallet med statsmedel åstadkomma någon rabattering av konstverken i förhållande till andra ting som konsumenterna önskar köpa, tycker jag det är orimligt att göra gällande att man med skattemedel borde rabattera konstverken, som ju konkurrerar med alla de andra varor som människorna önskar sig och som generellt belastas med omsättningsskatt.

Jag kan alltså inte förstå att det ligger någon orättvisa i att belägga ett konstverk med omsättningsskatt. Läget blir i stort sett oförändrat i jämförelse med det hypotetiska utgångsläget då ingen omsättningsskatt alls tillämpades.

Jag hyser dessutom den uppfattningen att om man vill ge konstnärerna ett handtag så kan man göra det på andra sätt. Jag tror att herr Arvidson är beredd att ge mig rätt i det. Om vi studerar de senaste fyra, fem årens kulturgiv och ecklesiastikministerns utspel i det avseendet, så finner vi att kulturavsnittet i statens budget torde vara ett av de mest expansiva avsnitten, och utvecklingen kommer väl att fortsätta ungefär i samma takt inom ramen för de möjligheter som vi kan åstadkomma. Det är, menar jag, en rimligare och riktigare väg att hjälpa konstnärerna. Stellan Arvidson har skisserat vissa nya former för den hjälpen, och inom ramen för den insats vi vill göra för konstnärerna och till kulturens fromma före-

ställer jag mig att även den synpunkten kan övervägas.

Det har i denna debatt och även i första kammarens debatt i denna fråga sagts, att det på något sätt inte är förenligt med rättvisekraven att omsättningsskattebelägga denna produkt som, för att använda herr Arvidsons ord, inte är en vara utan i allmänhet resultatet av en konstnärlig själs kval och möda, om jag nu får uttrycka mig litet dramatiskt. Men det finns ju många former av konstnärlig verksamhet. En del konstverk presteras i olja, en del i form av akvareller, pasteller och gouacher. Andra presteras i form av litografier hemma i konstnärens verkstad, och i det fallet är det väl litet för mycket begärt att konstnären skall lägga in samma känsloladdning när man manglar ut kopior i 400 exemplar som då han skapade originalet; mångfaldigandet är ju ett mera hantverksmässigt arbete. Litografierna tillkommer på ungefär samma sätt som böcker — författaren skriver originalmanuskriptet och boktryckaren sköter om att det blir en bok, och sedan läggs omsättningsskatt på böckerna.

Nu vill alltså reservanterna att produkter av måleri och närstående konstaktiviteter skall befrias från omsättningsskatt. Men det finns ju också andra former av konst. Jag tillät mig att i går kväll säga i första kammaren, att den numera hädangångne Simon Gate i Orrefors presterade en glasprodukt av stort konstnärligt värde, som väl kan jämföras med konstnärliga prestationer i olja och svart-vitt. Skall man då gå vidare och begära att keramiken, glaskonsten, gobelängerna och de konstnärliga textilindustriprodukterna också skall befrias från omsättningsskatt? Allt detta är mer eller mindre konst. Och vem vågar dra upp den gräns, där konsten övergår i vardagsvara? Numera har vi väl kommit så långt, att den goda vardagsvaran i många fall med skäl kan göra anspråk på epitetet konst.

Ändring i förordningen om allmän varuskatt

Med dessa utgångspunkter tror jag att alla åtgärder i liberaliserande riktning för med sig anspråk på ytterligare undantag. Herr Arvidson deklarerade själv från talarstolen, att han inte tycker om undantag från beskattningen. Efter som herr Arvidson dessutom deklarerade att han sedan förra året, då han röstade mot förslaget om undantagande av konstnärliga produkter från omsättningskatt, tänkt vidare på detta problem men ännu inte tänkt färdigt, har jag velat anföra dessa synpunkter till ledning för herr Arvidson i hans fortsatta funderande fram till den slutliga klarheten i denna fråga.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr andre vice talmannen att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande betänkande samt behandlingen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kammarens sammanträde fredagen den 28 innevarande maj.

§ 19

Herr **ANDRE VICE TALMANNEN** yttrade:

Jag hemställer, att på föredragningslistan för nästkommande sammanträde, fredagen den 28 maj, dels bevillningsutskottets betänkande nr 36 och statsutskottets utlåtanden nr 122—124 i nu nämnd ordning uppföres närmast efter bevillningsutskottets betänkande nr 31 bland två gånger bordlagda ärenden, dels statsutskottets utlåtanden och memorial nr 133—138, som i dag bordlägges första gången, uppföres sist.

Denna hemställan bifölls.

§ 20

Till bordläggning anmälades statsutskottets memorial och utlåtanden:

nr 140, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1965/66 till Bidrag till tidningen Samefolket,

nr 133, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65, i vad propositionen avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar,

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster,

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1965/66 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar,

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om avsättning av kommunal-skattemedel till budgetutjämningsfonden för budgetåret 1965/66,

nr 137, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden, och

nr 138, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65.

§ 21

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 299, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65 till Förvärv av kvarteret Vinstocken inom Nedre Norrmalm i Stockholm jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 300, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65, i vad propositionen avser staten för statens allmänna fastighetsfond;

från första lagutskottet:

nr 320, i anledning av väckta motioner om översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser; samt

från jordbruksutskottet:

nr 252, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budget-

året 1965/66 till vissa forskningsråd m. m., såvitt avser anslag under nionde huvudtiteln, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av priserna på vissa jordbruksprodukter, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vatten- och luftvårdens organisation, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 256, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad organisation av rationaliseringsverksamheten på jordbrukets och trädgårdsnäringsens områden jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 257, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss staten tillhörig mark.

Vidare anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1965/66 till högre utbildning och forskning jämte i ämnet väckta motioner;

nr 274, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande vård och undervisning av rörelsehindrade barn m. m. jämte vissa motioner angående handikappvården i övrigt;

nr 310, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande lärarutbildning jämte i ämnet väckta motioner;

nr 314, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för budgetåret 1965/66 på driftbudgeten under tredje huvudtiteln till internationell biståndsverksamhet jämte i ämnet väckta motioner;

nr 321, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggnad av televerkets verkstadsrörelse; och

nr 322, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa löneanslag m. m.

§ 22

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 132, med förslag till lag om säkerheten på fartyg, m. m., och

nr 133, angående godkännande av 1960 års internationella konvention om säkerheten för människoliv till sjöss.

Dessa propositioner bordlades.

§ 23

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 17.11.

In fidem
Sune K. Johansson